

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 38 Volume: 8 Issue: 38

Haziran 2015 June 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SİYER-İ VEYSİ'YE YAZILAN ZEYİLLER VE NEV'Î-ZÂDE ATÂYÎ'NİN ZEYL-İ SİYER-İ VEYSİ'Sİ
THE APPENDIXES TO THE SİYER-İ VEYSİ AND ZEYL-İ SİYER-İ VEYSİ OF NEV'Î-ZÂDE ATÂYÎ

Suat DONUK*

Öz

Hz. Muhammed'in hayatını, şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini, siyasi ve askerî mücadelelerini anlatan eserlere tür olarak siyer adı verilir. İlk olarak Arap edebiyatında ortaya çıkan siyer türü; önce İran, sonra da Türk edebiyatına geçmiştir. Veysi'nin *Dürretü't-tâc fi Sireti Sâhibi'l-mi'râc* isimli eseri Türk edebiyatında siyer türünde kaleme alınan ilk telif kitaptır. Bu eser, yazımından hemen sonra şöhret kazanmış ve kendisine zeyiller yazılmıştır. *Dürretü't-tâc*'a yazılan ilk zeyil Nev'î-zâde Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysi* adlı eseridir. Atâyî'nin vefatı üzerine yarım kalan bu zeylin çeşitli kütüphanelerde şuan ki katalog bilgilerine göre beş yazma nüshası bulunmaktadır.

Bu çalışma bir giriş ve dört bölümden ibaret olup giriş bölümü siyer türünün tanımı, tarihî gelişimi ve Türk edebiyatındaki görünümü hakkında genel bilgiler ihtiva etmektedir. Birinci bölümde Türk edebiyatında Veysi'nin siyerine yazılan zeyiller sıralanmış, bu zeyillerin içerikleri ve özellikleri hakkında elde edilen bulgular sunulmuştur. İncelemeye ayrılan ikinci bölümde *Zeyl-i Siyer-i Veysi*'nin adı, yazılış tarihi ve nedeni, nüshaları, bölümleri, ihtiva ettiği vak'alar, kaynakları, dil ve üslubu hakkında malumat yer almaktadır. Üçüncü bölümde bu çalışmada elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Dördüncü bölümde metnin kurulmasında dikkat edilen hususlar sıralanıp Nev'î-zâde Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysi* adlı eserinin dört yazma nüshanın mukayesesiyle tesis edilen tenkitli metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zeyl-i Siyer-i Veysi, Nev'î-zâde Atâyî, 17. Yüzyıl.

Abstract

The works, which give information about the life of the Prophet Muhammad, his proceeding the notification (struggling to spread the Islam) and his diplomatic martial struggles are called the Siyer (the history of lives of people who are associated with Islam) The variety of Siyer, having initially appeared in Arabic Literature had passed to Iranian Literature at first, before followingly passing to the Turkish Literature. The work of Veysi, named *Dürretü't-tâc fi Sireti Sâhibi'l-mi'râc* is the first book of haecceity which was put down on paper in the variety of Siyer. This work gained a great fame just after being written and was followed by appendixes. The first appendix to the *Dürretü't-tâc* is *Zeyl-i Siyer-i Veysi*, the work of Nev'î-zâde Atâyî. There can be found five written manuscripts of this appendix which was uncompleted due to the death of Atâyî in various libraries.

This work is composed of an entry and four sections, and the entry part includes the description, the historical evolution and general knowledge about the appearance of the variety of Siyer in Turkish Literature. In the first section, the appendixes to the Siyer of Veysi are given in an order, and the findings, obtained about the contexts and characteristics of these appendixes are presented. In the second section which was allotted to examining, there is datum about the name, the date and the reason of manuscripting, manuscripts, sections, included events, sources, language and wording of *Zeyl-i Siyer-i Veysi*. In the third section, the resultes, obtained in this process are ranked. In the fifth section, points, to be taken into consideration are given in an order and the critical text, built up with the comparison of four written manuscripts of the work of Nev'î-zâde Atâyî, named *Zeyl-i Siyer-i Veysi*, is given.

Key Words: Zeyl-i Siyer-i Veysi, Nev'î-zâde Atâyî, 17th Century.

Giriş¹

Siyer, sözlük anlamı olarak Arapçada davranış, hâl, tavır, biyografi, hayat hikâyesi ve seferler manalarına gelen “sîret” kelimesinin çoğuludur.² Terim anlamında ise Hz. Muhammed’in hayatı, onun hayatını konu edilen bilim dalı ve bu dalda yazılan eserler demektir. Hz. Peygamber’in doğumundan ölümüne kadar hayatındaki bütün olayları menkıbevî bir biyografi şeklinde anlatan eserler zamanla Arap edebiyatında sîret ya da siyer adı verilen bir türün doğmasına sebebiyet vermiştir.³ Sîret kelimesi *Sîretü'l-Hüseyn*, *Sîretü Ahmed bin Hanbel* gibi başka şahsiyetlerin hayatlarını anlatan eserler için de kullanılmışken siyer ise sadece Hz. Muhammed’in yaşamını konu edinen kitaplar için kullanılmıştır.⁴ Sîret kelimesi İslâmiyet’ten önce “halk idaresindeki tutum” anlamına geliyordu. Bundan dolayı sîret ve siyerin, İslâm hukukunda Resûlullah’ın davranış şekli, özellikle savaştaki tutumu anlamına geldiğini iddia etmek de mümkündür.⁵ Bunlarla birlikte siyer tabiri, tarihçiler tarafından daha ziyade Peygamber Efendimiz’in evsaf

¹ Bu bölümde tanımı ve tarihçesi kısaca verilen siyer türü hakkında ayrıca şu çalışmalara müracaat edilebilir: Adem Apak (2004), “Muhammed Hamidullah’ın Siyer İlmine Katkıları”, *Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. XIII, S. 1, s. 53-72; Mehmet Azimli (2008), “Siyer Yazıcılığının Problemlerine Bir Örnek -Benî Kaynuka Savaşının Sebebi-”, *İslâmî İlimler Dergisi*, C. III, S. 2, s. 175-183; Mithat Eser (2009), “Eseri Günümüze Ulaşan İlk Siyer Müellifi İbn İshâk’ın Güvenirliği”, *İSTEM: İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Müsikisi Dergisi*, C. VII, S. 13, s. 261-280; Mustafa Fayda (1985), “Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları”, *Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereler*, 16-18 Eylül, İzmir, s. 357-368; M. İhsan Hacısmailoğlu (2007), “Osmanlıca Bir Siyer: ‘Mahmûdü’s-Siyer’ Kitabı Üzerine”, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, 20-22 Nisan [İslami İlimler Dergisi Yayınları], s. 229-236; Mehmet Özdemir (2007), “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C. IV, S. 3, s. 129-162; Mehmet Özdemir (2007), “Siyer Yazıcılığında Değişim Üzerine”, *Kutlu Doğum 2002: Çağımızda Sosyal Değişime ve İslâm*, s. 200-208; Ali Öztürk (2007), “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, 20-22 Nisan [İslami İlimler Dergisi Yayınları], s. 213-216; Kasım Şulul (2008), “Siyer Literatüründe Kullanılan Terimler ve Özel İsimler Sözlüğüne Dair”, *Harran Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. 13, S. 19, s. 33-53; Nuran Yılmaz (2003), “Siyer-i Veysi’deki ‘Hikâye-i Latife’ Çerçevesinde Hoşgörü ve Hoşgörüsüzlük Kavramlarının Değerlendirilmesi”, *Çukurova Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. III, S. 2, s. 139-152; Sabri Hizmetli (1989), “Siyer ve İslam Tarihçiliği Üzerine”, *Diyanet-İlmî Dergi*, C. XXV, S. 4, s. 311-362; Nuran Yılmaz (1999), “Veysi’nin Dürretü’t-Tâc Adlı Siyeri ve Nüshalarının Tanıtımı”, *Erciyes Üniv. Sos. Bil. Enst. Dergisi*, S. 8, s. 35-43; Gottfried Hagen (2010), “‘Kumandan’ Olarak Peygamber [Hz.] Muhammed: Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlılarda Siyer Yazıcılığı”, (çev) Gülgün Uyar, *İSTEM: İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Müsikisi Dergisi*, C. VIII, S. 15, s. 321-343; Ayhan Tergip (2010), “Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlmine Katkıları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. III, S. 15, s. 221-232; Nihat Öztoprak (2010), “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, s. 51-70; İsrail Balcı (2010), “Siyer Okumalarında Kur’ân’ın Rolü ve Belirleyiciliği: Necm Süresi Örneğinde Bazı Siyer Konularının Kritiği”, *İSTEM: İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Müsikisi Dergisi*, C. VIII, S. 16, s. 35-60; Mustafa Fayda (2012), “Siyer ve Türkiye’de Siyer Yazıcılığı Meselesi”, *Sîret Sempozyumu I: Türkiye’de Sîret Yazıcılığı*, s. 23-33; Salahattin Polat (2012), “Siyer’in Neliği Bağlamında Siyer Yazıcılığının Sorunları”, *Sîret Sempozyumu I: Türkiye’de Sîret Yazıcılığı*, s. 257-270; Kasım Şulul (2012), “Siyer Yazıcılığında Kronoloji Meselesi”, *Sîret Sempozyumu I: Türkiye’de Sîret Yazıcılığı*, s. 663-703; Tufeyil Umeruddin (1995), “Siyer-i Nebiye Yeni Bir Bakış”, *Sünnetin Dindeki Yeri*, s. 499-516; Hakan Öztürk (2013), “Rüya Motifi’nin Siyer Yazıcılığında Yeri: Hz. Muhammed’in Peygamberliğinin Doğumundan Önce Müjdelenenmesi Örneği”, *Fırat Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. 18, S. 1, s. 133-155; Nurgül Özcan (2011), “Seyyid İbrahim Hanif’in ‘Siyer-i Nebi’si’”, *Süleyman Demirel Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sos. Bil. Dergisi*, S. 23, s. 171-186; Sümeyye Yıldız (2011), “Seyyid İbrahim Hanif’in Siyer-i Mekki’sinin ve Veysi’nin Siyer’inin Mevlid Bölümlerinin Karşılaştırılması”, *Süleyman Demirel Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sos. Bil. Dergisi*, S. 24, s. 113-127; Nihal Şahin Utku (2013), “Biyografik Tarih Yazımı İçinde Siyer”, *Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, S. 44, s. 263-290; Mehmed Nadir Özdemir (2014), “Siyer-i Nebi Tarih’ten Farklı mı Okunmalı? -Fil Olayı Bağlamında Bir Değerlendirme-”, *EKEV Akademi Dergisi -Sos. Bil.-*, C. 18, S. 59, s. 247-264; Yasin Yılmaz (2013), “Bir Siyer Müellifi Olan İbn İshâk’taki Bazı Hâdiseler Örneğinde Siyer-Tefsir İlişkisi”, *Sütçü İmam Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. XI, S. 22, s. 100-127; Ümran Ay (2007), *Münîrî’nin Siyer-i Nebi’si Cilt 1 (İnceleme-Metin)* Dr. Tezi. Marmara Üniv.; Reyhan Çorak (2010), *Münîrî’nin Manzum Siyer-i Nebi’si: Cilt 2-3 inceleme-metin*. Dr. Tezi. Marmara Üniv.; Mustafa Özkat (2011), *Münîrî’nin Siyer-i Nebi’si IV ve V. ciltler: inceleme-metin*. Dr. Tezi. Marmara Üniv.; Yılmaz Top (2011), *Münîrî’nin Manzum Siyer-i Nebi’si (6-7. cilt): inceleme-metin*. Dr. Tezi. Marmara Üniv.; Mass’ad Süveylim Ali eş-Şaman (1982), *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişam’ın Siyeri’nin Türkçe tercümesi*. Dr. Tezi. Ankara Üniv.; Nuran Öztürk (1997), *Siyer Türü ve Siyer-i Veysi: Dürretü’t-tâc fi sîreti sâhibi’l-mî’râc*, Dr. Tezi. Erciyes Üniv.; Mehmet Erdem (2000), *Seyyid İbrahim Hasib Uşşâkîzâde’nin Siyeri’n-nebi’si*, YL Tezi. Fırat Üniv.; Sümeyye Yıldız (2011), *İbrahim Hanif’in Siyer-i Mekki’si (Varak:1-62): inceleme-tenkitli metin-tpkubasım*, YL Tezi. Fatih Üniv.; Büşra Üner (2011), *Manzum Siyer: inceleme-metin*, YL Tezi. Fatih Üniv.; Makbule Özmen (2012), *Zaifî’nin Manzum Siyer-i Nebi’sinin transkripsiyonlu çevirisi ve incelenmesi*, YL Tezi. Ordu Üniv.; M. Faruk Gürtunca (1977), *Erzurumlu Mustafa Darir. Kitabü Siyeri’n-Nebi: Peygamber Efendimizin Hayatı, Sağlık* Yayınevi, İstanbul; Berat Açıl (2010), “Tercümeden Telifte, Osmanlı’dan Günümüze Siyer Yazıcılığında Ne(ler) değişti?” *Siyer edebiyat ilişkisi: Siyer Atölyesi 2010, tebliğler kitabı*. (haz.) Şerif Eskin, Meridyen Destek Kitaplığı, İstanbul; Kemâl Yavuz (1984), “Erzurumlu Mustafa Darir: Hayatı-Eserleri ve Siyerindeki Manzûmelerin Muhtevası.” *Millî Kültür*, S. 46, s. 37-40; Şerif Eskin (2010), “Klasik, Modern ve Postmodern Alıntılar Arasında Siyer.” *Siyer edebiyat ilişkisi: Siyer Atölyesi 2010, tebliğler kitabı*, (haz.) Şerif Eskin, İstanbul: 13-27; Reyhan Çorak (2010), “Klasik Türk Edebiyatı’nda Siyer ve Siyer Konulu Edebî Türler.” *Siyer edebiyat ilişkisi: Siyer Atölyesi 2010, tebliğler kitabı*, (haz.) Şerif Eskin, İstanbul: 83-97; Hüseyin Alpsoy (2012), *Âbdülbâki Ârif Efendi’s siyer of the prophet Siyer-i Ârif in Mevlid-i evvel bölümü*, YL Tezi. Fatih Üniv.; Shadi al-İsmail (2014), *Lugat-i Siyer-i Veysi: İnceleme-çeviri-yazılı metin*, YL Tezi. Anadolu Üniv.; M. İhsan Hacısmailoğlu (2008), *Eyüp Sabri Paşa’nın Mahmûdü’s-Siyer’i*, YL Tezi, Gazi Üniv.; Yıldırım Kaplan (2006), *Erzurumlu Kadı Mustafa Darir’in Kitâb-ı Siyer-i Nebi’si*, YL Tezi, Ankara Üniv.; Şaban Öz (2006), *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, Dr Tezi, Ankara Üniv.

² Serdar Mutçalı (1995), *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul, s. 423.

³ Ümran Ay (2007), *Münîrî’nin Manzum Siyer-i Nebi’si Cilt 1 (İnceleme-Metin)*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s. XII.

⁴ Mustafa Fayda (2009), “Siyer ve Megâzî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 37, s. 319.

⁵ Sabri Hizmetli (1989), “Siyer ve İslâm Tarihçiliği Üzerine”, *Diyanet Dergisi*, C. 25, S. 4, Ankara, s.322.

ve menakıbından, mücâhedelerinden bahseden kitaplara verilen bir unvandır. Bu itibarla siyer kitapları tarihin hususî bir şubesi makamında bulunmaktadır.⁶

Öte yandan siyer ilmi en geniş şekliyle Hz. Muhammed'in terceme-i hâlidir. Zaman bakımından Hz. Peygamber'in doğumundan öncesine gelen câhiliye döneminden başlar ve vefatını takip eden senede sona erer. Bu yönüyle İslâm tarihinin bir bölümünü oluşturur.⁷

Hz. Muhammed'in hayatını inceleyen bilim dalını ifade etmek üzere kullanılan başka bir kelime de "savaş yeri, savaş ve savaş menkıbesi" anlamındaki meğzâ kelimesinin çoğulu olan megâzî'dir. Megâzî, başlangıçta sadece H. Peygamber'in Medine dönemindeki askerî faaliyetleri, özellikle savaş ve seferlerini anlatan metinlere verilen bir isim iken zamanla kelimenin anlamı genişlemiş ve siyer ile eş anlamlı hâle gelerek hem kendi başına hem de siyerle birlikte kullanılmıştır.⁸ Hz. Muhammed'in hayatına dair yazılmış müstakil eserlerin tarihçesi ele alınırken siyer ve megâzî terimlerinin, birlikte ya da ayrı ayrı, aynı anlamı ifade etmek için zikredildiği görülmektedir.⁹

Siyer, İslâm dininin Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci temel dayanağı olan sünnet/hadis çerçevesi, kronolojisi, yaşantıyla bağlantı noktası ve mühim bir kısmıdır.¹⁰ Siyerin konusu Peygamber Efendimiz'in hayatının çeşitli yönleri ve davranışlarıyla sınırlandırılmıştır. Bu yönüyle siyer, Hz. Muhammed'in sözlerini konu edinen hadis ilminin de bilinmesini gerekli kılmıştır. Nitekim hadislerin toplanması İslâm âleminde tarih yazıcılığının başlamasında çok mühim tesirler yaratmıştır. Başta iman ve ibadet esasları olmak üzere, hukukî, idarî, askerî ve ahlakî konularda ve günlük hayatın tanziminde Hz. Muhammed'in sünnetine göre hareket etmek İslâm dinine mensup kişiler için hayati bir gaye olmuştur. Bundan dolayı Peygamber Efendimiz hayattayken de olmak üzere, ashâb-ı kirâmdan elliye yakın kişinin onun hayatını, davranış ve sözlerini takip ederek hadis yazdıkları bilinmektedir. Bu faaliyetin çerçevesi, Resûlullâh'ı görmeyen, fakat ashâbın sohbetine kavuşan ve tâbiûn diye isimlendirilen kişilerin döneminde daha da genişleyerek devam etmiştir. Hadisler Hz. Peygamber'in hayatı, şahsiyeti, savaş ve seferleri için birinci elden kaynak durumundadır. Bununla birlikte bazı âlimler ahlak, hukuk benzeri sahalardaki hadis yazma çalışmalarından ayrı olarak Hz. Muhammed'in savaş ve seferleri ile ilgili hadisleri müstakil eserler halinde toplamaya başlamışlardır. Bundan dolayı siyer ve megâzî çalışanlarının öncüleri tâbiûn devrinin hadis âlimleri olmuştur. Öyle ki tâbiûnden biri olan Ali bin Hüseyin'in (ö. [?]) "Biz, Kur'an'dan bir sûreyi öğrendiğimiz gibi Hz. Peygamber'in megâzisini öğrenirdik." sözü siyer ve megâzîye verilen önem hususunda tâbiûn devri anlayışını bizlere açıkça göstermektedir.¹¹

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed, Müslümanlar için her konuda örnek model olarak takdim edilmektedir.¹² Bir Müslüman için Hz. Peygamber'i bilmek ve tanımak İslâm'ı ve kulluğun en güzel örneğini bilmek anlamına geldiğinden dolayı Müslümanların, peygamberlerinin hayatını konu edinen siyer ve megâzî bilgilerinin tespitini zorunlu hâle getirmiştir. Kur'an-ı Kerim üzerinde çalışma yapan âlimler Kur'an'ın Hz. Muhammed'in hayatından bağımsız olarak ele alınamayacağını fark etmişlerdi. Bir âyetin nasıl şartlarda, hangi olaya bağlı olarak nâzil olduğunun tespiti çalışmaları tefsir âlimlerini Peygamber Efendimiz'in hayatını her yönüyle araştırmaya yöneltmiştir. Bu durum siyer ve megâzî türünün ortaya çıkış sebeplerinden biri olmuştur.¹³

Siyer ve megâzî türünün ortaya çıkışını sağlayan başka nedenler hukukî ihtiyaçlar ve siyasî çekişmelerdir. Nitekim İslâm'ın başlıca iki kaynağı olan Kur'an ve hadisin yorumlanmasında çoğu zaman Hz. Muhammed'in yaşantısını bilmek anahtar görevi görüyordu. Hukuk alanında karşılaşılan ve fikhî bilginin halline yetmediği bazı sorunlara çözüm bulma ihtiyacı âlimleri Hz. Peygamber'in hayatında var olan ve kendilerine emsal teşkil edebilecek vâkıaların tespiti için siyer türüne yöneltmiştir. Nitekim özellikle vergi sistemi ve emlak hukuku en çok karşılaşılan sorunlardı ve bunlarla ilgili uygulamalar Peygamber Efendimiz zamanında mevcuttu.¹⁴

⁶ Mehmet Zeki Pakalın (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, C. 3, s. 16.

⁷ Ali Yardım (1989), "Hz. Peygamber'i Anlatan İlim Dalları ve Şemâil Nev'i", *Diyanet Dergisi*, Peygamberimiz (s.a.v.) Özel Sayısı, Dinî, İlmî ve edebî Üç Aylık Dergi, Ankara, s. 215.

⁸ Mehmet Özdemir (2007), "Siyer Yazıcılığı Üzerine", *Milel ve Nihal - İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 3, s. 130.

⁹ Mustafa Fayda (1985), "Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları", *Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu (Tebliğ ve Müzakereler)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, s. 357.

¹⁰ Kasım Şulul (2008), "Siyer Literatüründe Kullanılan Terimler ve Özel İsimler Sözlüğüne Dair", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 19, Ocak-Haziran, s. 34.

¹¹ Fayda, a.g.teb, s. 358-359.

¹² bk. *Kur'an-ı Kerim, Ahzâb Sûresi*, 33/21, "Andolsun ki sizin ve Allah'a ve ahret gününe ulaşmayı dileyen ve Allah'ı çokça zikredenler için Allah'ın resulünde güzel bir örnek vardır."

¹³ Ayhan Tergip (2010), "Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlimine Katkıları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı, Volume 3, Issue 15, s. 222.

¹⁴ Tergip, agm, s. 223.

Siyasî mücadeleler İslâm tarihinde çoğu zaman olumsuz derin izler bırakmıştır. Siyasî ihtilafların çeşitli nedenlerle dinî ve mezhebî bir veçheye büründürülmesi, itikadî birtakım sorunların temelinde tarihî olayların yatması, söz konusu hadiselerin iyi bilinmesi gerekliliğini doğurmuştur. Ayrıca mücadelede taraf olanların kendini haklı çıkartmak için argümanlarını Hz. Muhammed'in davranışlarında, sözlerinde aramaya kalkışması her kesimden Müslüman'ı Resûlullâh'ın hayatını araştırmaya yöneltmiştir.¹⁵

Siyer ve megâzî türünün gelişimini etkileyen başka bir husus diğer semâvî dinlere mensup kişilerle yapılan münazaralardır. İslâmiyet'in fetihlerle beraber yayılması ve artık İslâm Devleti'nin tebaası olan gayr-ı Müslimlerle girilen tartışmalar Hz. Muhammed konusunda temel eserlere ihtiyacı doğurmuş, bu da Müslüman âlimlerin siyer çalışmalarına ağırlık vermelerine neden olmuştur.¹⁶

Hız. Peygamber ve sahabe-i kirâm hakkındaki bilgileri ve ilk Müslümanların yaşadığı hadiseleri kaybolmaktan koruma düşüncesi de Resûlullâh'ın siyerinin toplanmasına sebebiyet vermiştir.¹⁷

Siyer ve megâzî kitaplarının yazılışını tetikleyen ise Hız. Peygamber'in savaşlarına dair sorular sorular olmuştur. Başta dönemin vâli, kumandan ve diğer ileri gelenleri "Bedir savaşı nasıl oldu? Uhud savaşına kimler katıldı?" gibi soruları Hız. Peygamber'in hadiselerini ve ashabın sözlerini ezberleme melekesi olan kişilere sorarlar, gece meclislerinde bunları dinlemekten keyif alırlardı. Aslında sahabeden bazı kimseler Peygamber Efendimiz'in hayatının çeşitli yönlerine ait geniş bir tarihî malzemeyi toplamışlardı. Bazı sahabe çocuklarından günümüze intikal eden rivayetlerde yer alan "dedemin kitabında gördüğüme göre" ya da "babamın kitabında okuduğuma göre" gibi ifadeler bu duruma işaret etmektedir.¹⁸

Yukarıda değinilen nedenlerden dolayı İslâmiyet'in devlet olarak tesisinden hemen sonra siyer ve megâzî çalışmaları başlamış ve yine erken dönemde bu alanda ilk eserler verilmeye başlanmıştır. Başta belirtmek gerekir ki bu konuda yapılan çeşitli araştırmalar, sadece siyer ve megâzî sahasında değil, İslâm dünyasının çeşitli ilim dallarındaki ilk tedvin ve telif hareketlerinin tespitinde henüz kesin sonuçlara ulaşamadığını göstermektedir.¹⁹ Fakat kesin bir tarih vermemeyle birlikte siyer ve megâzî türünde ilk risalelerin dönem olarak ashâb-ı kirâm asrı sonu ile tâbiûn asrı başında bir araya getirildiğini belirtmek mümkündür.²⁰ Nitekim bu alanda ilk telif çalışmaları ashabın çocukları olan bazı muhaddisler tarafından yapılmıştır.

Siyer ve megâzî türünde en eski müstakil eserleri tâbiûn dönemine mensup Ebân bin Osman (ö. 105/723-24) ve Urve bin ez-Zübeyr'in (ö. 94/712-13) yazdığı rivayet edilmektedir.²¹ Abdurrazzak (ö. 211/836), *Musannaf* isimli eserinde Ma'mer bin Râşid'e (ö. 152/769) dayandırdığı rivayet doğrultusunda İbn Şihâb ez-Zührî'nin (ö. 124/741-42) de megâzî türünde müstakil bir eseri olduğunu iddia eder.²² Fakat söz konusu şahısların siyer ve megâzî türünde müstakil bir eserleri günümüze intikal etmemiştir. Bununla birlikte Hişam bin Urve (ö. 146/763-64) ve İbn Şihâb ez-Zührî'nin rivayet ettikleri, Urve bin ez-Zübeyr'in Emevi halifesi Abdülmelik b. Mervan (ö. 86/705), Velîd b. Abdülmelik (ö. 96/714-15) ve İbn Ebû Hüneyde'nin (ö. [?]) Hız. Muhammed'in gazveleri ve siyerine dair sorularına verdiği cevaplar ilk yazılı siyer metinleri olarak günümüze kadar gelmiştir.²³

Siyer türüne günümüzde bilinen şeklini veren kişi İbn İshak (ö. 151/768) olmuştur. İbn İshak, yukarıda adı geçen şahısların rivayetlerinin yanı sıra çoğu tâbiûndan olmak üzere Medineli yüz kadar râvîden, ayrıca diğer âlimlerden hadis, siyer ve megâzî haberleri alarak daha önce toplanmamış bilgiler elde etmiş, bunları tasnif ederek *Kitâbü'l-mübtede' ve'l-Meb'as ve'l-Megâzî (Sîretü İbn İshak)* isimli ilk müstakil telif siyeri kaleme almıştır. Yazar Mekke devrinin tarihini yazarken İslâmiyet'i kabul eden şahıslara, Kureyşlilerin Hız. Muhammed'e ve Müslümanlara düşmanlıklarına, hicrete ve hicret sonrası Medine'de yapılan antlaşmaya yer vermiş, Medine döneminde -başta gazve ve seriyyeler olmak üzere- Peygamber Efendimiz'in vefatına kadarki gelişmeleri anlatmıştır.²⁴

Maalesef İbn İshak'ın *es-Sîre*'sinin değişik râvîler tarafından nakledilen nüshalarının hiç biri tam olarak günümüze intikal etmemiştir. Neyse ki İbn Hişam (ö. 218/833), İbn İshak'ın bu eserini yeniden tertip ve tanzim ederek adını *es-Sîretü'n-nebeviyye (Sîretü İbn Hişam)* koymuştur. Bu haliyle *Sîretü İbn Hişam*, Hız.

¹⁵ Şaban Öz (2006), *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.30

¹⁶ agm, s. 31

¹⁷ Mass'ad Süveylim Ali eş-Şâmân (1982), *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, s. VII.

¹⁸ Fayda, agteb, s. 360.

¹⁹ Fayda, agteb, s. 359.

²⁰ Öz, agt, s. 36.

²¹ Fayda, agteb, s. 363, 364.

²² Fayda, agteb, s. 365.

²³ Fayda, agmd, s. 321.

²⁴ Fayda, agmd, s. 322.

Muhammed'in hayatını konu alan, tamamı zamanımıza intikal etmiş en eski kitaptır. İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si birçok kere basılmış, şerh edilmiş, manzum hale getirilmiş ve çeşitli dillere çevrilmiştir.²⁵

İlk siyer müelliflerinden biri olan el-Vakîdî (ö. 207/823) Hz. Peygamber'in sadece Medine devrindeki faaliyetlerini içeren ve daha çok savaşlar üzerinde duran *el-Megâzî* isimli eseri kaleme aldı. Vakîdî'nin *Megâzî*'si Medine dönemi anlatımında İbn İshak'ın siyerinden daha dakik ve hadisçilerin tarzına daha uygundu. Fakat bu eser siyerin şekli ve metodu üzerinde fazla etki etmedi. Buna karşın Vakîdî'nin öğrencisi ve kâtibi İbn Sa'd (ö. 230/845), İbn İshak'tan sonra siyer yazıcılığında en kalıcı değişikliği gerçekleştirerek Hz. Muhammed'in yaşadığı hadiselerle onun fizikî ve ahlakî özelliklerini ihtiva eden rivayetlerin bulunduğu şemâil bölümünü ekledi. Böylece İbn Sa'd ile birlikte siyer türünün eser tesis formu tamamlanmış oldu. Bundan sonra telif edilen siyer kitaplarında genel itibarla bu form hâkim olmuştur.²⁶

Siyer ve megâzî ile ilgili çalışmalar daha sonraki dönemlerde en iyiyi, en mükemmeli yakalama gayreti ile devam etmiştir. İbn Fâris el-Lugavî'nin (ö. 395/1004-5) *Sîretü İbn Fâris'i*, İbn Seyyidî'n-nâs'ın (ö. 734/1333-34) *Uyûnu'l-eser'i*, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350-51) *Zâdü'l-meâd fi Heydi Hayri'l-ibâd'ı*, Kastallânî'nin (ö. 923/1517-18) *Mevâhibü'l-ledünniyye*'si, Diyârbekrî'nin (ö. 990/1582-83) *Târîhu'l-hamîs fi Ahvâli Enfesi Nefis'i*, Halebî'nin (ö. 1044/1634-35) *İnsanu'l-uyûn'u* bu doğrultuda kaleme alınan en önemli eserlerdir.²⁷

Siyer ve megâzî türü Arap kültür sahasında ortaya çıkmış ve ilk ürünlerini Arapça olarak vermiştir. Daha sonra bu tür, İran kültür sahasında karşılık bulmaya başlamış ve Fars dili ile yazılmış siyer kitapları telif edilmeye başlanmıştır. İran edebiyatında Türk edebiyatından çok daha erken bir zamanda, 512/1118-19 yılında *Ünsü'l-islâm* isimli anonim siyer kitabı Farsça olarak kaleme alınmıştır. Yine 620/1223-24'te İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si Farsçaya çevrilmiştir.²⁸ Emir Seyyid Asilüddin Ebilmefahir Abdullah eş-Şirâzî'nin (ö. 883/1478-79) *Dürücü'd-dürer fi Beyâni Milâdi Seyyidi'l-beşer'i*, Molla Câmî'nin (ö. 898/1492-93) *Şevâhidü'n-nübüvve*'si, Molla Miskîn Mu'inüddin'in (ö. 954/1547-48) *Me'âricü'n-nübüvve fi Medârici'l-fütüvve*'si, Veliyyullah Dihlevî'nin (ö. 1176/1762-63) *Sürûru'l-mahzûn'u* Fars edebiyatında kaleme alınan en önemli siyerler olarak gösterilebilir.²⁹

Siyer ve megâzî türü İran edebiyatından sonra İslâm kültürünün diğer önemli bir kolu olan Türk edebiyatında da görülmeye başlanmıştır. Türkler topluluklar halinde İslâm dinine geçtikten sonra bu dinin peygamberi olan Hz. Muhammed'i tanıma gayreti içerisine girmişlerdi. Bu çabalar neticesinde Türk edebiyatında Resûlullâh'ın hayatı, şemâili, ahlakî özellikleri, gazve ve seriyeleri gibi birçok türde sayısız eserler kaleme alınmıştır. Söz konusu bu eserlerin ilkleri Arapça ve Farsçadan tercüme ya da adaptasyon yöntemi ile meydana getirilmişlerdir. Bu eserlerin en önemlilerini Hz. Peygamber'in hayatını anlatan siyer kitapları oluşturmuştur.³⁰

Çoğu edebî türde olduğu gibi siyerde de Türk sanatçıların İranlı yazarlardan etkilendikleri ve Farsçadan çeviri yaptıkları söylenebilir. Türk dilinde kaleme alınan ilk siyerin yazılış tarihi henüz tam olarak bilinmemektedir. Fakat mevcut en eski Türkçe siyer kitabı, 8/14. yüzyılın ikinci yarısına ait, Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in (ö. [?]) kaleme aldığı *Sîretü'n-nebî* isimli eserdir.³¹ Kadı Darîr 779/1377-78 yılında Mısır'a gitmiş ve orada Memlük Sultanı Mansur Ali (ö. [?]) maiyetinde kalmış, sultanın meclislerine iştirak etmiştir. Mansur Ali bir gün kendisinden Türkçe bir siyer kaleme almasını istemiştir. Bunun üzerine Darîr, Ebülhasan el-Bekrî'nin (ö. VII/XIII. yüzyılın sonları [?]) *el-Envâr ve Miftâhü's-sürûr ve'l-Efkâr fi Mevlidi'n-nebiyyi'l-muhtâr* adlı siyerini Türkçeye tercüme etmeye başlamıştır.³²

Kadı Darîr'den sonra da Türk edebiyatında siyer türünde belirli bir dönem tercüme yöntemi kullanılarak kitaplar yazılmıştır. Lâmiî Çelebi'nin (ö. 938/1531-32) Abdurrahman-ı Câmî'nin (ö. 898/1492-93) Farsça yazdığı *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin tercümesi olan *Terceme-i Şevâhidü'n-nübüvve li-Takviyeti Yakîni Ehli'l-fütüvve*'si,³³ Ahî-zâde Abdülhalim Efendi'nin (ö. 1013/1604-5) Molla Câmî'nin aynı eserinin tercümesi olan *Nevâhidü'l-fütüvve fi Tercemeti Şevâhidü'n-nübüvve*'si, Altıparmak Mehmed Efendi'nin (ö. 1033/1623-24) Molla Miskîn'in *Me'âricü'n-nübüvve fi medârici'l-fütüvve*'sinin tercümesi olan *Terceme-i Me'âricü'n-nübüvve fi*

²⁵ Mustafa Fayda (1999), "İbn Hişâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 20, s. 71-72.

²⁶ Özdemir, agm, s. 134.

²⁷ Özdemir, agm, s. 134-135.

²⁸ Seyfettin Erşahin (2003), "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyalar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", *Diyanet-İlmi Dergi*, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) -Özel Sayı-, 2. Baskı, Ankara, s. 198.

²⁹ Yıldırım Kaplan (2006), *Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in Kitâb-ı Siyer-i Nebî'si*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 22.

³⁰ Tergîp, agm, s. 225.

³¹ Erşahin, ags.

³² Kaplan, agt, s. 66-67.

³³ bk. Erdem Can Öztürk (2015), *Lâmi'i Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi (İnceleme-Tenkritli Metin-Dizin)*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara.

medârici'l-fütüvve'si, Sultânü's-şuarâ Bâkî'nin (ö. 1008/1600) Kastallânî'nin *Mevâhibü'l-ledünniyyesi*'nin tercümesi olan *Meâlimü'l-yakîn fi Sîreti Seyyidi'l-mürselîn*'i bu dönemde yazılan en önemli eserlerdir.³⁴

Hazırlık aşamasına tekabül eden tercüme döneminden sonra Türk edebiyatında telif eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Türkçe yazılan ilk telif siyer kitabı Üveys bin Mehmed'in (ö. 1037/1627-28), daha bilinen adıyla *Veysî'nin Dürretü't-tâc fi Sîreti Sâhibi'l-mi'râc* isimli eseridir. *Dürretü't-tâc* ciddi bir hazırlık aşamasından sonra 1037/1627-28 senesinde yazılmış ve yazımında çok sayıda tefsir, hadis ve siyer kitabından istifade edilmiştir. İbn İshak'ın *es-Sîre'si*, İbn Hişâm'ın *el-Megâzi'si*, Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 344/955-56 [?]) *İsmetü'l-enbiyâ'sı*, İbn Kesîr'in (ö. 774/1372-73) *es-Sîretü'n-nebeviyye'si* bu esere kaynaklık eden kitaplardan bazılarıdır.³⁵

Dürretü't-tâc fi Sîreti Sâhibi'l-mi'râc, Mekke ve Medine olarak adlandırılan iki bölümden oluşmaktadır. Hz. Peygamber'in Mekke dönemini anlatan birinci bölüm 23 makaleden oluşmaktadır. Onun Medine'deki yaşayışını anlatan ikinci bölüm ise 14 makaleden ibarettir. *Veysî*, eserini Bedir savaşına kadar getirebilmiştir. Yazarın vefatı nedeniyle *Dürretü't-tâc* tamamlanamamıştır.³⁶

1. *Siyer-i Veysî'ye Yazılan Zeyiller*

Veysî'nin Dürretü't-tâc fi Sîreti Sâhibi'l-mi'râc isimli eseri Türk edebiyatının ilk telif siyeri olmasına rağmen yazımını müteakip kısa bir süre zarfında şöhret kazanmıştır. Tüm eser boyunca secinin, ses ahenginin, edebî sanatların, mecaz ile mazmunların başarılı bir şekilde kullanılması ve Hz. Muhammed'in hayatı gibi herkese hitap eden bir konuda yazılması bu şöhretin nedenleri olarak gösterilebilir. Nitekim Nev'î-zâde Atâyî'nin (ö. 1046/1636-1637 [?]) *Dürretü't-tâc*'in telifinden 7 sene sonra tamamladığı *Zeyl-i Şakâik*'ta sarf ettiği "Hakkâ ki nâdire-i edvâr ve feride-i sadef-i rûzgâr olmağla sezâvâr-ı nazar-ı i'tibâr ve şâyân olduğu mertebe 'alem-efrâz-ı iştihâdur."³⁷ cümlesi bu eserin çabuk şekilde elde ettiği kıymeti gözler önüne sermektedir.

İslam telif geleneğinde bir eser yazıldıktan sonra, ihmal edilen, fark edilmeyen ya da zamanla biriken bilgilerin kesintiye uğramadan akışını sağlamak amacıyla devam ya da ek niteliğinde başka bir kitap yazma yöntemi bulunmaktadır. Zeyil adı verilen bu yöntemde ana fonksiyon, başarısını ispat etmiş fakat yarım kalmış asıl metnin devamını, tekâmülünü sağlamaktır. Esas metnin sona erme tarihi umumiyetle yazarın vefat tarihidir.³⁸

Bu bağlamda, beğenilen bir eser olması ve henüz yarımken yazarının vefat etmesi *Dürretü't-tac fi Sîreti Sâhibi'l-mi'râc*'ı tezyil edilmeye elverişli hale getirmiştir. Nitekim *Veysî'nin bu siyerine 1043/1633-34 – 1206/1791-92 yılları arasında altı zeyil yazılmıştır. Söz konusu zeyiller şunlardır:*³⁹

1.1. *Zeyl-i Siyer-i Veysî – Nev'î-zâde Atâyî*

Dürretü't-tac fi Sîreti Sâhibi'l-mi'râc'a ilk olarak yazılan zeyil Nev'î-zâde Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'sidir. 1037/1627-28 senesinde telif edilen *Siyer-i Veysî*'den altı sene sonra, 1043/1633-34 senesinde yazımına başlanmıştır. Yazarı Atâyî, daha önce başka bir meşhur eser olan *Şakâ'iku'n-nu'mâniyye*'yi tezyil etmiştir.⁴⁰ Bu nedenle, zeyil yönteminde usta bir müellif tarafından yazılmıştır, demek mümkündür. Nev'î-zâde de *Veysî* gibi eserini tamamlayamadan vefat etmiştir.

3. bölümde bu zeyil hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

1.2. *Zeyl-i Siyer-i Veysî – Yusuf Nâbî Efendi*⁴¹

17. yüzyıl Osmanlı edebiyatının en meşhur şairlerinden Yusuf Nâbî Efendi'nin (ö. 1124/1712-13) yazdığı bu eser *Siyer-i Veysî*'ye yazılan ikinci zeyildir.⁴² Nâbî'nin bu siyeri hicretin birinci senesi olaylarından

³⁴ Mustafa Uzun (2009), "Türkçe Siyer Kitapları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 37, s. 324-325.

³⁵ Mustafa Erkan (1994), "Dürretü't-tâc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 10, s. 33.

³⁶ Nuran Öztürk (1997), *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî (Dürretü't-tâc fi Sîreti Sâhibi'l-mi'râc)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, s. 35.

³⁷ Suat Donuk (2015), *Nev'î-zâde Atâyî – Hadâ'iku'l-hakâ'ik fi Tekmiletü's-şakâ'ik (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, s. 1689.

³⁸ İsmail Durmuş (2013), "Zeyil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 44, s. 340.

³⁹ Bosnalı Abdülkerim Sâmî Efendi'nin (ö. 1096/1684-85) *Siyer-i Veysî*'ye bir zeyil yazdığı bazı kaynaklarda belirtilmekle birlikte bu eserin bir nüshasına henüz rastlanmamıştır. Ayrıca bazı araştırmacılar Koca Râğıp Paşa'nın (ö. 1176/1762-63) *Hüneyniyye* isimli kitabını da *Siyer-i Veysî*'ye yazılmış bir zeyil olarak kabul etmektedir (Erkan, agmd, s. 34). Bununla birlikte bu incelemeye sadece *Zeyl-i Siyer-i Veysî* olduğunda kuşku bulunmayan ve mevcut olan eserler alındı.

⁴⁰ bk. Donuk, agt.

⁴¹ Bu başlık altında verilen inceleme sonuçları Nâbî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'sinin Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları nr. 377'te kayıtlı nüshası incelenerek elde edilmiştir.

⁴² Mustafa Erkan ve Nuran Öztürk, Nâbî'nin bu siyerinin ikinci yazılan siyer olduğunu ve diğerinden 20 sene sonra kaleme alındığını ifade ederler (Erkan, agmd, s. 34; Nuran Öztürk agt, s. 30.). Fakat bizce Nâbî, ilk olarak bu zeyli yazıp *Zeyl-i Siyer-i Nebevî* adını verdiği ikinci zeylini ise daha sonra kaleme almış olmalıdır. Söz gelimi her iki zeyilde de yazılış tarihleri bildirilmemiştir. Bu durumda zeyillerin ihtiva ettikleri olayların yaşandığı senelere baktığımızda yazılış sıraları hakkında ipucu verdikleri görülmektedir. Nitekim ilk yazılan eseri *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, ikinci yazılan *Zeyl-i Siyer-i Nebevî* olarak aldığımızda hicretin 1. senesinden 8. senesine kadar düzgün bir kronolojik sıra ortaya çıkmaktadır. Çünkü *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, hicri 1. senenin başında yaşanan hadiselerden olan ilk cuma

olan Rânûnâ Vadisi'nde cuma namazının kılınması⁴³ ile başlayıp hicretin ikinci senesi vak'alarından 'Asmâ binti Mervân-ı Yehûdî'nin (ö. 2/623-24) öldürülmesi⁴⁴ ile sona ermektedir. Dolayısıyla hicrî 1. ve 2. sene hadiselerini kapsamaktadır. Kısa şekilde tesis edilen mukaddimede eserin yazılış tarihi ve ismi belirtilmemektedir. Bununla birlikte bu zeyil daha çok *Zeyl-i Siyer-i Veysî* ismiyle bilinmektedir.

Eserin başlangıcında yazar, "Sahâ'if-i mücelled-i sâni hâvî olacak vakâyi'-i mu'cizâtı ki şevâhid-i beyyinât-ı Medîne'den ibâretdür, ter-destî-i hâme-i sihr-âferîn ... nigâşte-i safahât-ı beyân itmege teşmîr-i sâ'id-i ihtimâm eyleyem."⁴⁵ ifadesi ile bu zeyli Şevâhidü'n-nübüvve,⁴⁶ Delâilü'n-nübüvve⁴⁷ türünde, yani Hz. Muhammed'in mucizelerini anlatacak tarzda kaleme alacağını ifade etmektedir. Fakat zeylin içeriğine baktığımızda siyer türüne uyacak şekilde sefer ve savaşların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Tüm siyer boyunca Hz. Peygamber'in Ammâr bin Yâsir'e (ö. 37/657-58) söylediği "Sen bâğiler tarafından öldürüleceksin." sözünün gerçekleşmesi⁴⁸ ve bir kurdun dile gelmesi⁴⁹ dışında mucize yer almamaktadır. Ayrıca Nâbî "... hâtime-i mücelled-i pişinde zebân-zed-i ney-pâre-i vâsıtî-nijâd olduğu üzere..."⁵⁰ ifadesiyle eserini Veysî'nin siyerine bağlayarak ilk olayı anlatmaya başlamaktadır.

Nâbî'nin bu zeylinde sadece sefer ve savaşlar anlatılmamıştır. Ayrıca dinî bazı hususların ortaya çıkış hadiseleri de verilmiştir. Mesela cuma namazının ilk olarak ne zaman ve nerede kılındığı, cuma gününe bu ismin verilmesinin nedenleri Zemahşerî'nin (ö. 538/1143-44) *Keşşâf* ve Ebussuud Efendî'nin (ö. 982/1574) *İrşâdü'l-akli's-selîm*'i gibi bazı eserlere atf yaparak ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.⁵¹ Namaz rekâtlarının sayısının tayin edilmesi,⁵² ezanın ilk defa okunmaya başlanması,⁵³ kiblenin belirlenmesi,⁵⁴ ramazan ayında oruç tutmanın farz kılınması,⁵⁵ bu zeyilde üzerinde tafsilatlı olarak durulan diğer dinî hususlardır.

Nâbî bu zeyilde yıl esasına dayalı olarak vak'aları anlatmaktadır. Bunu yaparken yıl yıl başlık açmaz; fakat başlıktan hadiseye geçerken kullandığı bağlantı cümlesinde seneyi tayin eder. Mesela savaş hakkında ayetler inmesini anlatırken başlığın bitiminde "Saff-ârâyân-ı mesaff-ı rivâyât, bu haberde 'alem-efrâz-ı ittifakdur ki ikinci sene-i seniyye-i hicret-i 'aliyyede..."⁵⁶ ibaresiyle vak'aları verilecek olan seneye değinmektedir.

Yusuf Nâbî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'sinin en dikkat çekici özelliklerinden birisi ciddi bir ön hazırlık yapılarak ve oldukça fazla kitap incelenerek kaleme alınmasıdır. Nitekim Nâbî, eserini yazarken Mollâ Miskîn'in *Meâricü'n-nübüvve*'si,⁵⁷ İbn Seyyidü'n-nâs'ın *Uyûnu'l-eser*'i,⁵⁸ Kastallânî'nin *Mevâhib-i Ledünniyye*'si,⁵⁹ Kâdî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî'nin *Târîhü'l-hamîs fi Ahvâli Enfesi Neffis*'i⁶⁰ gibi kitaplardan yararlanmış. Yazar ayrıca Mevlana Şeyh-zâde (ö. 950/1543-44),⁶¹ Beyhakî (ö. 458/1065-66),⁶² İbn İshak,⁶³ İbn Hişâm el-Me'ârifî⁶⁴ ve Hâfız Moğultay'ın (ö. 762/1360-61)⁶⁵ çeşitli eserlerinden de istifade etmiştir.

namazının kılınmasından başlayıp 2. senenin ortasında yaşanan gelişmelerden olan Asmâ binti Mervân'ın öldürülmesine kadar getirmekte, *Zeyl-i Siyer-i Nebevî* ise bu olaydan kısa bir süre sonrasına tekabül eden gazve-i Benî Kaynukâ ile başlayıp hicrî 8. yılın ortalarında gerçekleşen Mekke'nin fethine kadar devam etmektedir. Buna göre Nâbî, muhtemelen Hz. Peygamber'in Medine'deki hayatının ilk 8 yılını iki cilt olarak kaleme almıştır. İlk cilt olan *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'de hicrî 1. sene başından 2. senenin ortalarına kadarki olayları anlatmış, ikinci cilt olan *Zeyl-i Siyer-i Nebevî*'de ise 2. yılın ortasından 8. yılın ortasına kadarki hadiseleri ele almıştır. Nâbî Efendî'nin zeylini tezyil eden Nazmî-zâde Hüseyin Murtaza, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Ankara-Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nr. 06 Mil. Yz. A. 7030, vr. 2b.). Hz. Muhammed'in kronolojik olarak hayatı için bk. <http://www.kocar.org/yazilar/hz-muhammed-s-a-s-efendimizin-kronolojik-hayati-seniyyeleri-2/> E.T.: 02.05.2015

⁴³ agy, s. 179.

⁴⁴ agy, s. 315.

⁴⁵ Yusuf Nâbî Efendi, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları nr. 377, s. 179.

⁴⁶ Şevâhidü'n-nübüvve türü için bk. Erdem Can Öztürk, age.

⁴⁷ Delâilü'n-nübüvve türü için bk. Yusuf Şevki Yavuz (1994), "Delâilü'n-nübüvve" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 9, s. 115-117.

⁴⁸ Yusuf Nâbî Efendi, agy, s. 185-186.

⁴⁹ agy, s. 208.

⁵⁰ agy, s. 179.

⁵¹ agy, s. 180.

⁵² Agy, s. 204.

⁵³ Agy, s. 204.

⁵⁴ Agy, s. 238.

⁵⁵ Agy, s. 245.

⁵⁶ Agy, s. 221.

⁵⁷ agy, s. 180.

⁵⁸ agy, s. 183.

⁵⁹ agy, s. 216.

⁶⁰ agy, s. 204.

⁶¹ agy, s. 181.

⁶² ags.

⁶³ ags.

⁶⁴ agy, s. 185.

*Siyer-i Veysi'*ye yazılan ikinci zeylin muhtevasını özetleyecek olursak eser, kalemiye türünde beş beyitlik Türkçe bir manzume ile başlamaktadır. Nesir olarak devam eden kısımda yazar Hz. Muhammed'in hayatının önemli anlarının ya Mekke ya da Medine'de yaşandığını, ayetlerin de ya Mekke ya da Medine'de indiğini, bu yüzden tefsir âlimlerinin Kur'ân sûrelerini nâzil olduğu yere göre Mekkî ve Medenî olarak tasnif ettiğini belirtir. Ünlü yazar Veysi'nin de *Dürretü't-tâc* adlı siyerini aynı yöntemle tesis edip Mekkî cildin hicret-i nebevî ile bittiğini, Hz. Muhammed Medine'deyken gerçekleşen ve onun peygamberliğini ispatlayan mucizeleri bir kitapta anlatma arzusu duyduğunu ve bunu gerçekleştirme hususunda ümitli olduğunu ekler. Bu kısa mukaddimeden sonra siyerinin ilk vak'ası olan Rânûnâ Vadisi'nde cuma namazının kılınmasını anlatmaya geçer.⁶⁶

*Zeyl-i Siyer-i Veysi'*de anlatılan konuları, yazımında kullanılan başlıklar doğrultusunda baştan sona kadar şu şekilde sıralamak mümkündür:

- [Rânûnâ Vadisi'nde İlk Cuma Namazının Kılınması]⁶⁷
- [Mescid-i Nebevî'nin İnşa Edileceği Yerin Belirlenmesi]⁶⁸
- [Hz. Muhammed'in Ebâ Eyyüb-i Ensârî'nin Evinde Misafir Olarak Kalması]⁶⁹
- [Hz. Muhammed'in Mescid-i Nebevî İnşasına Katılması ve Ammar bin Yâsir'e Söylediği "Sen bâğiler tarafından öldürüleceksin." Sözü'nün Doğru Çıkması]⁷⁰
- Abdullah bin Selâm'ın Tâc-ı İmânla Ser-efrâz Olduğudur.⁷¹
- Tafsîl-i Ahvâl-i Selmân-ı Fârisî⁷²
- Hazret-i Selmân'ın Tâc-ı İslâm ile Ser-efrâz Olmak için Huzûr-ı Hümâyûna Geldiğidir.⁷³
- Ta'yîn-i Rek'âtü's-salât li'l-Mukîm ve'l-Müsafir⁷⁴
- Tafsîl-i Bidâ'-ı Ezân-ı Şerîf⁷⁵
- Muhâcirîn ve Ensârın Nitak-bend-i Muvâhat Olduğudur.⁷⁶
- Bu Makâle-i Mu'ciz-nümâ-yı Müşg-bûy Kissa-i Gürg-i Suhan-gûy Beyanındadır.⁷⁷
- Tafsîl-i 'Arûsî-i Fâtımatu'z-zehra (r.a.)⁷⁸
- Târîh-i Tezevvüc-i Aliyyü'l-murtazâ (r.a.)⁷⁹
- İbtidâ-yı Nüzûl-i Âyât-ı Kitâl ve Hadîs-i "İnnâ Nebiyyü's-seyf"⁸⁰
- Beyân-ı Gazve ve Seriyeye⁸¹
- Zikr-i Seriyeye-i Hamza bin Amr (r.a.)⁸²
- Zikr-i Seriyeye-i Ubeyde bin el-Hâris (r.a.)⁸³
- Zikr-i Seriyeye-i Sa'd bin Vakkas (r.a.)⁸⁴
- Beyân-ı Vakâyi'-i Gazvetü'l-ebva ve Yukâlû lehu el-Veddân⁸⁵
- Zikr-i Seriyeye-i Abdullah bin Cahşü'l-esedî Elletî Kânet Sebeben li-Gazveti Bedri'l-uzma ve Zâlike Yevmü'l-furkan Yevmü't-takıyyü'l-ceme'ân⁸⁶
- Beyân-ı Mebhas-i Tahvîlü'l-kible bi-Mekketi'l-müşerreffe⁸⁷
- Tetimme-i Mebhas-i Tahvîlü'l-kible⁸⁸
- Tecdîd-i Binâ-yı Mescid-i Kuba⁸⁹

⁶⁵ agy, s. 221.

⁶⁶ agy, s. 178-179.

⁶⁷ Agy, s. 179.

⁶⁸ Agy, s. 182-183.

⁶⁹ Agy, s. 184-185.

⁷⁰ Agy, s. 185-186.

⁷¹ agy, s. 186.

⁷² agy, s. 190.

⁷³ agy, s. 202.

⁷⁴ agy, s. 204.

⁷⁵ ags.

⁷⁶ agy, s. 206.

⁷⁷ agy, s. 208.

⁷⁸ ags.

⁷⁹ agy, s. 221.

⁸⁰ ags.

⁸¹ agy, s. 222.

⁸² agy, s. 223.

⁸³ agy, s. 227.

⁸⁴ agy, s. 229.

⁸⁵ ags.

⁸⁶ agy, s. 234.

⁸⁷ agy, s. 238.

⁸⁸ agy, s. 242.

⁸⁹ agy, s. 244.

- Gazve-i Bedrû'l-ûlâ⁹⁰
- Farz-şüden-i Savm-ı Ramazan ve Zekâtü'l-fitra⁹¹
- El-gazvetü'l-kübrâ ve Melhametü'l-uzmâ Yevmü'l-furkan Yevmü't-takiyyü'l-ceme'ân ve Tesemmâ Bedrû'l-kübra⁹²
- İhtilâf-ı Şeyheyn-i Âlî-kadr Der-bâre-i Esîrân-ı Bedr⁹³
- Maktel-i Ebû Leheb-i La'în⁹⁴
- Bu Kıssa Eşkiyâ-yı Kureys' den iken Umeyr bin Vehb el-Cüheymî'nün İslâm'a Geldiğidir.⁹⁵
- Maktel-i Asmâ binti Mervân-ı Yehûdî⁹⁶

Nâbî Efendî'nin ilk zeyli bu hadiselerin anlatımından sonra hatime bölümü olmaksızın sona ermektedir.

Nâbî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî'si Siyer-i Veysî* ile birlikte 1245 senesinde Bulak'ta basılmıştır.⁹⁷

1.3. *Zeyl-i Siyer-i Nebevî - Yusuf Nâbî Efendî*⁹⁸

Yusuf Nâbî Efendî ilk yazdığı zeyilden sonra ikinci bir zeyil daha yazmıştır. Nâbî, mukaddime bölümünde *Zeyl-i Siyer-i Nebevî* adını koyduğunu belirttiği bu eserde ilk zeylin kaldığı yerden devam edip Veysî'nin siyerini hicrî 8. senenin ortalarına kadar getirmektedir. *Zeyl-i Siyer-i Nebevî* hicretin 2. senesi olaylarından biri olan Benî Kaynukâ' gazvesi ile başlamakta⁹⁹ hicretin 8. senesi vak'alarından olan Mekke'nin fethi¹⁰⁰ ile sona ermektedir.

Mukaddime ve hatime bölümlerinde yazılış tarihi bilgisi yer almamaktadır. Yazar eserini tesis ederken en çok Kastallânî'nin *Mevâhib-i Ledünniyye*'sinden istifade etmiştir.¹⁰¹

Eserde anlatılan üçüncü hadise olan Karkaratü'l-küdr gazvesinin başlığında kullanılan "Vakâyi'-i Sene-i Sâlise-i Hicriyye..." ifadesinden sonra yıl esasına dayalı anlatıma geçilmektedir.¹⁰² Nâbî'nin ilk siyerinde üzerinde durulan sene, başlık ile olay arasındaki bağlantı cümlesinde bildiriliyorken *Zeyl-i Siyer-i Nebevî*'de ise başlık içerisinde verilmektedir.

Zeyl-i Siyer-i Nebevî'de esas olarak Hz. Peygamber'in savaş ve seferleri konu edinmiştir. Bununla birlikte Peygamber Efendimiz'in dönemin Habeş meliki, Rum kayseri, Acem kirası gibi liderlerine gönderdiği ve bu liderlerden aldığı mektuplara,¹⁰³ İslâm'ı merak eden Herakl ile Ebû Süfyân arasındaki soru-cevaplara,¹⁰⁴ Hz. Muhammed'in çeşitli mucizelerine¹⁰⁵ de yer verilmiştir. Nâbî, olayları anlatmaya başlarken çoğu zaman "Garîb-gûyân-ı dâstân-ı Seyyidü'l-ibrâr bu vech üzere tertîb-i ahbâr itmîşlerdür ki..." şeklinde genel ifadelerle siyer türü kitaplardan temin ettiği bilgileri paylaşmaktadır. Fakat bazı yerlerde "Esnâ-yı tesvîdde bir dûşîze-i garîbü'l-hiss-i hayâl-şikâf revzene-i zamîr-i müsevvid-i kesîr, ya'nî Nâbî-i hakirdür ki..."¹⁰⁶ şeklinde bir girişle şahsî görüşlerini de paylaşmaktadır.

Zeyl-i Siyer-i Nebevî, Veysî'nin siyerine yazılan zeyiller içerisinde muhteva ve edebî kıymet bakımından en önemlisidir.¹⁰⁷

Zeyl-i Siyer-i Nebevî'nin muhtevasını özetleyecek olursak Nâbî, iki beyitten meydana gelen münacaat bölümü ile siyerine başlar. Burada Hz. Muhammed'in siyerini tekmil etmeye niyet ettiğini belirtir Allah'tan, o peygamberlerin sultanı hatırına işini kolaylaştırmasını niyaz eder. Veysî Efendî'nin Hayrû'l-beşer'in hayatını anlatan bir siyer yazdığını, o siyerin çok başarılı olduğunu fakat Mekki cildi bitirip Medeni'yi tamamlayamadan, Bedr-i Kübrâ savaşının yazımından sonra vefat ettiğini söyler.¹⁰⁸

⁹⁰ agy, s. 245.

⁹¹ agy, s. 245.

⁹² agy, s. 246.

⁹³ agy, s. 306.

⁹⁴ agy, s. 309.

⁹⁵ agy, s. 312.

⁹⁶ agy, s. 315.

⁹⁷ Abdulsamet Özmen, Dicle Üniversitesi'nde bu siyer üzerine bir doktora tezi hazırlamaktadır.

⁹⁸ Bu başlık altında verilen inceleme sonuçları *Zeyl-i Siyer-i Nebevî*'nin Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları nr. 675'te kayıtlı nüshası incelenerek elde edilmiştir.

⁹⁹ Yusuf Nâbî Efendî, *Zeyl-i Siyer-i Nebevî*, Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları nr. 675, s. 9.

¹⁰⁰ agy, s. 382.

¹⁰¹ agy, s. 29, 70, 212.

¹⁰² agy, s.13.

¹⁰³ agy, s. 251, 252, 257, 271, 280.

¹⁰⁴ agy, s. 259-264.

¹⁰⁵ agy, s. 194.

¹⁰⁶ agy, s. 445.

¹⁰⁷ Erkan, agmd, s. 34.

¹⁰⁸ agy, s. 6-7.

Nesir içerisine yerleştirdiği ve içinde mahlasının geçtiği bir beyitle Veysî'nin siyerini tamamlamaya niyet ettiğini ifade eder. Düz yazı olarak devam ettiği kısımda ise bu karara bazı mülahazalar neticesinde ulaştığını belirtir. Bu zeyli yazmasına neden teşkil eden mülahazaları şu şekilde sıralamaya başlar:

- a) Veysî gibi önemli bir yazarın Hz. Peygamber'i anlattığı eserin kararını bulmaması irfan sahibi kişilere himmet noksanlığı olacaktır.
- b) Hz. Muhammed'in siyeri yarım dururken Allah'ın verdiği nefesi şahısların methiyesi ve şarap ile güzeller evsafında harcamak hüsrana olacaktır.
- c) Peygamber Efendimiz'in ortaya çıkışında yaşananları esere dönüştürme gayretinde olanlara Allah'ın inayeti anlam hazineleri kapılarını açacaktır.
- d) Nâbî'nin yaralı gönlünden ortaya çıkan edebî ifadeleri müşkülpesent zihinler beğenmese de bunların zımında yer alan salât ve selâmların Hz. Muhammed'in makamına ulaşmasıyla o, Allah'ın takdirini kazanacaktır.¹⁰⁹

Yazar devamında bu mülahazaların kendisini şevklendirdiğini, Allah'a tevekkül ederek, Hz. Peygamber'in ruhaniyetinden feyiz umarak Veysî'nin siyerinin devamını yazmaya başladığını ve adını *Zeyli-i Siyer-i Nebevi* koyduğunu belirtir. Hayatını kaybetmeden eserini bitirmesi ve siyerinin Veysî'nin iki cildinin üçüncüsü olacak kadar kıymet kazanması için Allah'a dua eder. Münacaat ve dua içerikli bir kıta ile mukaddime bölümünü sona erdirip vak'aları anlatmaya geçer.¹¹⁰

Zeyli-i Siyer-i Nebevi'de anlatılan konuları, yazımında kullanılan başlıklar doğrultusunda baştan sona kadar şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Gazve-i Benî Kaynukâ' ez-Siyer-i Hayrû'l-beşer¹¹¹
- Vâkı'a-i Gazve-i Sevîk¹¹²
- Vakâyi'-i Sene-i Sâlise-i Hicriyye Vâkı'a-i Gazve-i Karkaratü'l-küdr¹¹³
- Vâkı'a-i Gazve-i Enmâr (Züemer)¹¹⁴
- Seriyeye-i Muhammed bin Müslime ve Katl-i Ka'b bin Eşref-i Yehûdî¹¹⁵
- Vak'a-i Zifâf-ı Hazret-i Osman (r.a.)¹¹⁶
- Akd-ı İzdivâc-ı Hafsa (r.a.)¹¹⁷
- Vilâdet-i Hazret-i İmam Hasan bin Aliyyü'l-murtazâ (r.a.)¹¹⁸
- Gazve-i Muvahhaşa-i Uhud¹¹⁹
- Gazve-i Hamraü'l-esed¹²⁰
- Vakâyi'-i Sâl-i Cihârüm-i Hicrî, Evvel-i Vakâyi' Def'a-i Seriyeye-i Recî Beyânındadır.¹²¹
- Seriyeye-i Abdullah İbn Enîs (r.a.)¹²²
- Vâkı'a-i Hâ'ile-i Bî'rü Ma'ûne¹²³
- Vâkı'a-i Gazve-i Benî en-Nadîr-i Bed-tahmîr¹²⁴
- Gazve-i Bedr-i Mev'id¹²⁵
- Vak'a-i Tahrîm-i Hamr¹²⁶
- Vakâyi'-i Sâl-i Hâmis-i Hicrî, Gazve-i Zâtü'r-rikâ'¹²⁷
- Gazve-i Dûmetü'l-cendel¹²⁸

¹⁰⁹ agy, s. 7-8.

¹¹⁰ agy, s. 8-9.

¹¹¹ agy, s. 9.

¹¹² agy, s. 12.

¹¹³ agy, s. 13.

¹¹⁴ agy, s. 14.

¹¹⁵ agy, s. 17.

¹¹⁶ agy, s. 25.

¹¹⁷ agy, s. 25.

¹¹⁸ agy, s. 28.

¹¹⁹ agy, s. 29.

¹²⁰ agy, s. 89.

¹²¹ agy, s. 94.

¹²² agy, s. 102.

¹²³ agy, s. 104.

¹²⁴ agy, s. 108.

¹²⁵ agy, s. 117.

¹²⁶ agy, s. 121.

¹²⁷ agy, s. 125.

¹²⁸ agy, s. 127.

- Gazve-i Müreysî' ve Tesemmâ Gazve-i Benî el-Mustalık¹²⁹
- Muhâsama-i Sinan ve Cehcâh¹³⁰
- Vâkı'a-i İfk-i Sıddıka (r.a.)¹³¹
- Vâkı'a-i Nüzûl-i Âyet-i Teyemmüm¹³²
- Vâkı'a-i Gazâ-yı Garrâ-yı Hendek ve Tesemmâ Gazvetü'l-ahzâb¹³³
- Gazve-i Benî Kureyza¹³⁴
- Bu Makâle-i Rikkat-engîz Hazret-i Sa'd'ın (r.a.) Cisir-i Şehâdetden Dârü'l-mülk-i Sa'âdete Ubûr Buyurdıkları Beyânındadır.¹³⁵
- Bu Makâle-i Muhtasıra Mezen (?) Kabilesinin Râhile-bend-i Râh-ı İmân Oldukları Beyânındadır.¹³⁶
- Vakâyi'-i Sâl-i Sâdis-i Hicrî, Seriyeye-i Ganîmet-i Encâm-ı Muhammed bin Müslime (r.a.)¹³⁷
- Vak'a-i İrtidâd u Mücâzât-ı Kabîle-i Ureyn¹³⁸
- Vak'a-i Bî'atü'r-rıdvân ve Beyân-ı Keyfiyyet-i Sulh-ı Hudeybiye¹³⁹
- Vakâyi'-i Külliye-i Sene-i Sâbî'a ve Min-cümletihâ İrsâli'l-kitâb ile'l-mülûk¹⁴⁰
- Tafsil-i Ahvâl-i Resânende-i Nâme-i Hayrû'l-beşer Be-cânib-i Herakl-i Rûm¹⁴¹
- Kitâb-ı Fahr-ı Âlem (s.a.v.) İlä Hüsrev Pervîz-i Kısra-yı Acem¹⁴²
- Kitâb-ı Fahrü'l-müslimîn (s.a.v.) İle'l-Mukavkıs-ı Sultân-ı Mısır¹⁴³
- Kitâbü'n-nebî (s.a.v.) İle'l-Hâris bin Ebî Şemir el-Gasânî-i Hâkim-i Bilâd-ı Dımışku'ş-şâm¹⁴⁴
- Kitâb-ı Fahrü'l-mürselîn (s.a.v.) İlä Hevze bin Alî Hanefî-i Hâkim-i Memleket-i Yemâme¹⁴⁵
- Kudûm-i Hazret-i Ebâ Hüreyre (r.a.)¹⁴⁶
- Vakâyi'-i Sâl-i Heftüm-i Hicrî, Vâkı'a-i Gazve-i Aliyye-i Hayber Ez-gazavât-ı Seyyidü'l-beşer¹⁴⁷
- Cem' u Taksîm-i Ganâyim-i Hayber¹⁴⁸
- Tesmîm-kerden-i Yehûd-ı Hayber Hazret-i Fahrü'l-enbiyâ (s.a.v.)¹⁴⁹
- Vâkı'a-i Feth-i Fedek¹⁵⁰
- Vak'a-i Reddî'ş-şems li-'Aliyyü'l-murtazâ (r.a.)¹⁵¹
- Vâkı'a-i Feth-i Teymâ¹⁵²
- Vâkı'a-i Umre-i Kazâ¹⁵³
- Vakâyi'-i Sâl-i Heştüm Ez-hicret-i Seyyidü'l-mürselîn, İslâm-ı Hâlid bin Velîd (r.a.) ve İslâm-ı Ahad-ı Dühâtü'l-Arab Amr ve İslâm-ı Osmân bin Ebî Talha Abdü'd-dâr Hâfız-ı Miftâh-ı Beytü'l-harâm (r.a.)¹⁵⁴
- Vâkı'a-i Azîme-i Gazve-i Mûte¹⁵⁵
- Vak'a-i Azîme-i A'zamü'l-fütühât ve Eşrefü'l-gazavât Feth-i Mekke-i Mükerreme¹⁵⁶

Yusuf Nâbî'nin *Zeyl-i Siyer-i Nebevî'si* bu vak'aların anlatımından sonra hatime bölümü olmadan sona ermektedir.

¹²⁹ agy, s. 128.

¹³⁰ agy, s. 132.

¹³¹ agy, s. 139.

¹³² agy, s. 153.

¹³³ agy, s. 155.

¹³⁴ agy, s. 195.

¹³⁵ agy, s. 209.

¹³⁶ agy, s. 211.

¹³⁷ agy, s. 212.

¹³⁸ agy, s. 213.

¹³⁹ agy, s. 214.

¹⁴⁰ agy, s. 248.

¹⁴¹ agy, s. 254.

¹⁴² agy, s. 271.

¹⁴³ agy, s. 280.

¹⁴⁴ agy, s. 283.

¹⁴⁵ agy, s. 285.

¹⁴⁶ agy, s. 287.

¹⁴⁷ agy, s. 288.

¹⁴⁸ agy, s. 324.

¹⁴⁹ agy, s. 327.

¹⁵⁰ agy, s. 342.

¹⁵¹ agy, s. 343.

¹⁵² agy, s. 347.

¹⁵³ agy, s. 348.

¹⁵⁴ agy, s. 356-357.

¹⁵⁵ agy, s. 364.

¹⁵⁶ agy, s. 382.

Zeyl-i Siyer-i Nebevi 1248 senesinde Bulak'ta basılmıştır.¹⁵⁷

1.4. *Zeyl-i Siyer-i Nâbi* – *Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ*¹⁵⁸

Bu eser Nâbî'nin *Zeyl-i Siyer-i Nebevi*'sine yazılmış bir zeyildir. *Zeyl-i Siyer-i Nâbi*, *Zeylû'z-zeyl alâ Siyer-i Veysî* ve *Tetimme-i Zeyl-i Siyer-i Veysî* gibi isimlerle bilinmektedir. Nâbî'nin kaldığı yer olan hicrî 8. seneden devam eder ve 11. yıla kadar yaşanan hadiseleri anlatır. Böylelikle Hz. Muhammed'in dedesi Abdulmuttalib'in Zemzem Kuyusu'nu bulması vak'asıyla başlayan Veysî'nin siyerini hicrî 11. seneye kadar getirir. Nazmî-zâde Hüseyin Murtaza (ö. 1136/1723-24 [?]), ilk hadise olarak Mekke'nin fethinin tamamlanmasını anlatır. Son olarak üzerinde durduğu vak'a ise Hz. Peygamber'in vefatıdır.

Zeyl-i Siyer-i Nâbi'nin Millet Kütüphanesi Ali Emîri Bölümü nr. 353 ve Nuruosmaniye Kütüphanesi nr. 3351/3'te kayıtlı nüshaları 1107/1695-96 senesinde istinsah edilmişlerdir. Buradan hareketle bu zeylin 1107/1695-96 yılından önce yazıldığını söylemek mümkündür.

Nazmî-zâde Hüseyin de Veysî ve Nâbi gibi oldukça külfetli bir dil ve anlatım tercih etmiştir.¹⁵⁹ Yıl esasına dayalı anlatımın kullanılması her üç sanatçıda görülen başka bir özelliktir. Fakat Nazmî-zâde'nin düzenli ve istikrarlı bir şekilde tarih bildirerek ilerlediğini söylemek mümkün değildir. O, ender durumlarda olayın gerçekleştiği seneyi bildirmiş, bunu da "...endahte-i mezbele-i in'idam olunmağa şitâb olup sâmin-i hicriyye ale's-sabah..."¹⁶⁰ örneğinde olduğu gibi anlatımın içerisinde yapmıştır.

Zeylû'z-zeyl alâ Siyer-i Veysî, siyer türünde çeşitli kitaplardan yararlanılarak yazılmıştır. Kastallânî'nin *Mevâhib-i Ledünniyye*'si¹⁶¹ ve Emir Cemalüddin Ataullah b. Mahmud b. Fazlillah el-Hüseyni eş-Şirâzî'nin (ö. 927/1520-21) *Ravzatü'l-ahbâb fi Siyeri'n-nebi ve'l-Âl ve'l-Ashâb*¹⁶² bu kitaplardan bazılarıdır. Hz. Muhammed'in bir hutbesinin doğrudan *Mevâhib-i Ledünniyye*'den alıntılanması göze çarpan bir özelliktir.¹⁶³

Zeyl-i Siyer-i Nâbi diğer siyerlere nazaran zengin muhtevası ile oldukça dikkat çekmektedir. Bu siyerde Hz. Peygamber'in gazve ve seriyeleri ile birlikte pek çok tamamlayıcı bilgi de verilmektedir. Hz. Muhammed'in hilyesi, faziletleri ve mucizeleri bu eserde yer alan ek bölümler olup hepsinde doyurucu bilgiler yer almaktadır. Hilyede¹⁶⁴ Peygamber Efendimiz'in ayrıntılı dış görüntüsü, faziletleri¹⁶⁵ bölümünde 20 erdem, mucizeler¹⁶⁶ kısmında 20 olağanüstü olay anlatılmaktadır.

Hz. Muhammed'in çocukları, eşleri, amcaları, sütkardeşleri,¹⁶⁷ kâtipleri, müezzinleri, şairleri, bekçileri,¹⁶⁸ silahları ve atları¹⁶⁹ hakkında malumat Nazmî-zâde siyerinin muhtevasını zengin kılan diğer bilgilerdir.

Zeylû'z-zeyl alâ Siyer-i Veysî'nin bu zengin muhtevası ayrıca bazı belge ve edebî malzemelerle desteklenmiştir. Hz. Muhammed'e yazılan ya da onun yazdığı mektuplar¹⁷⁰ ve vefatından sonra kaleme alınan mersiyeler¹⁷¹ bu eserde muhtevayı destekleyen unsurlardır. Mersiye örneklerine yer vermek daha önce yazılmış olan *Siyer-i Veysî* ve zeyillerinde görülen bir özellik olmayıp sadece Nazmî-zâde zeylinde yer almaktadır.

Zeyl-i Siyer-i Nâbi'nin sonunda "Bu Makâle-i Faslu'l-hitâb İtirâf-ı Kusûr ve Bârgâh-ı İzzete Ref'-i Ruk'a-i Niyâz ile Hâtimetü'l-kitâbdır." biçiminde bir başlık ile hatime bölümü tesis edilmiştir. Hatime bölümüne yer vermek önceki siyerlerde bulunmayan başka bir hususiyettir.

Zeylû'z-zeyl alâ Siyer-i Veysî'nin muhtevasını özetleyecek olursak Nazmî-zâde, bir kıt'adan oluşan münacaat bölümünde Allah'a niyaz ederek siyerine başlar. Nesir ile devam ettiği bölümde siyer türüne övgüde bulunur. Bu övgüde Türkçe, Farsça ve Arapça yazılan siyerlerin üstünlüklerini eşit tutması dikkat çekicidir. İki beyitlik Farsça bir manzume ile siyere duyduğu sevgiyi dile getirir. Nesir ile devam edip Veysî'nin bu yolda ilk üstat olduğunu belirtir. İki beyitlik Türkçe şiirle Veysî'yi över. Tekrar düz yazıya geçerek Veysî'nin siyerinin Büyük Bedir savaşında sona erdiğini, ikinci üstat olan Yusuf Nâbî'nin bazı mülâhazalar neticesinde Veysî'ye zeyil yazdığını fakat onun da siyerinin Mekke'nin fethinde bittiğini ifade

¹⁵⁷ Abdulsamet Özmen, Dicle Üniversitesi'nde bu siyer üzerine bir doktora tezi hazırlamaktadır.

¹⁵⁸ Bu başlık altında verilen inceleme sonuçları *Zeyl-i Siyer-i Nâbi*'nin Ankara-Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nr. 06 Mil. Yz. A. 7030'da kayıtlı nüshası incelenerek elde edilmiştir.

¹⁵⁹ Erkan, agmd, s. 34.

¹⁶⁰ Nazmî-zâde Hüseyin Murtaza, *Zeyl-i Siyer*, Ankara- Ankara-Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nr. 06 Mil. Yz. A. 7030, vr. 5a.

¹⁶¹ agy, vr. 22a.

¹⁶² agy, vr. 34b ve 49a.

¹⁶³ agy, vr. 4b.

¹⁶⁴ agy, vr. 70a.

¹⁶⁵ agy, vr. 85b.

¹⁶⁶ agy, vr. 87b.

¹⁶⁷ agy, vr. 69a.

¹⁶⁸ agy, vr. 82b.

¹⁶⁹ agy, vr. 84a.

¹⁷⁰ agy, vr. 40a-b, 52b.

¹⁷¹ agy, vr. 67b, 68a.

eder. Kendisinin bu eseri sonlandırıp kafilenin üçüncü kişisi olmayı istediğini ekler. Üç beyitlik Farsça bir manzumede aynı düşünceleri tekrar eder. Mukaddimenin sonunda eserinin Hz. Muhammed'in yüce makamına sunulmasının günahkâr gönlüne merhem olacağı hususunda ümitli olduğunu belirtip hadiseleri anlatmaya geçer.¹⁷²

*Zeyl-i Siyer-i Nâbî'*de anlatılan konuları, yazımında kullanılan başlıklar doğrultusunda şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Bu Ferîde-i Sadeğçe-i Ta'bir-i Dil-güşâ Tekmîl-i Ikdu'l-cevâhir-i Ümmü'l-kurâdır.¹⁷³
- Bu Ta'bir-i Dil-pezîr-i Sıhhat-be-resîd Seriyye-i Hâlid bin el-Velid (r.a.) Beyânındadır.¹⁷⁴
- Bu Terkîb-i Sıhhat-ihtisâs Seriyye-i Amr bin el-Ass (r.a.) Beyânındadır.¹⁷⁵
- Bu Makâle-i Fâika Def'a-i Sâniye-i Seriyye-i Hâlid bin el-Velid (r.a.) Beyânındadır.¹⁷⁶
- Bu Fetih-nâme-i Celîl-eser Sultân-ı Melâik-sipâh Mahfil-trâz-ı Çarh-ı Zerrîn-külâh bi'n-Nefs Teşrif Buyurdıkları Gazve-i Hüneyn'dir.¹⁷⁷
- Bu Fıkarât-ı Ferah-engiz Kitâbe-i Şukka-i Alem-efrâz-ı Istifâ Hazretlerinin bi'n-Nefs Tevcîh-i İnân Buyurdıkları Gazve-i Tâif ve Taksîm-i Ganâim ve Edâ-yı Umre ve Taybe-i Tayyibeye Kudûm-i Meymenet-lüzûmları Beyânındadır.¹⁷⁸
- Bu Lâmi'a-i Şevk-engiz Vilâdet-i Hazret-i İbrâhim-i Gül-i Gülzâr-ı Firdevs-i Na'im Kadem-zen-i Gülşen-i Vücûd Olduklarıdır.¹⁷⁹
- Bu Makâle-i Dil-güşâ Ba'de'l-feth Vâki' Olan Serâyâ Beyânındadır.¹⁸⁰
- Seriyye-i Uyeyne bin Husayn el-Fezârî (r.a.)¹⁸¹
- Seriyye-i Velid bin Ukbe (r.a.)¹⁸²
- Seriyye-i Abdullah bin Avsece (r.a.)¹⁸³
- Seriyye-i Kutbe bin Âmir (r.a.)¹⁸⁴ 20a
- Seriyye-i Dahhâk bin Süfyân (r.a.)¹⁸⁵
- Seriyye-i Alkama bin Mücezziz el-Mudlici (r.a.) Beyânındadır.¹⁸⁶
- Seriyye-i Ali bin Ebî Tâlib (r.a.)¹⁸⁷
- Bu Fıkra-i Latife Hazret-i Mahbûb-ı Âlem (s.a.v.) Ümmehât-ı Mü'minîne Cilve-nümâ-yı İstiğnâ Oldukları Kaziyeye İlâdır.¹⁸⁸
- Bu Makâle-i Dağdağa-fersây Gazâ-yı Âkıbet-be-hayr-ı Tebük Beyânındadır.¹⁸⁹
- Seriyye-i Hâlid bin el-Velid (r.a.)¹⁹⁰
- Bu İbâret-i İbret-medlûl Mevt-i Abdullah bin Übeyy [bin] Selûl Beyânındadır.¹⁹¹
- Bu Makâle-i Celîlü'l-eser Hacc-güzâr-ı Sıddîk-ı Ekber Beyânındadır.¹⁹²
- Bu Makâle-i Dağdağa-engiz Kıssa-i Li'ân Beyânındadır.¹⁹³
- Bu İbâret-i Şerife Melik-i Habeş Necâşî'nin Terk-i Tâc u Taht ve Gurfe-güzîn-i Gülşen-i Serây-ı Âhîret Olduğu Beyânındadır.¹⁹⁴
- Bu Fıkra-i Rikkat-engiz Bânû-yı Hânde-i Nebevî Ümmü Gülsüm Serâ-perde-nişîn-i Âhîret Olduğudur.¹⁹⁵

¹⁷² agy, vr. 1b-3a.

¹⁷³ agy, vr. 3b.

¹⁷⁴ agy, vr. 4b-5a.

¹⁷⁵ agy, vr. 5b.

¹⁷⁶ agvr.

¹⁷⁷ agy, vr. 6b.

¹⁷⁸ agy, vr. 12a.

¹⁷⁹ agy, vr. 17a.

¹⁸⁰ agy, vr. 17b.

¹⁸¹ agy, vr. 18a.

¹⁸² agy, vr. 19a.

¹⁸³ agy, vr. 20a.

¹⁸⁴ agvr.

¹⁸⁵ agy, vr. 20b.

¹⁸⁶ agvr.

¹⁸⁷ agy, vr. 21b.

¹⁸⁸ agy, vr. 22a.

¹⁸⁹ agy, vr. 23a.

¹⁹⁰ agy, vr. 29b.

¹⁹¹ agy, vr. 33b.

¹⁹² agy, vr. 34b.

¹⁹³ agy, vr. 37a.

¹⁹⁴ agy, vr. 38b.

¹⁹⁵ agy, vr. 39a.

- Bu Nâdire Hazret-i Muâz bin Cebel ve Mûsâ Eş'ârî'yi Yemen Tarafına Meb'ûs Oldukların Beyânındadır.¹⁹⁶
- Kaziiye-i İrsâl-i Hâlid (r.a.). Bu Kıssa-i Ferah-iştîmâl Hazret-i Hâlid bin Velid Kabile-i Abdülmedân'a İrsâl Olunduğu Beyânındadır.¹⁹⁷
- Bu Makâle-i Rengîn-edâ Hazret-i Aliyyü'l-murtazâ Yemen Tarafına İnân-tâb-ı Azîmet Ettiği Beyânındadır.¹⁹⁸
- Bu Makâle-i Rûhânî-eser-i Emîn Dahı Hazret-i Cibrîl Meclis-i Nebevîde Zâhir Olduğudur.¹⁹⁹
- Bu Makâle-i Hüzn-âver Mahdûm-ı Hân-vâde-i Nebeviyye Hazret-i İbrâhim Raht-keş-i Dâr-ı Na'im oldukları Beyânındadır.²⁰⁰
- Bu Makâle-i Şevk-engîz Hazret-i Sultân-ı Serîr-efrûz-ı Heft-kişver (s.a.v.) Mahmil-ârâ-yı Hacc-ı Ekber Oldukları Beyânındadır.²⁰¹
- Bu İbâret-i Latîfe Mübâhele-i Çelipâ Beyânındadır.²⁰²
- Bu Fasl-ı Müstağreb Zamân-ı Risâlet-penâhîde Nâm-keş-i Nübüvvet Olan Har-meşrebânda Derzîkri Esvedü'l'ansî²⁰³
- Zîkr-i Müseylemetü'l-kezzâb²⁰⁴
- Zîkr-i Ahvâl-i Tulayha bin Huveylid²⁰⁵
- Bu Makâle-i Belîğa Seriiye-i Hazret-i Usâme bin Zeyd Beyânındadır.²⁰⁶
- Bu Makâle-i Dil-dûz Bâ'is-i Medâmî'-i Makâle-sûz Hazret-i Sâhib-i Livâ-yı Ma'kûd, Teşrif-i Makâm-ı Mahmûd Olduğudur.²⁰⁷
- Bu Matlab-ı A'lâ Sıfat-ı Münîfe-i Nebeviyye'den (s.a.v.) Münebbeşe Olan Esâmî ve Eknâyî-i Âliyye ve Nesl-i Kerîm ve Ezvâc-ı Tâhirât ve A'mâm ve Ammât ve Ahavât-ı Rezâ' ve Ceddât ve Hadem ve Mevâlî-i Muhterem ve Silâh u Edevât-ı Vüfûd-ı Selâmet-mevfûdları Beyânındadır.²⁰⁸
- Zîkr-i Hilîye-i Nebeviyye (s.a.v.)²⁰⁹
- Zîkr-i Evlâd-ı Emcâd²¹⁰
- Zîkr-i Ezvâc-ı Tâhirât-ı Ümmehâtü'l-mü'minîn²¹¹
- Bu Makâle-i Müşğîn-külâle A'mâm ve Ammât ve Ahavât-ı Rezâ'a ve Ceddât-ı Nebeviyye Beyânındadır.²¹²
- Bu Kaziiye-i Marziyye Huddâm ve Mevâlî-i Kirâm ve Küttâb ve Mü'ezzinân ve Şu'arâ ve Hârisân-ı Nübüvvet-penâhî Beyânındadır.²¹³
- Bu Defter-i Zerrin-nigâr Hâssa-i Hümâyûn-ı Nebeviyye Olan Edevât-ı Kârzâr ve Merâkib-i Sabâ-reftâr Beyânındadır ki Zîkr Olunur.²¹⁴
- Bu Ta'bîr-i Dil-ârâ Âb-rû-yı Her-dü-serâ Bâ'is-i Râbita-i Zîr ü Bâlâ (s.a.v.) Hazretlerinin Ba'zı Fezâilidir.²¹⁵
- Bu İbâret-i Dil-güşâ Ya'ni Mu'cizât-ı Bâhire-i Hayrû'l-verâ Beyânındadır.²¹⁶
- Mu'cize-i Ziyâfet-i Mevfûru'l-bereket-i Hazret-i Enes bin Mâlik (r.a.)²¹⁷
- Ez-cümle Mu'cizât-ı Sâire²¹⁸

¹⁹⁶ agvr.

¹⁹⁷ agy, vr. 39b.

¹⁹⁸ agy, vr. 40a.

¹⁹⁹ agy, vr. 41a.

²⁰⁰ agy, vr. 41b.

²⁰¹ agy, vr. 42a.

²⁰² agy, vr. 49a.

²⁰³ agy, vr. 51a.

²⁰⁴ agy, vr. 52a.

²⁰⁵ agy, vr. 54a.

²⁰⁶ agy, vr. 55a.

²⁰⁷ agy, vr. 56b.

²⁰⁸ agy, vr. 69a.

²⁰⁹ agy, vr. 70a.

²¹⁰ agy, vr. 72b.

²¹¹ agy, vr. 75b.

²¹² agy, vr. 81a.

²¹³ agy, vr. 82b.

²¹⁴ agy, vr. 84a.

²¹⁵ agy, vr. 85b.

²¹⁶ agy, vr. 87b.

²¹⁷ agy, vr. 88a.

²¹⁸ agy, vr. 89a.

Nazmî-zâde Efendi bu maddeler ile Hz. Peygamber'in siyerini sunduktan sonra "Bu Makâle-i Faslu'l-hitâb İtirâf-ı Kusûr ve Bârgâh-ı İzzete Ref'-i Ruk'a-i Niyâz ile Hâtimetü'l-kitâbdır."²¹⁹ başlığı ile hatime bölümüne geçer. Hatimede eserinin beğenilmeye layık olmasa da Hz. Peygamber'in kılavuzluğunu anlattığı için takdir edilmesi gerektiğini söyler. Günah dalgalarına batmaktan kendisini kurtarması için Allah'a tazarruda bulunarak eserini bitirir.²²⁰

Zeyl-i Siyer-i Nâbî üzerine henüz tamamlanmış müstakil bir çalışma bulunmamaktadır.²²¹

1.5. *Zeyl-i Siyer-i Veysî - Tıflî Ahmed Çelebi*

Bu zeyil Tıflî Ahmed Çelebi (ö. 1223/1808-9 [?]) tarafından kaleme alınmıştır. Kerkük'te doğan Tıflî Ahmed, Kethüda kaleminden yetişip Eflâk ve Boğdan divan efendisi oldu. II. Mahmud devrinin (1808-1839) ilk yıllarında vefat etti.²²²

Tıflî Efendi, Yusuf Nâbî ile Nazmî-zâde Hüseyin'in Hz. Peygamber'in hayatında önemli yeri olan bazı hadiseleri ele almadıkları ve bazı olayları yeterince aydınlatmadıkları için bu siyeri kaleme almaya karar vermiştir. Tıflî Ahmed Çelebi'nin zeylinde işlenen vak'alar şunlardır:

- Mekke'nin Fethine Tetimme
- Hüneyn ve Tâif Gazveleri
- Hüneyn ve Tâif Gazvelerinde Ele Geçirilen Ganimetlerin Taksimi
- Umrenin Edâsı
- Medine'ye Dönüş
- Hz. Muhammed'in Oğlu İbrâhim'in Doğumu
- Ka'b bin Züheyr Felâketi
- Tebük Gazvesi
- Abdullah bin Übey bin Selül'ün Helâk Olması
- Hz. Ebûbekr-i Sıddîk'in Haccı
- Habeş Kralı Neccâşî'nin Ölümü
- Hz. Peygamber'in Veda Haccı

Tıflî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî'si*, *Veysî* ve diğer zeyil yazarların kullandığı külfetli üslûpla kaleme alınmıştır. Aradaki tek fark bu zeyilde anlatımda daha fazla şiir kullanılmasıdır.

Tıflî Ahmed zeylinin tek yazma nüshası Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi nr. 40/242'dedir.²²³

1.6. *Zeyl-i Siyer-i Veysî - Süleyman Tâlib*

Bu zeyil Koçhisârî-zâde Süleyman Tâlib (ö. 1208/1793-94'ten Sonra) tarafından 1206/1791-92 senesinde kaleme alınmıştır. Süleyman Tâlib hassa ordusu silâhşörlerinden olup *Ikdu'l-cevher fi Şerhi'l-fikhi'l-ekber* isimli eserin de müellifidir.²²⁴

Süleyman Tâlib'in siyeri Nâbî'nin ilk zeyline yazılmış bir zeyildir. Hicrî 2. sene hadiselerinden olan Benî Kaynukâ' gazvesinden başlayıp son olarak hicrî 6. sene vak'alarından biri olan Hudeybiye antlaşmasını ele almaktadır. Bilinen tek yazma nüshası Alman Milli Kütüphanesi nr. Ms. Or. Oct. 1049 Staatsbibliothek, Berlin'de kayıtlıdır.²²⁵

2. *Zeyl-i Siyer-i Veysî - Nev'î-zâde Atâyî*

2.1. *Adı ve Yazılış Tarihi*

Dürretü't-tâc fi Sîreti Sâhibi'l-mî'râc'ı tezyil etmeden önce *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye* gibi başka önemli bir esere zeyil yazar Nev'î-zâde Atâyî, mukaddimede bu telife *Hadâ'iku'l-hakâ'ik fi Tekmileti's-şakâ'ik* ismini verdiğini ifade etmektedir.²²⁶ Fakat Atâyî, *Siyer-i Veysî*'ye yazdığı zeyilde eseri için herhangi bir özgün isim zikretmemektedir. Bununla birlikte Atâyî'nin eseri doğrudan *Veysî*'nin *Dürretü't-tâc*'ına zeyil olduğu için *Zeyl-i Siyer-i Veysî* şeklinde isimlendirmek doğru olacaktır. Nitekim bu eser yazma eser kütüphanelerinde daha çok *Zeyl-i Siyer-i Veysî* ismiyle kaydedilmiştir.

Bazı kataloglarda bu eserin nüshaları *Gazve-i Benî Selîm*²²⁷ ya da *Gazve-i Uhud*²²⁸ gibi isimlerle de kayıtlıdır. Bunun nedeni bu yazmaların Atâyî'nin zeylinin bir kısmını ihtiva ediyor olmasıdır.

²¹⁹ agy, vr. 96b.

²²⁰ agy, vr. 96b-99a.

²²¹ *Zeyl-i Siyer-i Nâbî* üzerine Dicle Üniversitesi'nde Mehmet Büküm tarafından bir doktora tezi hazırlanmaktadır.

²²² Mehmed Süreyya (1996), *Sicill-i Osmanî*, (haz.) Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, C. 5, s. 1634.

²²³ Erkan, agmd, s. 34.

²²⁴ Şerafettin Gölcük ve Adil Bebek (1995), "el-Fikhu'l-ekber" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 1995, C. 12, s. 546.

²²⁵ Erkan, agmd, s. 34.

²²⁶ Donuk, agt, s. 244.

²²⁷ bk. Burdur İl Halk Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 15 Hk 531/1.

²²⁸ bk. İspanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Bölümü nr. B.N.M. 12099/1.

Nev'î-zâde Atâyî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'nin mukaddimesinde "... sâl-i huçeste-me'âl-i hicretten keşide-i cânib-i ebedü'l-ebedîn olan evtâr-ı sepîd ü siyâh-ı leyâlî vü eyyâm ... endâze-i düvâzdeh-kirât-ı sinîn ile bin kırk üç 'adedini itmâm itdükde..."²²⁹ ifadesini kullanmaktadır. Buradan hareketle Atâyî'nin zeylinin 1043/1633-34 senesinde yazılmaya başlandığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

2.2. Yazılış Nedeni

Nev'î-zâde Atâyî mukaddime bölümüne bir manzume ile başlayıp nesirle devam etmektedir. Atâyî hem manzumede hem de mensur kısımda eserinin yazılış nedenine değinmektedir. Kaleme seslenerek başladığı manzumenin;

Teşmîr-i sâk-ı himmet idüp eyle vaktidür
İtmâm-ı hizmet-i siyer-i Seyyidü'l-beşer

Kalmak neden o sübha-i hikmet güsiste-târ
'Akd it o rişteye yine bir silk-i pür-güher²³⁰

beyitlerinde Hz. Muhammed'in siyerinin yarım kaldığı, bunun tamamlanması için kolları sıvamak gerektiğini dile getirir.

Mukaddimenin düz yazı bölümünde daha vazih bir ifade ile eserin yazılış nedeni belirtilmiştir. Burada anlatılanlara göre Atâyî *Uyûnu'l-eser*, *Dürücü'd-dürer* ve *Habîbü's-siyer* benzeri tarih ve siyer kitapları arasında gezinirken Veysî Efendi'nin *Dürretü't-tâc* isimli eserine denk gelir. Çok beğendiği bu eserin tamamlanmadan müellifinin vefat ettiğini öğrenir. O arada bazı sözünden dışarı çıkamayacağı önemli kişiler *Siyer-i Veysî*'ye zeyil kaleme alması hususunda kendisine ısrar eder. Bunun üzerine Atâyî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'yi yazmaya karar verir.²³¹

2.3. Nüshaları

Mustafa Erkan *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* için kaleme aldığı "Dürretü't-tâc" maddesinde Nev'î-zâde Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'sinin Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserleri Revan Bölümü nr. 1377/4, Ankara Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmail Saib Sencer-I Bölümü nr. 578/2 ve Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü nr. 2398'de kayıtlı nüshalarının bulunduğunu ifade etmektedir.²³² Fakat şuan ki katalog bilgilerine göre bunlardan Topkapı Sarayı, Revan nr. 1377'de *Tercüme-i Tarih-i İbn Kesir*,²³³ Süleymaniye Esad Efendi, nr. 2398'de, *Mecmau'l-envâr* isimli eser²³⁴ kayıtlıdır. Ankara Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Saib Sencer-I nr. 578'de²³⁵ ise herhangi bir eser görünmemektedir.

Türkiye yazmaları elektronik toplu katalogunda İspanya Milli Kütüphanesi Türkçe yazmaları bölümü nr. B.N.M. 12099/1'de kayıtlı eserin adı *Gazve-i Ahad*, yazarı Nev'î-zâde Atâyî olarak gösterilmektedir.²³⁶ Fakat Atâyî'nin kaynaklarda geçen böyle bir eseri mevcut değildir. Yaprak ve satır sayısı verilmeyen bu yazmanın adı muhtemelen yanlış okunmuştur. Asıl adı ise *Gazve-i Uhud* olmalıdır. Söz konusu bu yazmanın Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'sinin eksik bir nüshası olması muhtemeldir. Nitekim Atâyî'nin zeylinin en önemli kısmını Uhud gazvesi oluşturmaktadır.

Bu hususlar dışında yaptığımız katalog taramaları neticesinde tespit ederek tenkitli metin kurmada yararlandığımız Atâyî - *Zeyl-i Siyer-i Veysî* nüsha ve tavsiflerini şu şekilde vermek mümkündür:

a) **İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 2528:** 215x121 mm. boyutlarındadır. Vişneçürüğü, şemseli, yaldızlı deri ciltlidir. Zahriyesinde İstanbul Üniversitesi mührü, eski harflerle yazılan, son yıllara ait olduğu anlaşılan "Halis Efendi Kütüb-hânesi" kaşesi ile "*Siyer-i Veysî Zeyli*"nden bir kısım-Atâyî" kaydı bulunmaktadır. Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'sinin en hacimli nüshasıdır. Bu yazma, Farsça dinî şiirler ile Atâyî'nin zeylini barındıran bir mecmua görüntüsü vermektedir. Nitekim bu mecmua 84 varaktan meydana gelmekte; fakat Atâyî zeyli 11b-36a varakları arasında yer almaktadır. Bazı

²²⁹ Nev'î-zâde Atâyî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları Bölümü, nr. 2528, vr. 12b-13a.

²³⁰ agy, vr. 12a.

²³¹ agy, vr. 12b-13b.

²³² Erkan, agmd, s. 34.

²³³ bk. https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=92412 E.T.: 28.04.2015

²³⁴ bk. https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=120188 E.T.: 28.04.2015

²³⁵ bk. <http://yazmalardtcf.ankara.edu.tr/ara.php?eserAdi=&eserAdiOsm=0&yazarAdi=&yazarAdiOsm=0&karakterEslemesi=1&kitapKonu=&siralama=eserAdi&koleksiyonAdi=%C4%B0smail+Saib+I&numara=578&konuNo=&yazmaDili=&mutercim=&mutercimOsm=0&mustensih=&mustensihOsm=0&muzehhip=&yazmaBasiO=&yazmaSonuO=&telifYeri=&telifTarihiYil=&istinsahYeri=&istinsahTarihiYil=&ciltOzelligi=&kitapFizikiDurum=&tezhipOzellik=&murekkepRengi=&yazi=&derkenar=&zahriyeBilgi=&icerikBilgi=&ekBilgi=&detayliAra=1> E.T.: 28.04.2015

Söz konusu kütüphanenin elektronik katalog sisteminin yeterli düzeyde olamayabileceği kanaatiyle müracaat ettiğimiz kütüphane yetkilileri kurumlarının tadilatla olduğu, yazma eserlere erişimin mümkün olmadığı ve bu durumun bir sene kadar süreceği bilgisini verdiler.

²³⁶ https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=85868 E.T.: 05.05.2015

sayfaları boştur. Krem, turuncu, sarı renklerde abadi kağıt kullanılmıştır. 18 satırdan oluşmaktadır. Düzgün ve okunaklı bir talik yazı ile yazılmıştır. İmla ve anlatım olarak da az hatalı bir nüshadır. Cetvelsiz, serlevhasız ve rekabesizdir. Bu *Zeyl-i Siyer-i Veysî* nüshasında herhangi bir istinsah kaydı bulunmamaktadır fakat yazmanın 10b varlığında 1137/1724-25 ve 6a varlığında 1149/1736-37 yıllarına ait kayıtlar mevcuttur. Bir de 38b varlığında yarım kalmış bir metin bulunmaktadır. Burada mecmuanın meydana getirilme nedeni Sultan Ahmed'e sunmak olarak belirtilmektedir. Fakat kaçınıcı Sultan Ahmed olduğu anlaşılmamaktadır. Bu yazma fiziksel açıdan iyi durumdadır.

b) İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîri Tarih Bölümü nr. 352/1: Dış ve iç boyutları 206x134 ve 142x75 mm.'dir. Ebru kaplı deri ciltlidir. Birden fazla eserin birlikte yer aldığı 352 numaralı yazmanın 1. eseri gibi kaydedilmiştir fakat katalogta aynı yazmanın başka eserleri görünmemektedir. Cildin iç tarafında "Risâle-i Atâyî - *Zeyl-i Şakâ'ik* sâhibi meşhûr Nev'î-zâde Atâyî Çelebi *Siyer-i Veysî*'ye zeyl olarak 1043/1633-34 senesinde tahrîre başlamış ve ömrü vefât itmediginden bu mikdâr olarak ahlâfa bir yâdigâr-ı kıymetdâr kalmıştır. Rahmetullahi aleyh." şeklinde bir kayıt vardır. Zahriyede ise Ali Emîrî'ye ait bir mühür, "maşallah - 1202" yazılı başka bir mühür ve Mehmed Paşa-zâde İbrahim Efendi'ye ait bir temellük kaydı bulunmaktadır. Muhtelif satırlı 8 varaktan ibarettir. Hacim olarak Uhud savaşının bitiminde sona ermektedir. Krem renk Abadi kağıt kullanılmıştır. Özensiz bir talik yazı ile eğik bir şekilde yazılmıştır. İmla ve anlam hataları bulunmaktadır. Yıldızlı cetvellidir. Söz başları kırmızıdır. Yazma sonunda yer alan "Sermâye-i 'ömr-i mü'ellif kâlâ-yı itmâma 'adem-i vefâdan nâşî bu tuhfe-i letâfet-nizâm bu mahalde nâtemâm kalmışdır. Rahmetu'llâhi 'aleyh. Harere fî evâhiri şehri Cemâdiye'l-âhire sene 1113 (Kasım-Aralık 1701), bi-kalemi Enverî 'Osmân eş-şehîr bi-İsmâ'il-zâde." kaydından 1701 yılında İsmail-zade Enverî Osman tarafından çoğaltıldığı anlaşılmaktadır. Yazma, fizikî açıdan iyi durumdadır.

c) Burdur İl Halk Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 15 Hk 531/1: 199x134 ve 131x60 mm. iç ve dış boyutlarındadır. Sırtı siyah meşin, muklepli, mukavva ciltlidir. Zahriyede "Kütüphane-i Mehmed Paşa" yazısının okunabildiği silik bir mühür ve "Risâle-i Atâyî Efendi fî Hakk-ı Gazve-i Benî Süleym" yazısı vardır. Bu yazma, içerisinde Atâyî'nin zeyli ile birlikte Âşık Mustafa'nın *İntizâr-nâme*'si, Rızâî İshak b. Hasan'ın *Manzûme-i Akâ'id* ve *Nazmü'l-le'âlî*'si bulunan bir mecmuadır. Atâyî'nin zeyl-i siyer nüshaları içerisinde en hacimsiz olanıdır. Filigranlı, krem renk kağıt kullanılmıştır. 21 satırlı 5 varaktır. Nitekim gazve-i Benî Süleym sonunda sona ermektedir. Bu yüzden *Zeyl-i Siyer-i Veysî* değil de Gazve-i Benî Selîm²³⁷ şeklinde kütüphaneye kaydedilmiştir. Özensiz bir talik ile yazılmıştır. Pek çok yazım hatası barındırmaktadır. Serlevhasız ve cetvelsizdir. Rekabe kaydı mevcuttur. Söz başları kırmızıdır. Bazı yerlerde yazılar silinmiştir. Nüshanın başında veya sonunda herhangi bir istinsah kaydı bulunmamaktadır. Bu yüzden yazılış tarihi belli değildir. Kağıt ve sayfalar fiziksel açıdan iyi durumdadır fakat yazılarda yer yer mürekkep dağılması söz konusudur.

d) Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserleri Revan Bölümü nr. 2035: 270x150 mm. boyutlarındadır. Salbekli şemseli, zencirekli, şemseli muklepli, kahverengi deri ciltlidir. Bu yazma bir mecmua olup içerisinde siyerler ve Veysî'nin çeşitli eserleri mevcuttur. Nitekim 1b-47a varaklar arasında Veysî'nin siyeri, 47b-87b arasında Nâbî'nin ilk *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'si, 88a- 90b arasında Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'si, 91a-93a arasında Veysî'nin *Fütûh-ı Mısır*'ı, 93b-100a arasında Veysî'nin *Mübâhât-ı Şerâit-i İslâmiyye*'si, 100b-107b arasında ise Veysî'nin *Vâkı'a-nâme*'si yer almaktadır. Bazı kelimeler değiştirilip yanına sahh (صح) işareti konmasından tashih gören bir nüsha olduğu anlaşılmaktadır. 29 satırlıdır. Tüm mecmua 107 varaktır. Atâyî-*Zeyl-i Siyer-i Veysî* ise 3 varaktır. Hacim olarak Uhud savaşının bitiminde sona ermektedir. Aharlı krem, sarı renk kağıt kullanılmıştır. Düzgün ve okunaklı bir talik yazı ile yazılmıştır. Söz başları kırmızıdır. Secilerin olduğu yerler kırmızı noktalarla gösterilmiştir. Arapça cümlelerin üzeri kırmızı mürekkep ile çizilmiştir. Yıldızlı cetvellidir. Rekabe kaydı mevcuttur. Mecmuanın sonundaki kayda göre 1081/1670-71 senesinde yazımı tamamlanmıştır. Bu haliyle Atâyî zeylinin en eski nüshası durumdadır. Cilt, sayfa ve yazılar fiziksel açıdan oldukça iyi durumdadır.

2.4. Bölümleri

Nev'î-zâde Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'si şu bölümlerden meydana gelmektedir:

- Manzum Dîbâce: Atâyî zeyline on altı beyitten oluşan bir manzume ile başlamaktadır. Bu beyitlerde yazar eserinin türüne, mahiyetine ve yazılış nedenine kısaca değinir.
- Hamdele (Arapça): Nev'î-zâde zeylinde manzum dîbâce ile sebep-i telif arasında kısa bir Arapça kısım bulunmaktadır. Yazar bu Arapça paragrafta Allah'a hamd eder. Burada kullanılan ifadelerin edebî değerinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür.
- Salvele (Arapça): Hz. Muhammed'e, âline, ashâbına salât ve selâm edildiği bu bölüm de Arapça kısımda olup Hamdele'den hemen sonra gelmektedir.

²³⁷ Selîm şeklinde de okunabilen Süleym sözcüğü yanlış okunarak kataloga eklenmiştir.

d) Sebeb-i Telif: Türkçe nesir dili ile devam eden mukaddimede sıra Sebeb-i Telif bölümüne gelir. Diğerlerine göre uzun olan bu bölümde yazar, hayır diyemeyeceği kişilerin ısrarıyla eserini telif ettiğini söylemektedir.

e) Âgâz-ı Vakâyi': Zeylin esas bölümüdür. Bu bölümde çoğunluğunu Hz. Muhammed'in gazve ve seriyyelerinin meydana getirdiği olaylar ele alınmaktadır.

Zeyl-i Siyer-i Veysi' de anlatılan olaylar bir sonraki başlıkta sıralanacaktır.

2.5. Eserde Anlatılan Olaylar

Dürretü't-tâc fî Sîreti Sâhibi'l-mî'râc, hicrî 2. sene yaşanan hadiselerden birisi olan Umeyr İbn Adıyy'in Asmâ binti Mervân seriyyesi ile bitmektedir. Atâyî de zeylini yine hicrî 2. sene olaylarından olan ve bu seriyyeden az bir zaman sonra vukû bulan Sâlim İbn Umeyr'in Ebû Afek seriyyesi ile başlatmaktadır. Atâyî zeylinin neredeyse tüm nüshalarının mutabık kaldığı muhtevasına bakılacak olursa bu eser Uhud savaşı ile sona ermektedir. Fakat bu zeylin en hacimli nüshasına göre ise hicrî 5. sene vak'alarından biri olan Abdullah İbn Atîk'in Ebû Râfi'seriyyesi ile bitmektedir. Söz konusu nüsha esas alındığında *Zeyl-i Siyer-i Veysi'* de yer alan hadiseleri şöyle sıralamak mümkündür:

- Seriyeye-i Sâlim İbn Umeyr²³⁸
 - Gazve-i Benî Süleym²³⁹
 - Gazve-i Uhud²⁴⁰
 - Vak'a-i Benî Kaynukâ'²⁴¹
 - Gazve-i Sevîk²⁴²
 - Gazve-i Karkaratü'l-küdr²⁴³
 - Gazve-i Zü'l-emer²⁴⁴
 - Zeyd İbn Hârise'nin Karede Seriyyesi²⁴⁵
 - Muhammed İbn Mesleme'nin Ka'b İbn Eşref Seriyyesi²⁴⁶
 - Abdullah İbn Atîk'in Ebû Râfi' Seriyyesi²⁴⁷
- } Bu üç hadise nüshaların genelinde mevcuttur.
- } Bu hadiseler sadece İÜ nüshasında mevcuttur.

2.6. Muhtevası Meselesi

Nev'î-zâde Atâyî zeylinin nüshaları muhteva bakımından önemli farklılıklar arz etmektedir. Mesela Burdur nüshası zeylin en hacimli konusu olan Uhud savaşına geçmeden gazve-i Benî Süleym sonunda sona ermektedir.

Ali Emîrî-Tarih nüshası Uhud gazvesi sona erdikten sonra bitmektedir. Topkapı-Revan nüshası Uhud savaşı henüz tamamlanmadan, iki paragraf kadar eksikle sonlanmaktadır.

İstanbul Üniversitesi nüshası ise bu anlatımlardan daha fazlasını ihtiva etmektedir. Nitekim bu nüshada diğer nüshalarda yer alan Sâlim bin Umeyr seriyyesi, Benî Süleym ve Uhud gazveleriyle birlikte hicrî 2 ile 5. seneler arasında gerçekleşen Benî Kaynukâ' vak'ası, Sevîk, Karkaratü'l-küdr, Zü'l-emer gazveleri ve Zeyd İbn Hârise ile Abdullah İbn Atîk seriyyeleri de yer almaktadır.

Bir mecmua hüviyetindeki İÜ nüshasında diğer nüshalarda olan anlatımlar 23b varağının ortasında eserin bittiğine dair herhangi bir emare olmadan sona ermektedir. Mecmuada yer alan ek anlatımlar ise bir sonraki varakta başlamaktadır. Herhangi bir başlık olmaması önceki yazıların devamı görüntüsü sunmaktadır. Ek anlatımların sonunda yer alan والحمد لله تبارك و تعالی²⁴⁸ biçimindeki dua cümlesi eserin burada bittiği izlenimi vermektedir.

Diğer nüshalarda olmamasından dolayı Atâyî'ye aidiyeti konusunda şüphe uyandıran bu anlatımlar Nâbî ve Nazmî-zâde zeyilleriyle karşılaştırıldığında oradan alınmadığı görülmektedir. Bunlar, tek nüshası Medine Arif Hikmet Kütüphanesi'nde bulunan Tıflî Ahmed Çelebi zeylinde yer alan konularla da örtüşmemektedir.²⁴⁹ Bir başka *Dürretü't-tâc* zeyli olan Süleyman Talib zeylinden alınmış olma ihtimali de oldukça zayıftır. Çünkü iki farklı yerde istinsah kaydı bulunan İÜ yazmasındaki en ileri tarih 1149/1736-37 iken²⁵⁰ Süleyman Talib'in eseri bundan 57 sene sonra, 1206/1791-92 senesinde kaleme alınmıştır.²⁵¹

²³⁸ Nev'î-zâde Atâyî, agy, vr. 14a.

²³⁹ agy, vr. 15b.

²⁴⁰ agy, vr. 16a.

²⁴¹ agy, vr. 24b.

²⁴² agy, vr. 26a.

²⁴³ agy, vr. 27b.

²⁴⁴ agy, vr. 28b.

²⁴⁵ agy, vr. 30a.

²⁴⁶ agy, vr. 30b.

²⁴⁷ agy, vr. 34a.

²⁴⁸ "Hamd, noksan sıfatlardan münezze ve yüce olan Allah'a aittir."; agy, vr. 36b.

²⁴⁹ bk. Erkan, agmd, s. 34.

²⁵⁰ Nev'î-zâde Atâyî, agy, vr. 6a ve 10b.

²⁵¹ Erkan, agmd, s. 34.

Atâyî'nin zeyl-i siyerinin pek çok nüshasının muhteva bakımından farklı olması müellifin eserini peyderpey kaleme alıp neşrettiği izlenimi bırakmaktadır. Yazar, bu parça parça anlatıları bitirdikten sonra bir araya getirip son şeklini verme düşüncesindeyken hayatını kaybetmiş olmalıdır. Bu durumda muhtevası az olanlar tamamlamayı düşündüğü eserin ilk taslaklarının kopyası, İÜ nüshasındaki ek anlatılar da en son yazdıklarından istinsah edilmiş bir örnek olabilir.

Bu zeylin başka bir nüshasında²⁵² Uhud savaşı anlatılırken "Bu Ta'lika dahı 'Atâyî Efendi Merhûmun Veled-i Ercümendi 'Abdu'l-feyyâz Mehemed Efendi'nin Müsevvedâtından Teyemmünen bi-Zikrihi'l-celîl Beyâz olmuştur." başlığı kullanılmıştır. Diğer nüshalarda olmayan bu başlığa bakılırsa Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'nin bir kısmını oğlu Abdülfeyyaz Mehmed Efendi kaleme almıştır. Bir eser oluşum aşamasındayken yazarı vefat ettiğinde, o eserin yazarın yakınlarından biri tarafından, onun daha önce hazırladığı malzemeler kullanılarak tebyiz edilmesi edebiyat tarihinde olağan bir durumdur.²⁵³ Bundan dolayı başlığın bildirdiği bölüm veya söz konusu ek anlatıların Atâyî'nin oğlu Abdülfeyyaz Mehmed tarafından yazılmış olması da ihtimal dâhilindedir.

Söz konusu ihtilaflı bölümde yer alan seci ve mazmunlarla dolu külfetli üslûp ve ender kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerle örülü dil de bu anlatımların Nev'î-zâde Atâyî'ye ait olduğu düşüncesi uyandırmaktadır. Nitekim söz konusu dil ve üslûp özelliklerini Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî* ve *Hadâ'iku'l-hakâ'ik fi Tekmiletî's-şakâ'ik* isimli eserlerinde görmek mümkündür.

Bu nedenlerden dolayı diğer nüshalarda bulunmayan bu kısım, bu çalışmada tesis edilen *Zeyl-i Siyer-i Veysî* metnine dâhil edildi. Ne var ki bu bölümde anlatılan bazı vak'alar kronolojik olarak diğer bölümdeki olaylarla uyuşmamaktadır. Esasında bunların kronolojik bir seyir halinde metne dökülmesi daha uygun olacakken aidiyet konusunda mutlak surette emin olunamadığı için ek kısım İÜ nüshasındaki şekliyle metnin sonuna yerleştirildi.

2.7. Kaynakları

Kitap sevgisi had safhada olan Nev'î-zâde Atâyî'nin öğretici mahiyette bir eser kaleme almadan önce ciddi bir hazırlık yaptığını ve çok fazla kitaptan istifade ettiğini söylemek mümkündür.²⁵⁴ Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'si yarım kalan kısa bir eser olmasına rağmen siyer türünde pek çok kitaba atıf içermektedir. Yazar pek çok hadiseyi anlatırken "... sâhib-i 'Uyûnü'l-eser, muhaddis-i âfâk Muhammed bin İshâk rivâyetinden gül-deste-bend-i hikâyet olmuştur ki..."²⁵⁵ örneğinde olduğu gibi hangi kitabı kaynak olarak kullandığını daha ilk cümlede belirtir. Ayrıca " 'alâ ihtilâfî'r-rivâyeteyn"²⁵⁶, "esahh-ı rivâyet"²⁵⁷ "rivâyet-i meşhûre"²⁵⁸ "bu rivâyet dahı"²⁵⁹ ifadelerini sık sık kullanması farklı görüşlerden yararlandığını göstermektedir.

Nev'î-zâde'nin zeyl-i siyerinde kaynak olarak adı zikredilen eserler ve yazarları şunlardır:

- Uyûnu'l-eser fi Fünûni'l-megâzî ve's-Şemâil ve's-Siyer* - İbn Seyyidünnâs (ö. 734/1333-34)²⁶⁰
- Dürcü'd-dürer* - Asilü'd-din eş-Şirâzî (ö. 884/1479-80)²⁶¹
- Habîbü's-siyer* - Hândmîr Gıyâsüddin b. Hâce Hümâmiddin Muhammed b. Hâce Celâlidin Muhammed Şirâzî (ö. 942/1535-36)²⁶²
- Târîhu'l-hamîs fi Ahvâli Enfesi Nefs* - Kâdî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî (ö. 990/1582-83)²⁶³
- Me'âricü'n-nübüvve fi Medârici'l-fütüvve* - Mu'înüddin el-Miskîn Muhammed Emîn b. Şerefiddin el-Hâc Muhammed el-Ferâhî el-Herevî (ö. 954/1547-48)²⁶⁴
- Dürerü'l-eser* - Ebü'l-ferec İbnü'l-cevzî (ö. 597/1200-1)²⁶⁵

2.8. Dil ve Üslûbu

17. yüzyıl, münşiyâne adı verilen secili, süslü nesrin hâkim olduğu bir dönemdir. Bu sırada sade bir dille yazılan dinî eserler olmakla birlikte sanatlı, külfetli üslûpla eser yazan sanatçılar önemli bir ağırlığı

²⁵² Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserleri, Revan Bölümü, nr. 2035, vr. 89a.

²⁵³ Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrin* mesnevisinin devamının yeğeni Cemâlî (A. Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal (2011), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, s. 216), Şeyhî Mehmed Efendi'nin Vekâyî'u'l-fuzalâ'sının 3. cildinin oğlu Hasan tarafından yazılmasını (Donuk, agt, s. 24.) buna örnek olarak verebiliriz.

²⁵⁴ Atâyî'nin kitap merakı hakkında bk. Donuk, agt, s. 103; eserlerinde fazla kaynak kullanması hakkında bk. agt, s. 142.

²⁵⁵ Nev'î-zâde Atâyî, agy, vr. 15b.

²⁵⁶ agy, vr. 22b ve 16a.

²⁵⁷ agy, vr. 17a.

²⁵⁸ agy, vr. 20b ve 22b.

²⁵⁹ agy, vr. 22b.

²⁶⁰ agy, vr. 12b.

²⁶¹ agvr.

²⁶² agvr.

²⁶³ agy, vr. 14a.

²⁶⁴ agy, vr. 24b.

²⁶⁵ agy, vr. 28a.

oluşturmaktadır. Bunların başında gelen münşilerden biri Veysi'dir.²⁶⁶ Veysi, münşiyâne üslubunu *Dürretü't-tâc fî Sîreti Sâhibi'l-mi'râc*, isimli eserinde de sergilemiştir.

Dürretü't-tâc'ın devamı olarak yazılan Atâyî'nin *Zeyl-i siyer-i Veysî*'sinde de münşiyâne tarz görülmektedir. Bunu henüz eserin ilk Türkçe nesir cümlesinde çok net bir şekilde görmek mümkündür. "Ammâ ba'dü, bu fakîr-i hakîr-i bî-ser ü pâ, Nev'î-zâde 'Atâyî-şeydâ, benân-ı şehd-âlûde-i tabakçe-i rivâyât, ya'nî miblağ-ı hokka-i hakâ'ik-fürûş-ı devât mu'âveneti ile şeker-rîz-i mezâk-ı tab'-ı müstakîm ve ya'sûb-ı dil-keş-i sarîr-i vahy-âşinâ, ya'nî hâme-i nûş-nümâ-yı nûş-edâ vesâteti ile lezzet-bahş-ı zevk-ı selîm olmağa bâ'is ve pâymerdî-i Ka'bû'l-ahbâr-ı hâme-i cevâhir-nisâr ve dest-yârî-i Cüheynetü'l-ahbâr-ı nâme-i bedâyî'-disâr müşâreketi ile tîrâzende-i tûmâr-ı rûz-nâme-i havâdis olduğına sebeb-i hâdis oldur ki seyr-i safahât-ı âsâr ü 'iber ve mülâhaza-i hâlât-ı vakâyî' ü siyer hilâlinde karîrî't-tarf-ı nergistân-ı 'Uyûnu'l-eser ve dest-yâz-ı sandûka-i *Dürücü'd-dürer* olup evsâf-ı velâ'im ü melâhim-i Seyyidü'l-enâm عليه شرايف التحية والسلام²⁶⁷ tahkîkına mahsûs olan her sifr-i mu'teber, 'ale'l-husûs zâmin-i sîretü'l-habîb olan kitâb-ı *Habîbü's-siyer* pîş-nihâde-i nazar olmağla safha-i âyîne-i sîmâsında vâkî' olan sutûr-ı 'anberîn, mîl-i kuhlü'l-cevâhir gibi çeşm-i zarîr-i cânî karîr kılup teşne-i deryâ-keşân-ı tahkîk iken sâl-i huçeste-me'âl-i hicretten keşîde-i cânib-i ebedü'l-ebedîn olan evtâr-ı sepîd ü siyâh-ı leyâlî vü eyyâm ki târ u pûd-ı destgâh-ı şühûr u a'vâmdur, endâze-i düvâzdeh-kirât-ı sinîn ile bin kırk üç 'adedini itmâm itdükde mevrîdü'l-enhâr-ı âsâr olan tab'-ı deryâ-bâr-ı perverdesi ve hakkâk-i çâlâk-dest-i gevher-i esrâr olan üstâd-ı kâr-ı terbiyet-kerdesi mânend-i sirâc-ı vehhâc bir gevher-i şeffâf-ı şeb-çerâğ-mizâc ele girdi ki h'âce-i cihân-ı ri'yâzü'l-inşâ ve bâğbân-ı çemenistân-ı ravzatü's-safâ, Firdevsî-i evsâf-ı celâ'il ü fazâ'il, kâzî-i fâzıl ve münşî-i kâmil, ser-defter-i divân-ı büleğâ-yı Rûm, vassâfu'l-hazre Veysi Efendi merhûm te'lîf itdüğü *Dürretü't-tâc fî Sîreti Sâhibi'l-mi'râc* ismi ile mevsûm kitâb-ı belâğat-simâtdan 'ibâretdür."²⁶⁸ biçimindeki secilerle, Arapça-Farsça terkiplerle yüklü, yan cümlecikleri ya'ni ve k'lerle birbirine bağlanan uzun cümle tam bir süslü nesir örneği sunmaktadır.

İlk cümlesini verdiğimiz eserin neredeyse son ibaresine kadar, söz varlığının Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerden oluştuğunu, bu dillerin kurallarının uygulandığını, tümcelerın sıfat-fiiller, zarf-fiiller ve ki bağlacı ile uzatıldığını, simetrik terkîp ve cümleler kurulduğunu, secili, eş anlamlı ve eş sesli kelimeler kullanıldığını söylemek mümkündür. Bünyesinde bu tür hususiyetleri barındıran bir eserin dil ve üslûbunun da külfetli, tumturaklı ve ağır olması kaçınılmazdır.

Nev'î-zâde Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'sinin üslûbunu ağırlaştırın unsurlardan biri de Farsça ve özellikle Arapça cümle ve şiirlerin varlığıdır. Atâyî bazı diyalog cümlelerini Arapça vermiş, hamdele ve salvele bölümlerini yine bu dilde tesis etmiştir. Bazı yerlerdeyse "... be-nikûterîn-i sâ'at, ân kâm-yâb, be-devlet-i dürr-âverd, pâ-der-rikâb..."²⁶⁹ örneğinde olduğu gibi Farsçayı andıran cümleler kurmuştur. Metne serpiştirilmiş olan Arapça ve Farsça şiirlerle birlikte düşünüldüğünde bunların üslûbu külfetli hale getirdikleri vazîh bir hâl almaktadır.

Atâyî, kaleme aldığı diğer bir mensur eser olan *Hadâ'iku'l-hakâ'ik fî Tekmiletî's-şakâ'ik*'ta ağır ve külfetli bir dil ve üslûp kullanmıştır. Bu eserin mukaddimesinde, "Mevlânâ-yı merhûm..." ile başlayan portre kısmında, hikâye ve kerâmet anlatımlarında dil ve anlatım daha da ağırlaşmaktadır.²⁷⁰ Bununla birlikte biyografilerde ilgili şahsın görev yaptığı yerler hakkında bilgi verilirken sade ve basit bir dil ve üslûp görülmektedir.²⁷¹ *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'de Atâyî'nin bu üslûbu daha da külfetli hale getirdiğini söylemek mümkündür. Nitekim siyerde sade ve süssüz diyebileceğimiz herhangi bir bölüm neredeyse yoktur.

Her ne kadar külfetli olsa da Atâyî'nin nesir üslûbunun beğeni kazandığını söylemek mümkündür. Çünkü pek çok kaynak onun en meşhur eserinin mensur tarzındaki *Hadâ'iku'l-hakâ'ik fî Tekmiletî's-şakâ'ik* olduğunu²⁷² ve nesrinin nazmından kuvvetli görüldüğünü²⁷³ belirtmektedir.

Tüm bunlarla birlikte, eğer Nev'î-zâde Atâyî *Hadâ'iku'l-hakâ'ik* gibi başarılı bir eserden sonra siyerini de tamamlasaydı Veysi ve Nergisî (ö. 1044/1634-35) gibi döneminin önemli klasik nesir sanatçıları arasında yer alırdı, diye iddia etmek de sanıyoruz ki yanlış olmayacaktır.

Sonuç

Hz. Muhammed'in hayatını, şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini ve özellikle savaş ve seferlerini anlatan eserler siyer ve megâzî türüne girmektedir. Bu türün hazırlık aşaması Hz. Peygamber'in vefatından kısa bir süre sonrasına dayanmakta olup ilk örnekleri tâbiûn döneminde verilmiştir. İlk olarak Arap edebiyatında

²⁶⁶ Mine Mengi (1999), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 179.

²⁶⁷ "Dua ve selâmların üstün olanları onun üzerine olsun."

²⁶⁸ Nev'î-zâde Atâyî, agy, vr. 12ab.

²⁶⁹ agy, vr. 28a.

²⁷⁰ Donuk, agt, s. 211-212.

²⁷¹ agt, s. 214.

²⁷² bk. Bursalı Mehmed Tahir (1342), *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, C. 3, s. 95-96.

²⁷³ bk. Muallim Nâci (1308), *Esâmî*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, s. 410.

teşekkül eden siyer; önce Fars, daha sonra Türk edebiyatına intikal etmiştir. Türk edebiyatında siyer türünün ilk örnekleri tercüme yoluyla kaleme alınmışlardır. İki asırdan uzun süren bir tercüme döneminden sonra Veysi, *Dürretü't-tâc fî Sîreti Sâhibi'l-mî'râc* isimli Türk edebiyatının ilk telif siyerini yazmıştır. Alanındaki ilk özgün eser olmasına rağmen oldukça başarıyla kaleme alınan Veysi'nin eseri, Osmanlı kültür dünyasında büyük beğeni kazanmıştır. Oldukça rağbet görmesi ve henüz tamamlanmadan yazarının vefat etmesi gibi nedenlerle *Dürretü't-tâc'a* pek çok zeyil yazılmıştır. Nev'î-zâde Atâyî, Yusuf Nâbî, Nazmî-zâde Hüseyin Murtaşâ, Tıflî Ahmed Çelebi ve Süleyman Tâlib *Siyer-i Veysi'ye* zeyil yazmıştır. Nâbî, iki zeyil kaleme almış olup ilki hicrî 1. senenin başından 2. senenin ortalarına kadar yaşanan hadiseleri anlatır. *Zeyl-i Siyer-i Nebevî* adını verdiği ikinci zeylinde H. 2. senenin ortalarından 8. senenin ortalarına kadar yaşananları konu edinmiştir. Nazmî-zâde Hüseyin'in eseri Nâbî'nin ikinci zeyline yazılmış bir zeyil olup *Siyer-i Veysi'yi* H. 11. seneye kadar getirir. Nazmî-zâde'nin zeyli Hz. Muhammed'in gazve ve seriyyelerinin yanı sıra hilyesi, faziletleri ile mucizeleri hakkında bilgiler vermesi ve çocukları, eşleri, amcaları, sütkardeşleri, kâtipleri, müezzinleri ile şairlerini listelemesi bakımından diğer zeyillerden ayrılmaktadır. Nâbî ile Nazmî-zâde'nin, Hz. Peygamber'in hayatında önemli yeri olan bazı olayları atladıkları ve bazı vak'aları yeterince aydınlatmadıkları düşüncesiyle kaleme alınan Tıflî Ahmed Çelebi zeyli H. 8. sene ortasından 10. sene sonuna kadar yaşanan vak'aları ihtiva etmektedir. Süleyman Tâlib'in siyeri Nâbî'nin ilk zeyline yazılmış bir zeyil olup H. 2. sene sonundan 6. sene bitimine kadar yaşanan olayları içermektedir. *Siyer-i Veysi'ye* yazılan zeyillerin ilki Nev'î-zâde Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysi'si*dir. 1043/1633-34 yılında yazımına başlanan eser Nev'î-zâde'nin vefatı ile yarım kalmıştır. Çeşitli kütüphanelerde beş yazma nüshası bulunan eser manzum dîbâce, Arapça hamdele-salvele, sebeb-i telif ve âgâz-ı vakâyi' bölümlerinden meydana gelmiştir. Tüm nüshaların ittifakına bakılacak olursa H. 2 ve 3. senelerde meydana gelen Seriyeye-i Sâlim bin Umeyr, Gazve-i Benî Süleym ve Gazve-i Uhud hadiselerini ihtiva etmektedir. Fakat İstanbul Üniversitesi nüshasında bunlarla birlikte H. 2 ile 5. seneler arasında yaşanan Vak'a-i Benî Kaynukâ', Gazve-i Sevîk, Gazve-i Karkaratü'l-küdr, Gazve-i Zü'l-emer, Zeyd İbn Hârîse'nin Karede Seriyyesi, Muhammed İbn Mesleme'nin Ka'b İbn Eşref Seriyyesi ve Abdullah İbn Atîk'in Ebû Râfi' Seriyyesi yer almaktadır. Topkapı Sarayı nüshasında yer alan bir başlığa bakılırsa bu zeylin bir kısmı Nev'î-zâde Atâyî'nin oğlu Abdülfeyyaz Mehmed tarafından yazılmıştır. Atâyî'nin siyerinin dil ve üslûbu *Dürretü't-tâc fî Sîreti Sâhibi'l-mî'râc* gibi oldukça külfetli, tumturaklı, süslü ve ağırdır. Daha önce kaleme aldığı *Hadâ'iku'l-hakâ'ik fî Tekmileti's-şakâ'ik*'ta süslü nesrin başarılı bir örneğini ortaya koyan Atâyî, *Zeyl-i Siyer-i Veysi'yi* tamamlama imkanı yakalaysaydı muhtemelen klasik Türk edebiyatının önemli süslü nesir yazarları arasında kendisine yer bulacaktı.

3. Metin

3.1. Metin Tesisinde Dikkat Edilen Hususlar

- Arapça ve Farsça kelimelerin yazımında Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat* adlı sözlüğü esas alındı.²⁷⁴
- Arapça ve Farsça ön ek, son ek ve terkiplerin yazımında İsmail Ünver'in *Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler* isimli makalesinde belirtilen kurallara riayet edildi.²⁷⁵
- Tenkitli metnin kurulmasında ve nüsha farklarının gösterilmesinde Ahmed Ateş'in *Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman Münâsebeti ile)* adlı makalesinde belirtilen usul ve esaslara uyuldu.²⁷⁶
- Aparatta açıklama yapılırken veya nüsha farkları gösterilirken Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları nr. R. 2035 yazması için (R), İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmaları nr. 2528 için (İÜ), İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri-Tarih nr. 352/1 için (AE) ve Burdur İl Halk Kütüphanesi Türkçe Yazmaları nr. 15 Hk 531/1 için ise (B) kısaltması kullanıldı.
- Metinde geçen Arapça ve Farsça cümle ve şiirler Arap alfabesiyle yazıldı. Türkçeye çevirileri dipnotlarda verildi.
- Gerekli yerlerde metin tamiri yapıldı. Tamir yapılan yer köşeli ayraç [] ile gösterildi.
- Okunuşundan emin olunamayan sözcüklerin yanına soru işareti (?) konuldu.
- Müstensih hatası ile "ārāyış", "fā'iz", "ğayz", "hoş", "hâsir" biçimleriyle yazılmış kelimeler aslı imlaları olan "ārāyış", "fā'iz", "ğayz", "hoş" ve "hâsir" şekilleriyle metne alındı.
- İki aynı ünsüzle biten Arapça kelimelere ünsüz harf ile başlayan Türkçe bir ek geldiğinde bu ünsüzlerden biri kaldırıldı. Örnek: havâsdan (havâssdan), hazlar (hazzlar), 'adüvden ('adüvden) vb.

²⁷⁴ Ferit Devellioğlu (1999), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.

²⁷⁵ İsmail Ünver (2008), "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall, s. 1-46.

²⁷⁶ Ahmet Ateş (1942), "Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Âl-i Osman Münâsebeti İle)", *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, s. 253-267.

- Metnin akışının sekteye uğramaması için yazmaların varak numaraları dipnotlar yardımıyla aparata yerleştirildi.
- (ve) bağlacının (u) ya da (ve), ismin bulunma hal ekinin (da) veya (de), (ض) harfinin (d) veya (z) okunmasında seci esas alındı.

3.2. Nev'î-zâde Atâyi'nin Zeyl-i Siyer-i Veysi'sinin Tenkitli Metni

RİSÂLE-İ 'AṬÂYİ²⁷⁷ Bi-smi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

Mef'ûlü / Fâ 'ilâtü / Meḥ'îlü / Fâ 'ilün
Muzâri': - - - / - - - / - - - / - - -

Bi-smi'llâh iy yerâ'a-i dür-pâş-ı nüktever
Sensün dilîr-i yek-tene-i 'arşa-i hüner²⁷⁸

Sen ol nedîm-şive-i hâzır-cevâbsun
Saña muşâhib olan alur ğaybden haber

Teşmîr-i sâķ-ı himmet idüp eyle vaķtıdür
İtmâm-ı hîdmet-i siyer-i Seyyidü'l-beşer

Şeh-nâme-ḥ'ân-ı meclis-i üns ol şu resme kim
Yâd eylesün unuttuğını çarḥ-ı pür-'iber

Şeh nice şeh cenâb-ı hudâvend-i dîn-penâh
Nâme ne nâme *Sûre-i Fetḥ-i zafer-eşer*

Tâcü'l-me'âşir-i siyere dürr-i şâhvâr
Kân-ı cevâhir-i eşere süfte-la'l-i ter

Şıdķ u şafâda ṭa'ne-i dürrü'l-vişâh-ı şubḥ
Nür u ziyâda nâdire-i devre-i ķamer²⁷⁹

Geç kürsî-i devâta o zîbende çüb-ıla
Seyr eylesün zemâne nice naķl olur siyer

Tâ ḳalmaya²⁸⁰ o sübḥa-i ḥikmet güsiste-târ²⁸¹
'Aķd it o rişteye yine bir silk-i²⁸² pür-güher

Bir bir getür zebân-ı vuķû'a vaķâyî'i
Dürce-i dülerden eyle girân-mâye sübhalar

Ta'bîr-i vâķı'âtı şu ṭarz²⁸³ üzre eyle kim
Seyrinde daḥı görmeye mânendini nażar

Her nüktesi²⁸⁴ ola ḥalef-i şıdķ-ı ṭab'-ı pâķ
Her menķabe niķâb-ı melâḥatle cilveger²⁸⁵

Sa'y eyle şâdıķâne ki²⁸⁶ naķş u ziyâdeden
Mîr'ât-ı şâfına ne şikest ire ne keder

Naķl-i siyerdür anı kıyâs itme²⁸⁷ sâ'ire²⁸⁸
Fikr-i şinâ'at-ı²⁸⁹ suḥan iden ḥaṭâ ider

²⁷⁷ RİSÂLE-İ 'AṬÂYİ:NEV'İ-ZÂDE 'AṬÂYİ EFENDİ MERḤUMUNDUR B; MERḤUM NEV'İ-ZÂDE 'AṬÂYİ EFENDİ SİYER-İ ŞERİFE ZEYL OLMAK ÜZERE BED' EYLEDÜKLERİ BİR KAÇ SAṬR-I DİGER TEBERRÜKEN TAḤRİR OLINDI R; Başlık İÜ nüshasında bulunmamaktadır.

²⁷⁸ Bu beyit B nüshasında fiziksel yıpranmışlıktan dolayı silik durumdadır.

²⁷⁹ Bu beyit B nüshasında bulunmamaktadır.

²⁸⁰ Tâ ḳalmaya: ḳalmaq neden AE, B

²⁸¹ güsiste-târ:şikeste-târ B

²⁸² 12a İÜ ("Silk" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

²⁸³ ṭarz:Resm AE

²⁸⁴ nüktesi:nükte B

²⁸⁵ cilveger:cilveler R; 2a B

²⁸⁶ ki:ne B

²⁸⁷ itme:itmeye R

²⁸⁸ sâ'ire:ğayrıya B

Demdür 'Atāvī bağlaya kilik-i dü-peykeriñ
Ol hîdmet-i celîleye Cevzâ gibi kemer

Feyz it libâs-ı²⁹⁰ hüsni perestâr-ı fikrûme
Yâ Hâhıku'l-halâ'ik [u] yâ Vâhibü's-suver

حمدا لك يا من سخر للسحرة المفلقين جياذ الاقلام و يسر لهم السير على مناهج السيرة الحسنة بالعلام الاعلام فاثاروا قناتم الاثار فى صفحات الارقام و احرزوا قصبات السبق
بمزىة حركات الافهام و صلوة على نبيك النبيه²⁹¹ الذى سارت بذكره الركبان و دارت ببضاعة محبته سياره الاكوان على شركة العنان صلى الله عليه و على اله و اصحابه ما
تغير السما بعصير المزن و اصحابه²⁹²

Ammâ ba'dü,²⁹³ bu fakîr-i hakîr-i²⁹⁴ bî-ser ü pâ, Nev'î-zâde 'Atâvî-i şeydâ,²⁹⁵ benân-ı²⁹⁶ şehd-âlûde-i²⁹⁷ tabakçe-i rivâyât,
ya'nî miblag-ı hokka-i hakâ'ik-fürüş-ı devât mu'aveneti²⁹⁸ ile şeker-rîz-i mezâk-ı tab'-ı müstakîm ve ya'süb-ı dil-keş-i şarîr-i vahy-
âşinâ, ya'nî hâme-i niş-nümâ-yı²⁹⁹ nüş-edâ vesâyeti ile lezzet-bahş-ı zevk-ı selîm olmağa bâ'is³⁰⁰ ve pâymerd-i Ka'bü'l-ahbâr-ı
hâme-i cevâhir-nişâr ve dest-yâr-ı Cüheynütü'l-ahbâr-ı nâme-i³⁰¹ bedâyi'-dişâr müşâreketi ile tırâzende-i tûmâr-ı rûz-nâme-i havâdis
olduğuna sebeb-i hâdis oldur ki seyr-i şafâhât-ı âşâr ü 'iber ve mülâhaza-i hâlât-ı vakâyi' ü siyer hilâlinde karîrü't-tarf-ı³⁰² nergistân-ı
'Uyûnu'l-eser³⁰³ ve dest-yâz-ı şandûka-i Dürcü'd-düer³⁰⁴ olup³⁰⁵ evşâf-ı velâ'im ü melâhim-i Seyyidü'l-enâm³⁰⁶ عليه شرايف التحية و
السلام³⁰⁶ tahkîkına mahşûş olan her sifr-i mu'teber, 'ale'l-huşûş zâmin-i sîretü'l-habîb olan kitâb-ı³⁰⁷ Habîbü's-siyer³⁰⁸ pîş-nihâde-i
nazar olmağa şafha-i âyine-i sîmâsında vâki' olan su'tür-ı 'anberîn,³⁰⁹ mîl-i kuhlü'l-cevâhir gibi çeşm-i zarîr-i cânî karîr kılup teşne-i
deryâ-keşân-ı tahkîk iken sâl-ı³¹⁰ hüceste-me'âl-i hicretten keşide-i cânib-i ebedü'l-ebedîn olan evtâr-ı sepîd³¹¹ ü siyâh-ı leyâlî vü
eyyâm ki târ u püd-ı³¹² destgâh-ı şühür u a'vâmdur, endâze-i düvâzdeh-kîrâf-ı sinîn ile biñ kırk üç 'adedini itmâm³¹³ itdükke
mevridü'l-enhâr-ı³¹⁴ âşâr olan tab'-ı deryâ-bâr-ı perverdesi³¹⁵ ve hakâk-i çâlâk-dest-i³¹⁶ gevher-i esrâr olan üstâd-ı kâr-ı terbiyet-
kerdesi mânen-i sirâc-ı vehhâc bir gevher-i şeffâf-ı şeb-çerâğ-mizâc ele girdi ki hâce-i cihân-ı riyâzû'l-inşâ ve bâğbân-ı
cermenistân-ı ravzatü's-şafâ, Firdevs-i evşâf-ı celâ'il ü fazâ'il,³¹⁷ kâzî-i fâzil ve münşî-i kâmil, ser-defter-i divân-ı³¹⁸ büleğâ-yı³¹⁹
Rûm, vaşşâfu'l-hâzre Veysî Efendi merhûm te'lîf itdüğü³²⁰ Dürretü't-tâc fî Sîreti Şâhibi'l-mi'râc ismi ile mevsûm kitâb-ı belâgat-
simâtdan 'ibâretdür.

Nazm³²¹

Yazınmağa mânen-d-i nazm-ı Süreyyâ³²²
Varaqlar zer-efşân ider³²³ çarh-ı ahzâr

Yanar şem'-i Nâhîd öninde şihâbuñ³²⁴

²⁸⁹ şinâ'at:şiyâgat AE; zıyâgat B

²⁹⁰ libâs-ı:kemâl-i B

²⁹¹ 2a AE

²⁹² "Seçkin atları ve kalemleri etkin sihribazların emrine musahhar kılan, pek çok sayıda işaretlerle onlara keşif yollarını kolaylaştıran, böylece sayfaların içinde ilmin izlerini paylaştıranların harekete geçmelerine vesile olan ve anlayışlarının hareketliliği yönüyle öncü konumda olmalarını sağlayan Rabb'imize hamd olsun. Salât, peşinden pek çok kimsenin gittiği, onun sevgisinin sermayesiyle kainatın bineklerinin düzgün bir şekilde etrafında döndüğü uyarıcı peygamberin üzerine olsun. Yağmur bulutları gökyüzünde değişip durduğu sürece Allah ona, âline ve ashâbına salât etsin."

²⁹³ Ammâ ba'dü:Ve ba'dü AE; - İÜ, B

²⁹⁴ fakîr-i hakîr-i:hakîr ü fakîr ve AE; fakîr ü hakîr B

²⁹⁵ 12b İÜ

²⁹⁶ Benân-ı:benânı B

²⁹⁷ Şehd-âlûde-i:şehd-âlûd-i AE, İÜ

²⁹⁸ devât mu'aveneti:devât-ı mağâzî B

²⁹⁹ niş-nümâ-yı:dil-keş-nümâ-yı B

³⁰⁰ bâ'is:bâ'isü'l-ahbâr B

³⁰¹ 2b B

³⁰² karîrü't-tarf-ı:karîrü's-sarf-ı B

³⁰³ Burada sözü edilen "Uyûnu'l-eser" isimli siyerin tam adı "Uyûnu'l-eser fî Fütûni'l-megâzî ve's-şemâil ve's-siyer" olup yazarı İbn Seyyidünnâs'tır (bk. Mustafa Fayda (2009), "Siyer ve Megâzî", *DİA*, Ankara, C. 37, s. 323).

³⁰⁴ Bu eser için bk. Nuran Öztürk (1997), *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî (Dürretü't-tâc fî Sîreti Şâhibi'l-mi'râc)*, Erciyes Üniv., Sosyal Bilimler Enst., Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri, s. 38.

³⁰⁵ olup:olup ve AE, R

³⁰⁶ "Dua ve selâmların üstün olanları onun üzerine olsun."

³⁰⁷ kitab-ı:- İÜ

³⁰⁸ Bu eserin yazarı Hândmîr Gıyâsüddin b. Hâce Hümâmiddin Muhammed b. Hâce Celâlidin Muhammed b. Hâce Burhâniddin Muhammed-i Hüseyinî Şirâzî'dir (bk. İsmail Aka (1997), "Hândmîr", *DİA*, Ankara, C. 15, s. 550).

³⁰⁹ 'anberîn:'anberîn-târ B

³¹⁰ sâl-i:- B

³¹¹ sepîd:sefid B

³¹² 13a İÜ ("u püd-ı" ifadesi mükerrem yazılmıştır.)

³¹³ itmâm:temâm B

³¹⁴ emhâr-ı âşâr-ı İÜ

³¹⁵ perverdesi:perdesi R

³¹⁶ çâlâk-dest-i:dest-i AE

³¹⁷ celâ'il ü fezâ'il:celâ'il-i hâşâ'il R

³¹⁸ divân-ı:- İÜ

³¹⁹ celâ'il//büleğâ-yı:- B

³²⁰ 3a B

³²¹ Nazm:- İÜ, B

³²² nazm-ı Süreyyâ:Süreyyâ-yı nazm B

³²³ Varaqlar//ider:Zer-efşân varaqlardur B

Çeker her gice şubha dek³²⁵ cedvel-i zer

Aña cild-i ğarrā mezheb-i muṭallā³²⁶
Meh-i 'ālem-ārā vü hürşid-i enver

Ķarīne-i hāl, ārayış-i menāzır-u'l-inşā olan şebīke-i suṭūr-ı 'anber-sādan³²⁷ rüste-i³²⁸ minaşşa-i taḥkīk ve 'urzagāh-ı rivāyet kılınan 'arā'is-i ḥāṭır-fırīb-i berā'at ve muḥadderāt-ı dīl-nişin-i belāgat temāşāsın iderek keşide-i silk-i taḥrīr olan cevāhir-i āşār, seriyye-i 'Umeyr-i nā-bīnā ve kışşa-i ḳatlı-i 'Aşmā'ya³²⁹ müntheh' olduḳda³³⁰ temām ve rişte-i 'ömr-i mü'ellif gibi³³¹ ḳarīn-i ḥitām olup;

Şi'r³³²

Evzā'-ı bī-mülāḥaza-i çarḫ-ı pīre-zen³³³
Ser-rişte-i murādı ḥam-ender-ḥam eyledi

manṭūḳına muvāfīk ḥabl-i müşgīn-tār-ı hikāyāta 'ıḳdu'l-cevāhir-i enfās-ı muşannif gibi infişām³³⁴ gelüp;

Mışrā³³⁵

Devāt beste-dehān ü ḳalem şikeste-zebān

mefhūmını muşaddıḳ dehān ü zebān-ı 'uḳde-ğüşāsı dem-beste-i ceffe'l-ḳalem³³⁶ ü temme'l-keḻām olduḳ müşāhede olunduḳda ba'z-ı ecille-i kirām ibrāmı tāziyāne-i şevḳ-ı ḥāṭır-ı³³⁷ ḥod-gām olup evtār-ı silsile-i aḥbār-ı bāḳıyeyi ol 'uḳde-i nā-be-cāy ile müdḡam olan ser-rişte-i rivāyāt-ı māziyyeye rabṭ ve mecmū'-ı vaḳāyi'i bir tār-ı 'anberīn ile zabt, ḥavāle-i³³⁸ zimmet-i yerā'a kılındı. Egerçi;³³⁹

Şi'r³⁴⁰

هيهات ان تصل العناكب بالذى
نسجت ان ملهادرى الافلاك³⁴¹

mażmūnı muḳarrer ve dest-bāf-ı 'acız ü izṭırār olan dām-ı gūsiste-tār ile şayd-ı merām nā-müyesserdür, maḥzā ḥidmet-i 'aliyye-i evşāf-ı Fahr-ı 'Ālem صلى الله تعالى عليه وسلم³⁴² sermāye-i ibtihāc ü iftiḥār³⁴³ olmaḡ-içün kümeyt-i ḥāme-i³⁴⁴ vāzi'u'l-aşla pey-revlik iḥtiyār olındı.

Şi'r³⁴⁵

ولا بد لى من ان اكون مصليا
اذا كنت ارضى ان يكون لك السبق³⁴⁶

Ümüddür ki ol kitāb-ı müsteṭāb, ya'nī *Dürretü't-tāc* şāḥibine ser-māye-i ibtihāc olduḳ gibi bu 'ıḳd-ı nā-mu'aḳḳad³⁴⁸ daḡı ḥalḫāl-i ḥitām vāḳi' olup bāzār-ı i'tibārda gevherīn-revāc ola.

el-Muḥarririhi'l-faḳīr³⁴⁹

Yā Rabb budurur recā-yı vāşıḳ
Bu biker-i serāy-ı fikre³⁵⁰ lā-ḡayr

³²⁴ yanar//şihābuñ:Şihāb öninde yanar şem'-i Nāḥid B

³²⁵ Dek:- B

³²⁶ 2b AE

³²⁷ suṭūr-ı 'anber-sādan:'anberīn-suṭūrdan B

³²⁸ rüste-i:rişte-i AE, B

³²⁹ 'Aşmā'ya:Ḥuşmā'ya AE

³³⁰ 13b İÜ

³³¹ gibi:- R

³³² Şi'r:Nażm AE; - İÜ, B

³³³ pīre-zen:pīr-zen İÜ, R

³³⁴ İnfişām:İntizām AE

³³⁵ Mışrā':- İÜ, B

³³⁶ 88b R

³³⁷ ḥāṭır-ı:- AE

³³⁸ 3b B

³³⁹ Egerçi:- AE, B

³⁴⁰ Şi'r:Nażm AE; - İÜ

³⁴¹ "Heyhāt! Örümceklerin, parmakları feleklerin zirvesini dokuyan zāta ulaşması ne kadar uzaktır."

³⁴² "Yüce Allah'ın salāt ve selāmı onun üzerine olsun.

³⁴³ ibtihāc ü iftiḥār:iftiḥār ü ibtihāc AE

³⁴⁴ ḥāme-i:- B

³⁴⁵ Şi'r:Nażm AE; - İÜ

³⁴⁶ "Muhakkak ki çok rıza gösterdiğin zaman ödül senin olacaktır (ve) buna duacı olacağım konusunda şüphe yoktur."

³⁴⁷ 14a İÜ ("dürretü't-" ifadesi mükerrer yazılmıştır.)

³⁴⁸ Nā-mu'aḳḳad:nā-muḳa'ad AE

³⁴⁹ el-Muḥarririhi'l-faḳīr:Ḳıṭ'a AE; Beyt B; - İÜ

Pâyâna irüp ola huliyy-bend
Halhâl-i hitâm-ı temme bi'l-hayr

Seriyye-i Sâlim bin 'Umeyr³⁵¹

Bu makâle-i behcet-engîz, Sâlim bin 'Umeyr şu'le-i ser-tîz-i fitne-hîz, ya'nî âteş-pâre-i şemşîr-i sitîz ile Ebû 'Afek-i Yehûdî'nün hürmen-i hayâtına şâ'îka-bâr ü şerâre-rîz olduğın beyân ider³⁵²

Hademe-i fenn-i siyerdin İbn Seyyidi'n-nâs, ta'biye-i şufûf-ı suţur ile gubâr-engîz-i şafha-i beyza-i³⁵³ kırtâs olup Şâhibü'l-*Hamîs*³⁵⁴ dahı halbe-i³⁵⁵ taḥkîkda râyet-i rivâyeti felek-mümâss kılmışdur.³⁵⁶ Bu tarîḫ ile ki kabîle-i Benî 'Amr'dan Ebû 'Afek-i Yehûdî, tâ'ife-i Cehûd-ı 'anûd meyânında dâğ-ı veḳâhat ile mu'alleme ve elvân-ı kabâhat ile şöhre-bend-i 'âlem³⁵⁷ sinîn-i 'ömr-i zâyî'-kerdesi yüz yigirmi 'adedine bâliğ, hafîf-i küdek-meniş bir pîr-i nâ-bâliğ idi ki dıraht-ı huşk-i vücûdı fûrûzîne-i³⁵⁸ nâr-ı caḥîm ve berg-i zebân-ı nâ-mes'ûdı hâr-ı zehr-âb-dâr-ı âzâr³⁵⁹ ile lisânü'l-baḳar gibi dil-hırâş-ı ṭab'-ı müstakîm ve³⁶⁰ dendânı gürâz-ı³⁶¹ sâl-hurde gibi ra'sedâr-ı³⁶² zelzele-i hâdimü'l-lezzât iken lühûm-ı mesmûmeye germ-iştihâ ve rişte-i³⁶³ dendân-ı hırş u âzî şikeste-i kelbeteyn-i idbâr iken a'râz-ı Müslimîne kâr-ı nâ-sâz-ı³⁶⁴ ifk ü iftirâ olup bu bâbda şî'âr-ı 'âr-ı şakaleyn olmağa kâfi hâr-mührebend-i eş'âr-ı³⁶⁵ nâ-mevzûn ve bed-nâm-künende-i nazm-ı pâk-dâmen olıcaḳ deñlü dirhem-âver-i terzîkât-ı eziyyet-mazmûn olurdu ve³⁶⁶ zu'mınca tesliyet-baḫş-ı yârân-ı cehennemî olur ma'nâlar bulurdu. Giderek Ḥazret-i Resûl-i Ekrem صلى الله تعالى عليه وسلم³⁶⁷ ḥaḳkında icâle-i sühân-ı zebân ve itâle-i kışşa-i kec [ü] mec beyân idüp hiev ü izdirâya ictirâ eyledükde ğayret-i³⁶⁸ dîniyye aşḫâbindan Sâlim bin 'Umeyr جزاه الله تعالى بالخير³⁶⁹ ki "Bekkâ'in" dimekle ma'rûf 'aded-i mu'ayyen erbâbindandur,³⁷⁰ ol mu'azzib-i sâmi'a ve âteş-endâz-ı müteḥayyile olan³⁷¹ mühmelât, gûş-zed-i Sâlim-i selimü's-şifât olıcaḳ³⁷² ḥamiyyet-i ḥimâyet-i 'ırz-ı İslâm şâdurvân-ı âteş gibi zebâne-keş olup ve kuvvet-i ḥarâret ile her şerâre kubbe-i saḳf-ı dimâğî³⁷³ döküp 'inân-ı ihtiyâr ki ser-rişte-i a'sâb-ı 'aşabiyyet³⁷⁴ ve 'urûḳ-ı³⁷⁵ ḥamiyyetdür, mâsike-i iktidârdan gitmiş³⁷⁶ ve meslûbü'l-ihtiyâr-ı ser-mestî-i 'âr olup ḳasem yâd itmîş idi³⁷⁷ ki ol pelidûñ taḫte-i sîne-i pür-kînesin³⁷⁸ mādâm ki ğulâf-ı şemşîr-i hün-âşâm eylemeye, ḥilye-i³⁷⁹ cevşen-i muraşşa' ve ḳabza-i seyfi-i müferra³⁸⁰ kendüye ḥarâm ola.³⁸¹ Bu vech üzere taḥammül-i dîn-i vâcibü'l-ifâyı neẓr³⁸² eylemiş³⁸³ ki dest-yârî-i şemşîr-i şu'le-hîz ve cânibdârî-i tîr-i ser-tîz³⁸⁴ ile ki³⁸⁵ nümüne-nümâ-yı ḳazâ-yı mübrem ü mu'allakdur, ya ol ḥabîs-i küşteniden ber-vefk-ı merâm intikâm ala; yâḫûd derd [ü] endûh-ı ḥasret³⁸⁶ ile naḳd-ı cânî teslîm-i ḥazîne-i ervâḫ kı lup dağdağa-i ḥâṭır-hırâşdan 'ilâc-ı³⁸⁷ ber'û's-sâ'a-i ḫalâş bula.³⁸⁸

Şi'r³⁸⁹

هي الغاية القصوى فان فات نيلها
فكل من الدنيا على حرام³⁹⁰

³⁵⁰ fikre:fikr-i AE

³⁵¹ Seriyye-i//Umeyr- İÜ, B; Bu hadise hicri 2. senede yaşanan vak'alardandır.

³⁵² Bu/ider- İÜ, AE

³⁵³ beyzâ-i:beyzâ-ı İÜ, R

³⁵⁴ Şâhibü'l-*Hamîs* ifadesindeki *Hamîs* ile kasıt "Târîḫü'l-*hamîs* fi *Ahvâli Enfesi Nefis*" isimli eser olup bu siyerin müellifi Kâdî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî'dir (bk. Abdülkerim Özyayın (1994), "Diyârbekrî", *DİA*, Ankara, C. 9, s. 472).

³⁵⁵ halbe-i:hilye-i B

³⁵⁶ 3a AE ("Kılmışdur" kelimesi mükerrer yazılmıştır.); 4a B

³⁵⁷ 'âlem:'âlem idi AE

³⁵⁸ fûrûzîne-i:fûrûzende-i AE

³⁵⁹ zehr-âb-dâr-ı âzâr:zehr-âb-dârvâr AE; âzâr:zâr B

³⁶⁰ ve:- B, R

³⁶¹ dendânı gürâz-ı:dendân-ı mâr-ı AE; dendân-ı mâr-güdâz-ı B

³⁶² ra'sedâr-ı:ra'se R

³⁶³ rişte-i:rüste-i İÜ, B; 14b İÜ

³⁶⁴ kâr-ı nâ-sâz-ı:kâr-sâz-ı AE

³⁶⁵ eş'âr-ı:şî'r-i AE, B

³⁶⁶ ve:- AE

³⁶⁷ "Yüce Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun."

³⁶⁸ ğayret-i:ğayret-keş-i AE

³⁶⁹ "Yüce Allah onun mükâfatını hayır ile (versin)."

³⁷⁰ erbâbindandur:erbâbindan idi AE

³⁷¹ olan:- AE

³⁷² 4b B

³⁷³ dimâğî:dimâğın AE

³⁷⁴ 'aşabiyyet:ğazabiyyet AE

³⁷⁵ 'urûḳ-ı:'ırḳ-ı AE, B, R

³⁷⁶ gitmiş:dür AE

³⁷⁷ idi:- B

³⁷⁸ pür-kînesin:bî-sekînesin B

³⁷⁹ 15a İÜ ("hilye-i" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

³⁸⁰ müferra':muğarraḳ İÜ, R; mu'arrefeti B

³⁸¹ ola:ola ve AE

³⁸² ifâyı neẓr:edâ B

³⁸³ eylemiş:eylemiş idi AE

³⁸⁴ ser-tîz:ḳader-tîz B

³⁸⁵ ile ki: ve dest-bâzî-i şemşîr-i nâfizü'l-ḥükm-i muṭlaḳ ki B; dest-yârî-i//ile ki:cânibdârî-i tîr-i ḳader-te'sîr ve dest-yârî-i şemşîr-i nâfizü'l-ḥükm-i muṭlaḳ ki İÜ, R

³⁸⁶ derd//ḥasret:derd-âlûd-ı endûh-ı ḫüzn B

³⁸⁷ 'ilâc-ı:- B

³⁸⁸ sâ'a-i ḫalâş bula: sâ'a ḫalâş ola; 3b AE

³⁸⁹ Şi'r:Nazm AE; - İÜ, B

El-hâletü hâzihi hâme-i murâd-bağş-ı kazâ,³⁹¹ mıstar-ı arzû³⁹² üzere hıram ve kalem-i cedvel-i taqdîr, seyr-i râh-ı râst-ı merâm eyleyüp ârâyîş-i şahîfe-i eyyâm olur. Bu³⁹³ tārîk ile ki bir leyle-i şâfiyye-i şâ'ifede³⁹⁴ Ebû 'Afek-i Yehüdî, havâlî-i dârında pister-i ğaflet üzere âsüde ve kemâl-i emn-i hâfir ile tek ü tenhâ ğünüde olup³⁹⁵ lisân-ı mantıku'l-beyân-ı dehr;

A'dâ-yı dîne lâzım olur bir³⁹⁶ kılıç komağ
Zîrâ ki h'âb-ı ğaflet ile ser-be-ser niyâm

mazmûnı ile ğüft ü ğüda iken Sâlim bin 'Umeyr رضی الله تعالى عنه³⁹⁷ tîğ-i hârâ-şikâfin ğulâfından çıkarur ve ol 'adüvv-i dîrîn-i dîmûn³⁹⁸ ser-vaqtına varur. Bu³⁹⁹ ama السيف اما الاسلام terdîdinden⁴⁰⁰ şonra kâbil-i qabûl olmayan qalb-i siyâhî niyyetine⁴⁰¹ nevk-i şemşîr-i ser-fîzin ciğergâhına vaz' ider⁴⁰² ve bir zûr-ı âhen-ğüdâzla⁴⁰³ ef'i-i zehr-âb-dâr-ı tîği beden ü pisterinden geçüp sūrâh-ı seng-lâha ğarq⁴⁰⁴ olur, ğider. La'in bir âh-ı âteşin ile⁴⁰⁵ cân-ı düzâhîsin hem-râh idüp⁴⁰⁶ ekârîbi âĝâh olduklarında⁴⁰⁷ müy-kenân ü nâle-künân ve İbn 'Umeyr-i ğâzî⁴⁰⁸ sâlim ü ğânim maqarrına revân olur. Ol eşnâda dinilen⁴⁰⁹ eş'âr-ı belâĝat-şî'ârdandur:

تكذب دين الله والمرء احمدا
لعمركم الذي امنك ان ينس ما يمني

حياك حيف اخر الليل طعنة
ابو عفاك خذها على كبر السن⁴¹⁰

Ma'lûm ola ki bu hilâlde e'imme-i fenn-i siyer taqdîm ü te'hîr-i vaqâyi' ve tayy-i zikr ü taħrîr-i sevânih-i bedâyi' cihetinden ihtilâfât-ı keşîr⁴¹¹ itmişlerdür. Bu haqîr intihâb-ı⁴¹² evzâh u eşahh ve intikâd-ı⁴¹³ mâ-işteher ü şahh ihtiyâr⁴¹⁴ itmişdür.

Ġazve-i Benî Süleym⁴¹⁵

Dîdebân-ı hadâ'ik-ı siyer, ya'nî şahib-i 'Uyûnu'l-eser, muhaddîs-i⁴¹⁶ âfâk Muhammed bin İshâk⁴¹⁷ rivâyetinden ğül-deste-bend-i hikâyet olmuştur ki⁴¹⁸ ol şadr-ı bedr-i aşfiyâ⁴¹⁹ از كاهها و اذ كاهها عليه من الصلوات اطيبها و از كاهها⁴²⁰ ğazve-i Bedr'den bûdür ve Dârü'l-hicret'de yedi ğice⁴²¹ baş-ı firâş-ı istirahat ü ğuzûr itdükden şonra Benî⁴²² Süleym niyyetine ref'-i livâ-yı fetih-iltivâ ve bi'z-zât âheng-i ğazâ-yı ğarrâ idüp Sîbâ' bin 'Urfâta⁴²³ el-Ġarfârî yâhûd⁴²⁴ İbn Mektûm '-alâ ihtilâfî'r-rivâyeteyn-⁴²⁵ Medîne-i Münevvereh مسور⁴²⁶ دامت بالانوار⁴²⁷ muhâfazasına me'mûr olmuş idi.⁴²⁷ "Küdr" ismi ile müsemma⁴²⁸ olan menba'-ı⁴²⁹ mâ'-i hayâtâsâ⁴³⁰ ğaymegâh-ı iclâlleri ile⁴³¹

³⁹⁰ "O, en büyük arzudur. Eğer o arzu gerçekleşmezse dünyadaki her şey bana haram olsun."

³⁹¹ murâd-bağş-ı kazâ: murâd-bağş AE

³⁹² mıstar-ı/üzere: mıstar üzere B

³⁹³ Bu: Bir B

³⁹⁴ şâ'ifede: şâ'igada AE; şâniqada B

³⁹⁵ 5a B

³⁹⁶ olur bir: çün B

³⁹⁷ "Yüce Allah ondan razı olsun." Bu dua cümlesi İÜ, B ve R nüshalarında bulunmamaktadır.

³⁹⁸ dîrîn-i dîmûn: dîn-i dîrînüñ R

³⁹⁹ "Ya kılıç, ya da İslam."

⁴⁰⁰ terdîdinden: didükden İÜ; - B

⁴⁰¹ 15b İÜ

⁴⁰² ider: - B

⁴⁰³ âhen-ğüdâzla: âhen-ğüzârla AE, R

⁴⁰⁴ ğarq: ğarq-ı hûn B

⁴⁰⁵ bir//ile: AE

⁴⁰⁶ 89a R

⁴⁰⁷ olduklarında: olukda R

⁴⁰⁸ 'Umeyr-i ğâzî: 'Umeyr AE

⁴⁰⁹ eşnâda dinilen: eşnâdaki AE

⁴¹⁰ "Allah'ın dinini ve peygamberini yalanlıyorsun. Hayatıma yemin olsun ki sana bu kuruntuyu veren seni ne kadar da kötü bir kuruntuya düşürüyor. İçinde bulunduğun bu zulüm seni gecenin sonuna kadar yaşatsın. İlerlemiş yaşına rağmen ey Ebû Afek, eline geçecek olan kinama ve ayıplamadır."

⁴¹¹ keşîr: keşîre AE, İÜ, R

⁴¹² intihâb-ı: intihâb ü intikâd-ı B

⁴¹³ intikâd-ı: intihâz-ı B

⁴¹⁴ ihtiyâr: AE

⁴¹⁵ Süleym: Sâlim B; Bu başlık İÜ nüshasında bulunmamaktadır. Bu ğazve hicrî 2. sene yaşanan hadiselerdendir.

⁴¹⁶ 5b B

⁴¹⁷ Burada sözü edilen "Uyûnu'l-eser" isimli siyerin tam adı "Uyûnu'l-eser fi Fünûni'l-megâzi ve ş-şemâil ve s-siyer" olup yazarı İbn Seyyidünnâs'tır (bk. Fayda, agmd.). Müellif olarak sözü edilen Muhammed bin İshak ise Ebû Abdillâh Muhammed b. İshak b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî olup telif ettiği siyer türündeki eserini adı ise *Sîretü İbn İshak, el-Mübtede' ve l-meb'as ve l-megâzi* dir (bk. Mustafa Fayda (1999), "İbn İshak", *DİA*, Ankara, C. 20, s. 95).

⁴¹⁸ ki: - B

⁴¹⁹ aşfiyâ: şafâ B

⁴²⁰ "En temiz ve en güzel dualar onun üzerine olsun."

⁴²¹ ğice: def'a AE

⁴²² 16a İÜ ("Benî" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

⁴²³ Bu isim İÜ, B ve R nüshalarında "Urfâta", AE nüshasında ise "Urfîta" şeklinde yazılmıştır. Fakat İslam tarihi kaynaklarında bu şahıs "Urfâta" biçiminde yer aldığı için bu şekilde okundu (bk. Hüseyin Algül (1997), *İslâm Tarihi*, Gonca Yayınevi, İstanbul, C. 1, s. 451).

⁴²⁴ 4a AE ("yâhûd" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

⁴²⁵ ihtilâfî'r-rivâyeteyn: ihtilâfeyni'r-rivâyeteyn B

⁴²⁶ "Nurlarla çevrelenmesi daim olsun."

⁴²⁷ olmuş idi: olmuşdur AE, İÜ, B

⁴²⁸ müsemma: AE

⁴²⁹ menba'-ı: AE

behcet-nümâ olup üç gün üç gice eyyâm-ı ikâmetleri⁴³² mânend-i 'îd⁴³³, naşr ü te'yîd ile güzâr⁴³⁴ eyleyüp⁴³⁵ sâlim ü ğânim mürâca'at buyurdılar.⁴³⁶

[Ġazve-i Uġud⁴³⁷]⁴³⁸

Bu⁴³⁹ ġazve-i celîleye bâ'iş-i küllî, rûz-ı müşrik-sûz-ı Bedr-i kübrâda çîre-dest-i ġuzât ile fûrûzîne-ı⁴⁴⁰ nâr-ı caġîm olan eşkıyânûñ eġârîbî İrâ'-ı zinâd-ı fesâd⁴⁴¹ ve ġarâret-i ġazabiyye-i 'aşabiyye-i câhiliyyeleri⁴⁴² nâ'ire-i şerr ü şûri⁴⁴³ ikâd idüp zîver-i miġrâb-ı melekût olan⁴⁴⁴ şem'-i hidâyet-fürûġ-ı vücûd-ı pür-nür-ı Resûl-i Ekrem صلى الله تعالى عليه وسلم⁴⁴⁵ ġazretlerine⁴⁴⁶ âsîb-resîde-i şarşar-ı nevâ'ib olmaġla zulmet-i küfr ü đalâl bâşıra-i a'mâl-i⁴⁴⁷ Müslimîne kelâl⁴⁴⁸ vire.

Mışrâ⁴⁴⁹

Zihî taşavvur-ı bâtıl zihî ġayâl-i muġâl.

ويأبى الله الا ان يتم نوره⁴⁵⁰

Cemâ'at-i Ķureyş, şademât-ı kelle-küb-ı Bedriyye'den ġıyre-ser olmaġla mâdde-i şafka-i ġüsrân-ı⁴⁵¹ ehl-i tuġyân olan re'sü'l-mâl-i ticârete dest-i taşarrufları ırmemiş idi. Şanâdîd-i ġavmden aşġâb-ı şerret, Dârü'n-nedve'de ġalka-beste-i cem'iyet olup dühât-ı⁴⁵² 'aşrdan Ebû Süfyân'ı da'vet ve iltimâs-ı naşîhat itdüklerinde ol pîşvâ-yı ġüm-râġân-ı bâdiye-i đalâl المستشار مؤتمن⁴⁵³ tarîġasın meslûk-i kadem-i muġtezâ-yı ġâl kılıp ġalîb-ı mekr ü telbîse sebk itdüġi müzahrefât ile teşnîf-i sâmi'a-i müstemi'ân ve⁴⁵⁴,

لمن يطلب الدنيا اذا لم ترد بها
سرور محب او اسامه مجرم⁴⁵⁵

neşidesin kabâle-i müdde'âya 'ünvân itdükden şoñra "Ol dest-mâye-i ġüsrân-me'âl, maşrûf-ı tarîġ-ı intikâm olursa feyyâze-i ġarîb⁴⁵⁶ neğâret-baġş-ı⁴⁵⁷ çemenzâr-ı âmâldür. Lâ-cerem bu bîđâ'a-i⁴⁵⁸ müzcât ki kâlâ-yı cihân-bahâ-yı 'ırz ü nâmûsa selem ve irtikâ-yı⁴⁵⁹ medâric-i ma'âlîye⁴⁶⁰ süllem olmaġa sâlih ola, sūdâġerân-ı bâzâr-ı ġamiyyet⁴⁶¹ ve bâlâ-nişînân-ı meclis-i 'izz ü rif'ate vazîfe-i iġtiyâđ böyle ticâret-i râ'ice ve ġanîmet-i bārideye⁴⁶² germ-'inân-ı 'azîmet olup;

Mışrâ⁴⁶³

Cân-ısa vaşluña bahâ ol seyre biz de ġâ'ilüz

mışdâkı⁴⁶⁴ pîş-nihâd ve maźmûn-ı belâġat-nümûn-ı;

⁴³⁰ ġayâtâsâ:ġabâbâsâ İÜ

⁴³¹ ile:- AE

⁴³² eyyâm-ı ikâmetleri:eyyâmları AE

⁴³³ 'îd:'îd ü ġadr AE

⁴³⁴ güzâr:güzer İÜ, R

⁴³⁵ eyleyüp:idüp AE

⁴³⁶ B nüshası burada sona ermektedir.

⁴³⁷ Bu ġazve hicrî 3. sene yaşanan hadiselerdendir.

⁴³⁸ R nüshasında bu kısmın başında "Bu Ta'îġa daġı 'Aġâyî Efendi Merġūmuñ Veled-i Ercümendi 'Abdu'l-feyyâz Meġemmed Efendi'nüñ Müsevvedâtından Teyemmünen bi-Zikrihi'l-celîl Beyâz olmuşdur." biçiminde bir başlık bulunmaktadır.

⁴³⁹ İÜ ve R nüshasında yukarıdaki kısım ile bu bölüm arasında "Tarîġ-i hicretten yigirmi ay mürür idüp mâh-ı Şevvâl'ün leyle-i bedri fâ'izü'n-nür olduġdan şoñra leyle-i muntaşîf-ı şehr-i mezbûr ki yevm-i sebt ile müsfürdür, ol müsâfir-i leyle-i isrâ, Yehûd-ı kılâ'-ı Kaynuġâ' niyyetine 'alem-efrâz-ı ġazâ olup" şeklinde bir parça bulunmaktadır. Anlamdan anlaşıldığına göre bu parça, muhtemelen İslâm târihinde "Benü Kaynuka Ġazâsı (bk. Algül, age, C. 1, s. 407.)" olarak bilinen savaşı anlatıldığı bölümün girişidir. Fakat bu giriş, yarım kaldığı ve AE nüshasında bulunmadığı için metne dâhil edilmedi.

⁴⁴⁰ fûrûzîne:fürüzende AE

⁴⁴¹ fesâd:ġussâd AE

⁴⁴² 16b İÜ

⁴⁴³ şerr ü şûri:şür u şerri R

⁴⁴⁴ olan:- İÜ, R

⁴⁴⁵ "Yüce Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun."

⁴⁴⁶ ġazretlerine:ġazretleri İÜ, R

⁴⁴⁷ a'mâl-i:âmâl-i AE

⁴⁴⁸ Kelâl:inġilâl AE

⁴⁴⁹ Mışrâ':- İÜ

⁴⁵⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe Sûresi, 09/ 32, "Allah nûrunu tamamlamaktan başka bir şeye râzı olmaz."

⁴⁵¹ ġüsrân-ı:- AE

⁴⁵² dühât:dühân AE

⁴⁵³ "Kendisine danışılan ġişi ġüvenilir (olmalıdır)."

⁴⁵⁴ müstemi'ân ve:müstemi'ândur AE

⁴⁵⁵ "Dünyayı kazanma derdinde olan ġişi bunu reddetmediği vakit arkadaşılarının mutluluġu veya düşmanlarının sıkıntıları (sona erer)."

⁴⁵⁶ "Savaş mücadeledir."

⁴⁵⁷ neğâret-baġş-ı:sür-âb-kün-i AE

⁴⁵⁸ 17a İÜ ("bîğâ'a-i" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

⁴⁵⁹ İrtikâ-yı:irtifâ'-ı AE

⁴⁶⁰ ma'âlîye:ma'ânîye AE

⁴⁶¹ ġamiyyet: cem'iyet İÜ, R

⁴⁶² bāride:bārice AE

⁴⁶³ mışrâ':- İÜ

⁴⁶⁴ mışdâkı:mışdâkıncı AE

لا يبارك الله بعد العرض في مال⁴⁶⁶

püşt-pā-zen-i muktenāyāt-ı tarīf ü tilād⁴⁶⁷ kılınmağdur.” diyü hatm-i⁴⁶⁸ kelām eyledükde ol kaḫī‘atü’r-rahim-i āmāl, ḫulüb-ı ḫabīle-i ehl-i ḫalībī naḫdīne-i nāsere-i⁴⁶⁹ istīşāl-i Müslimīn ile māl-ā-māl idüp ḫāk-i leked-küb-i bahtleri ḫürmen-i emānī⁴⁷⁰ olmağ arzısı raḫş-ı sebük-pāy-ı tama’ların nā-āsüde ve füşhat-i dā’ire-i neşātları pāy-ı pergār-ı kıyāsı fersüde itmiş idi. Hadāger-i maḫiyye-i emniyyeleri olan meblağ, merātib-i ulūfdan ‘aḫd-ı ḫamsīne bālīg zer-i kāmīlū’l-‘ayār idi. Dest-peymā-yi⁴⁷¹ muḫaddere-i zafer olmağ zu‘mıyla eṣaḫḫ-ı rivāyet⁴⁷² üzere mecmū’ı techīz-i⁴⁷³ ceysel şarf olup evşāf-ı şecā‘ati şavlet-i gürāzī ve sebāt-ı ḫimārī ile muḫallā dārī‘ u ḫāsir üç biñ ‘aded fi’e-i⁴⁷⁴ ḫizlān-mazāhir tehyi’e olup kelānterān-ı ḫavmden Ebü Süfyān bin Ḥarb⁴⁷⁵ ve ‘İkrime bin⁴⁷⁶ Ebī Cehl ve Şafvān bin Ümeyye ve bunlar⁴⁷⁷ emsālī ‘aḫd ü ḫall-i zimām-ı umūr, müselleme-i ḫabza-i ihtimāmı olanların nisvānı on beş ‘aded ḡavānī, ālāt-ı melāḫī vü egānī ile mevkib-i nekbet-me’nūsuların nümūdār-ı sevḫū’l-‘arūs itmiş idi. İçlerinden perde-bīrūn-ı ḫaclegāh-ı⁴⁷⁸ veḫāḫat olanlar naḫş ü şavt ile nāğme-sāz oldukca; الغناء رقية الزناء⁴⁷⁹ dā‘iyesi tehyīc-i⁴⁸⁰ ‘ırḫ-ı şeyḫānī itdükce,⁴⁸¹ şütür-i ser-mest-i⁴⁸² sürüd-ı ḡılmeğe serāğūs-ı teskīn olmağ için beḡāyādan bir sirb-i⁴⁸³ bed-āyīn dāḫil-i muḫayyem-i şe‘amet-ḫašemleri olup نيس القيادة مع القيادة⁴⁸⁴ nābīğasına maḫzar olmuşlar idi. Aşḫāb-ı evtārdan Cübeyr bin Muḫ‘im, devācin-i ḫavza-i temellūki zümresinden “Vaḫşī” nām ḡül-i beyvānī ki ḫāk-rīz-i timsāl-i vücūdı şa‘r⁴⁸⁵ u āsānīdür (?);

اشقى له منحز ستكون تنور
و عين سجراع كالشعل

و مشفر مسيل كجنب رحي
على ينوب مثل المدى عضل⁴⁸⁶

ḫuzūrına da‘vet idüp “Yevm-i Bedr’de ‘amm-ı mihrbānum⁴⁸⁷ Tu‘ayme⁴⁸⁸ bin ‘Adiyy’iñ ser-i bī-devletin dest-ḫüş-ı mālīk-i⁴⁸⁹ sa‘īr iden Ḥamza İbn⁴⁹⁰ ‘Abdu’l-muḫḫalib عنه رضى الله تعالى⁴⁹¹ cenāblarınıñ⁴⁹² ḫamāme-i dem-keş-i ḫayātın lāne-sāz-ı bām-ı ḫimām⁴⁹³ iderseñ ḫibāle-i mülkümde naḫş-ı peyvend-i rīḫ itdükden soñra⁴⁹⁴ vaḫşette enīs-i şefīḫüm ve vaḫdetde celīs-i şaḫīḫüm⁴⁹⁵ olursun.” diyü nuḫūd-ı mevā‘id ile ḫazāne-i āmāl-i Vaḫşī’yi⁴⁹⁶ māl-ā-māl⁴⁹⁷ idüp be-her-ḫāl ol emr-i⁴⁹⁸ şa‘bū’l-menāl temşītine teşmīr-i sāk-ı ‘azīmet ve bezl-i ceḫd ü ḫimmet iltizāmıyla zaḫmḫār-i Cübeyr’e⁴⁹⁹ cebīre-bend-i tesliyet olurdu. Cemā‘at-i zenāndan Hind binti ‘Utbe bu sefer-i saḫar-ḫazarda Vaḫşī ile üns ü ülfet ve iltizām-ı refāḫat idüp tal‘at-i ḫīr-fāmın kuḫlū’l-cevāḫir gibi cilā-baḫş-ı çeşm-i cihān-bīnī meşābesinde görüp mülāḫāt itdükde,⁵⁰⁰

الاكل ما شبة الحر لى
فدى حل شبة الهند لى⁵⁰¹

⁴⁶⁵ Şi'r: AE, İÜ

⁴⁶⁶ “Mal sunulduktan sonra Allah kutlu kılmasın.”

⁴⁶⁷ tarīf ü tilād:tarīf ü tālīd İÜ; tarīf ü tilād R

⁴⁶⁸ 4b AE

⁴⁶⁹ nāsere-i:nāşıra-i R

⁴⁷⁰ emānī:āmālī AE

⁴⁷¹ peymā-yı:peymān-ı R

⁴⁷² “eṣaḫḫ-ı rivāyet” ifadesi “eṣaḫḫ rivāyet” biçiminde de okunabilir. Her iki okunuş şekli de anlam bakımından uygundur.

⁴⁷³ techīz-i:tecehhüz-i AE

⁴⁷⁴ fi’e-i:fitne-i AE

⁴⁷⁵ 17b İÜ

⁴⁷⁶ bin:İbn İÜ

⁴⁷⁷ 89b R

⁴⁷⁸ ḫaclegāh:- İÜ, R

⁴⁷⁹ “Şarkı, zinānın büyüsdür.”

⁴⁸⁰ tehyīc-i:tenḫīḫ-i AE

⁴⁸¹ itdükce:itdükde AE

⁴⁸² ser-mest:mest İÜ, R

⁴⁸³ beḡāyādan//sirb-i:ḫabā‘il-i şeyāfīn-i şer-āyīn-i beḡāyādan bir şerīr-i AE

⁴⁸⁴ “Yumuşak başlılıkla yapılan yönetim ne kötü bir yönetimdir.”

⁴⁸⁵ şa‘r:şem‘ AE

⁴⁸⁶ “Fırın gibi ateş üfüren burnu ve alev gibi akıp gürleyen gözü onu sıkıntıya soktu. Bumunun yanlarında bulunan delikleri sanki bir kas gibi uzandı ve sertleşti.”

⁴⁸⁷ mihrbānum:mihrbānī AE

⁴⁸⁸ Tu‘ayme:Muḫ‘ime AE

⁴⁸⁹ mālīk-i:- AE

⁴⁹⁰ İbn:bin İÜ, R

⁴⁹¹ “Allah ondan râzı olsun.” Bu dua cümlesi İÜ ve R nüshalarında bulunmamaktadır.

⁴⁹² cenāblarınıñ:cenābmıñ İÜ, R

⁴⁹³ bām-ı ḫimām:memāt AE

⁴⁹⁴ 18a İÜ (“itdükden soñra” ifadesi mükerrer yazılmıştır.)

⁴⁹⁵ ve//şaḫīḫüm:- AE

⁴⁹⁶ 5a AE

⁴⁹⁷ māl-ā-māl:bī-me‘āl AE

⁴⁹⁸ emr-i:merām-ı AE

⁴⁹⁹ Cübeyr’e:- AE

⁵⁰⁰ görüp//itdükde:görürdi İÜ, R

⁵⁰¹ “Bana göre hür birinin hayvanını yemek benim hakkımdır. Hind’in bütün hayvanları bana feda olsun.”

zemzemesiyle sâz-ı niyâza perdâht virüp ol dağı ser-defter-i şühedâ-yı sü'edâ⁵⁰², 'amm-ı kerîm-i Seyyid-i Aşfiyâ Hazretleri'nün iğtiyâli⁵⁰³ emrinde bezl-i mağdûr itmek için mevâ'id-i ebleh-firîb⁵⁰⁴ ile kalb-i Vahşî'yi kemend-i keyd ile şayd itmiş idi. Ol şakî-i bed-fî'âl, is'âf-ı merâm-ı Hind-i bed-hişâl için şedd-i niğâk-ı ihtiyâl⁵⁰⁵ idüp bi'l-âhire tedbiri tağdire muvâfiğ olmuş idi.

ولا عار للاشراف ان ظفرت بهم
كلاب الاعادى من فصيح و اعجم

فحربة وحشى سعت حمزة الردى
وحتف على من حسام⁵⁰⁶ بين ملجم⁵⁰⁷

Muqaddemâ 'amm-ı kerîm-i Sulţânü'l-enbiyâ Hazret-i 'Abbâs, Kureys'ün hareket-i bî-bereketlerin⁵⁰⁸ ihsâs itdükde tafşil üzere hâk-i pây-ı nebevîye 'arz itmiş idi. 'Asker-i müşrikîn tayy-ı menâzil⁵⁰⁹ ve kaç'-ı merâhil⁵¹⁰ iderek Medîne-i Münevvere damat رسول الله صلى الله عليه وسلم⁵¹¹ havâlisinde "Zi'l-hâlfe" demekle ma'rûf mevzî'a darb-i⁵¹² tûvâle-i nüzül itdüklerinde Hazret-i Seyyidü'l-beşer⁵¹³ تعالیٰ عليه وسلم⁵¹⁴ ما بکی الغيث و ابتسم الزهر şahâbe-i muhâcîrîn ü enşâr ictimâ'ına fermân-ı kazâ-cereyân buyurup râsih-şademân-ı câdde-i İslâm;

Mısrâ⁵¹⁵

فمروا دم قطع قد كنت من حبل⁵¹⁶

mevkîf-i⁵¹⁷ refî'ında kıyâm, 'akabinde hiğâb-ı müsteğâb-ı⁵¹⁸ müşerref-sâz-ı aşhâb olduğda eşraf-ı enşârdan köhne-süvârân-ı meydân-ı celâdet "Bâb-ı taşaşşunda ihtiyâl ile tağarrî-i⁵¹⁹ dâhil-i Taybe'de ta'biye-i şufuf-ı muvâhhidin idüp fehvâ-yı kerîme-i اقلوا المشركين üzere tağrîme-bend-i farîza-i cihâd olduğda 'anede-i kefere, muhâşaraya müşâdere iderler ise da'îye-i kesret-i mevâşî ile gülü-feşârî-i⁵²¹ kaçıt ü gâlâ mâni'-i şebât-ı şadem olup lâ-fi'l-ir ve lâ-fi'n-nefir fâ'ide-i⁵²² ketîbe-i hizlânları ola. Harb ü sîfize mübâdere itdükleri⁵²³ tağdirce kahramân-ı tünd-tâz-ı te'yîd-i ilâhî talî'a-i hezimetlerine şahrâ-yı dūr-ı pehnâ-yı rec'u'l-kağkarîyi⁵²⁴ teng ü târ kıla." didüklerinde kabâle-i⁵²⁵ tağkîkları imzâ-yı kabûl-i⁵²⁶ Hâtemü'r-risâle ile miskiyyü'l-hitâm olup bu rây-ı üstüvâra karar virilmiş iken şüc'an-ı ceng-cüyân-ı enşârdan sınıf-ı âhar, meşhed-i Bedr sü'edâsı hakkında vürüd iden şehâdet-i⁵²⁷ sa'âdet-nişânı⁵²⁸ mutaazammın âyât-ı kerîme ve âşâr-ı şâdîka ma'iyeye-i ârâmların güsiste-zimâm itmiş idi. İstikbâl-i a'dâ-yı dîn, bâ'is-i izdiyâd-ı şevket-i⁵²⁹ ketîbe-i muvâhhidin olmasını sevğ itdüklerinden sonra her biri âvîhte-i fitrâk-i niyâz olup "Yâ Resûlü'llâh,⁵³⁰ emr-i cihâd⁵³¹ müstemil olduğ mevâ'id-i şâdîkaya mazhar olmak arzûsı münâceze-i aşhâb-ı şirk⁵³² için inkişâ'-ı arza⁵³³ şedd-i rahâl-i şidk⁵³⁴ [u] himmet⁵³⁵ lâzime-i hamiyet-i dîniyye ve muğtezâ-yı gayret-i yakîniyye iken bi-hamdi'llâhi te'âlâ⁵³⁶ sâ'ik-i tağdir, ol har-gele-i nâ-be-sâmânî⁵³⁷ sevğ-ı lağzişgâh-ı⁵³⁸ şefîr-i sa'ir eyledi. Dest-yârî-i te'yîd-i ilâhî ile mağlûlân-ı 'ikâl-i dâlâl, fersûde-i şüf're-i istîşâl olmadıkları şüretde düşmenân-ı dîrîn-i dîn,⁵³⁹ Yehûd-ı münâfikîn hâzelesinün ru'b u hirâsa nisbetleri kaydından âzâde

⁵⁰² şühedâ-yı sü'edâ:sü'edâ vü şühedâ AE, R

⁵⁰³ iğtiyâli:ihtiyâli AE

⁵⁰⁴ ebleh-firîb:firîb AE

⁵⁰⁵ ihtiyâl:ihtimâm AE

⁵⁰⁶ 18b İÜ

⁵⁰⁷ "Arap olsun, Arap olmayan olsun, düşmanların köpekleri galip geldiğinde bu, değerli insanlar için utanılacak bir şey değildir. Vahşinin saldırması sadece Hz. Hamza'nın onun kılıcından şehitlik şerbetini içmesine yaradı."

⁵⁰⁸ bî-bereketlerin:bî-bereketlerinden AE; bî-bereketlerini İÜ

⁵⁰⁹ Menâzil:merâhil AE

⁵¹⁰ Merâhil:menâzil AE

⁵¹¹ "Nurlarla çevrelenmesi daim olsun." (Bu Arapça cümle AE nüshasında bulunmamaktadır.)

⁵¹² darb-ı:- AE

⁵¹³ "Yüce Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun."

⁵¹⁴ "Yağmur nasıl da ağıladı, çiçek nasıl da gülümsedi."

⁵¹⁵ Mısrâ':- AE, İÜ

⁵¹⁶ "İpten yapılmış bir kuşak gibi dizildiler."

⁵¹⁷ mevkîf:mevkî' AE

⁵¹⁸ "Yürüyün."

⁵¹⁹ tağarrî-i:- İÜ, R

⁵²⁰ Kur'an-ı Kerîm, Tevbe Sûresi, 09/ 05, "... müşrikleri öldürün ..."

⁵²¹ 5b AE

⁵²² Fâ'ide-i:fâ'id-i İÜ, R

⁵²³ 19a İÜ ("itdükleri" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

⁵²⁴ rec'u'l-kağkarîyi:rec'u'l-kağkarî AE

⁵²⁵ kabâle-i:hâle AE

⁵²⁶ kabûl-i:- İÜ, R

⁵²⁷ şehâdet-i:- İÜ, R

⁵²⁸ sa'âdet-nişânı:sa'âdet-neş'etini İÜ, R

⁵²⁹ şevket-i:- AE

⁵³⁰ Yâ Resûlü'llâh:- AE

⁵³¹ cihâd:cihâd AE

⁵³² aşhâb-ı şirk:müşrikîn İÜ, R

⁵³³ arza:- AE

⁵³⁴ şidk:şad İÜ, R

⁵³⁵ şidk u himmet:şad himmet İÜ

⁵³⁶ te'âlâ:- İÜ, R

⁵³⁷ nâ-be-sâmânî:nâ-be-sâzı AE

⁵³⁸ lağzişgâh-ı:nüşgâh-ı AE

⁵³⁹ 90a R

olduğumuzdan mā'adā naqd-ı⁵⁴⁰ cān ile harīdārı olduğumuz kālā-yı 'ālem-bahā-yı şehādete rāyegān dest-res müyesser ola."⁵⁴¹ didüklerinde bu rāy-i nā-sedād⁵⁴² egerçi muhālif-i zamīr-i enver-i Hābīb-i mülhimü'r-reşād idi, lākin ol sezāvār-ı tekrīm-i⁵⁴³ انك لعلى حلق عظیم⁵⁴⁴ şahābe-i kirāmuñ semend-i germ⁵⁴⁵ -inān-ı 'azimetlerin mağlūl-i şikāl-i mūmāna'at buyurmayup yevm-i şūrā gicesi ki ley-le-i⁵⁴⁶ cum'adur, mir'āt-i rū'yā-yı şādīkāda cilve-nūmā olan vāqı'a ki والله قد رأيت خيرا رأيت بقرا يذبح و رأيت في زباب سيفي ثلثة رأيت انى ادخلت يدى في ودع حصينة⁵⁴⁷ kelām-ı hikmet-nizāmından 'ibāretdür,⁵⁴⁸ "Zebh-i baqar 'urza-i sikkīn-i telef olıcaq nās ve⁵⁴⁹ şülme-i seyf ehl-i beytümden⁵⁵⁰ 'izz-i şehādete fā'iz olıcaq kimesne ve dir'-ı haşīne sūr-ı Medīne'dür." diyü ta'bır buyurdukdan sonra cum'a namāzın edā, ba'dehu emr-i cihādda bezl-i cehd ve şebāt-ı kademüñ⁵⁵¹ maḥāsini⁵⁵² bābında⁵⁵³ mürvārīd-i girān-bahā-yı naşāyih ile teşnīf-i bināgūş-ı⁵⁵⁴ aşhāb-ı hūdā idüp⁵⁵⁵ 'akab-ı⁵⁵⁶ şalāt-ı 'aşrdā mağrib-i neyyir-i hidāyet olan sa'ādet-hānelerine pertev-endāz olmışlar idi. Teklīf-i hurūc iden tā'ifeden Sa'd bin Mu'āz ve Üseyd bin Hūdayr, sā'ir yārāna ḥiṭāb-ı 'iṭāb-āmīz idüp "Her-āyīne rāy-ı kerīm-i Resūlū'llāh⁵⁵⁷ sedīd ve emr-i şerīfleri reşīddür. Lā-cerem⁵⁵⁸ vazīfe-i ihtiyāt, zimām-ı ihtiyārimuz müselleme-i dest-i kerem-peyvestleri kılınup ol İmām-ı Şufūf-ı Aşfiyā'ya iktidā ile,⁵⁵⁹ każā-yı māfāt itmekdür." diyü meşveretde iken kām-et-i Tūbā-firīb-i Hābīb-i Mücīb, ḥil'at-i ceng ile ārāste ve⁵⁶⁰ viḳāyetü'l-hıfz-ı İllāhī ile pīrāste, meclislerin reşk-i behişt-i berīn⁵⁶¹ idüp her biri cādde-i rāy-ı sedīdlerinde şābit-kadem oldukların ma'rūz-ı ḥāk-i pāy-ı Nebevī kılduklarında⁵⁶² لا ينبغى لنبى ان يلبس لامته فيضعها حتى يحكم الله بينه و بين عونه⁵⁶³ ya'nī "Sezāvār-ı manşīb-ı celīl-i nübüvvet degüldür ki zırh-pūş olduqda tā ki Hākīm-i 'adl-i maḥkeme-i każā, ḥaşmiyla mā-beynde olan müdde'āya fayşal virmeyince nez'-i libās-ı heycā eyleye." buyurdukdan sonra i'dād-ı⁵⁶⁴ levzām-ı nehzat-ı iclāle mübāşeret olunmuş idi.

Üç 'aded livā-yı feth-iltivā, sādāt-ı mücāhīrīnden Muş'ab bin 'Umeyr ve eşrāf-ı Evs ve Hāzrec'den Üseyd bin Hūdayr ve Sa'd bin 'Ubāde⁵⁶⁶ cenāblarınūñ pīrāye-i dūş-ı iftiḥārı kılındı. Sālikān-ı şāri'-i siyer ü mağāzī, Ġazve-i⁵⁶⁷ Uḥud sene-i şālīse-i hicriyye vaḳāy-i'inden⁵⁶⁸ olmak üzere mürādīf-i maṭiyye-i viḳāf olup; lākin ta'yīn-i yevm-i münāceze her biri⁵⁶⁹ bir⁵⁷⁰ girīve-i ḥilāf ihtiyār itmişlerdür. Rivāyet-i meşhūre üzere sādīs-i şeh-r-i⁵⁷¹ Şevvāl ki yevm-i sebtdür, yedi yüz 'aded mücāhidīn-i dīn-i mübīn ile 'azm-i meydān-ı kīn idüp pīrāmen-i Cebel-i Uḥud'da ilkā-yı merāsī-i temkīn ve ta'biye-i şufūf-ı muvaḥḥidīn buyurulmuş idi. Tīr-endāzān-ı şahābe-i kirāmdan elli⁵⁷² 'aded sü'edā-yı saḥt-kemāna 'Abdu'llāh bin Cübeyr cenābın serdār naşb idüp şī'b-i cebelden bir⁵⁷³ münāsib maḥalde 'asker-i zafer-reh-ber muḥāfazasına nāmzed buyurdukdan sonra şebāt-ı kadem-i emrinde iḥmāl ü müsāheleden taḥzīr-i belīğ 'aḳabinde "Eger bizüm rübūde-i maḥālīb-i 'ıḳbān-ı helāk olduğumuz müşāhedeñüz⁵⁷⁴ olursa daḳı⁵⁷⁵ şahīn-i dest-āmūz-ı tīr ile iḳtināş-ı şevārīd-i ervāḥ-ı müşrikīnden mā'adā bir emre mübādere itmeyesüz!" diyü fermān-ı⁵⁷⁶ 'ālīleri şādır olmuş idi. Umūr-ı ta'biye ve tesviye temām olduqda meydān-ı birāza evvel vaz'-ı kadem eyleyen Benī 'Abdu'r-dār'dan ḥāmil-i livā-yı Kureyş, Talḥa bin Ebī Talḥa idi ki Kebş-i Keṭībe tesmīyesiyle mu'allemdür, piş-desṭ-i Hāydar-ı Kerrār ile رضی الله تعالى عنه⁵⁷⁷ āvīḥte-i mi'laḳ-ı demār, ba'dehu birāderi 'Osmān bin Ebī⁵⁷⁸ Talḥa'ya şu'le-i şemşīr-i ḡazanfer-muḥārib, Ḥamza bin 'Abdu'l-muṭṭalib نه رضی الله تعالى عنه⁵⁷⁹ reh-nūmā-yı rāh-ı⁵⁸⁰ dārū'l-bevār olup ba'dehu Ebū Sa'īd⁵⁸¹ ve Mūsāfī' ve Kelāb ve Celās ki⁵⁸² ebnā-yı Talḥa bin

⁵⁴⁰ 19b İÜ

⁵⁴¹ müyesser ola:müyesserdür İÜ, R

⁵⁴² nā-sedād:bī-sedād AE

⁵⁴³ sezāvār-ı tekrīm-i:serdār-ı tekrīme-i AE

⁵⁴⁴ Kur'ān-ı Kerīm, Kalem Sūresi, 68/ 04, "Sen elbette yüce bir ahlāk üzeresin."

⁵⁴⁵ germ:tüz İÜ, R

⁵⁴⁶ ley-le-i:yevm-i İÜ, R

⁵⁴⁷ "Vallahı hayırlı bir şey gördüm. Kurban edilen bir sığır gördüm. Kılıcımın ucunda bir yarık gördüm. Elimini sağlam bir zırh içerisine girdiğini gördüm."

⁵⁴⁸ kelām-ı/'ibāretdür:- AE

⁵⁴⁹ ve:- İÜ

⁵⁵⁰ beytümnden:beytden İÜ

⁵⁵¹ 6a AE ("kademüñ" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

⁵⁵² maḥāsini:maḥāsinesi AE

⁵⁵³ Bābında: beyānında AE

⁵⁵⁴ teşnīf-i bināgūş-ı:müşennef-sāz-ı mesāmi'-i AE

⁵⁵⁵ idüp:olup AE

⁵⁵⁶ 'akab-ı:'aḳīb-i İÜ, R

⁵⁵⁷ rāy-ı/Resūlullāh:rāy-ı Resūl şallallāhu 'aleyhi ve sellem İÜ, R; 20a İÜ

⁵⁵⁸ lā-cerem:Hemān AE

⁵⁵⁹ iḳtidā ile:iḳtidā İÜ, R

⁵⁶⁰ ve: ve sābiḡa-i AE

⁵⁶¹ behişt-i berīn:behişt İÜ

⁵⁶² ma'rūz-ı/kılduklarında:ḥāk-i pāy-ı Nebevī'ye 'arz eyledüklerinde AE

⁵⁶³ Hadīs-i Şerīf, "Bir peygambere düşmanla arasındaki mücadele hakkında Allah'ın hükmü gelinceye kadar zırhını çıkarması yakışmaz", *Buhārī, f'tisām* 28.

⁵⁶⁴ i'dād-ı:i'dā-yı AE

⁵⁶⁵ olunmuş idi:olunup AE

⁵⁶⁶ eşrāf-ı/'Ubāde:Üseyd bin Hūdayr el-Evsī ve Sa'd bin 'Ubāde el-Hāzrecī İÜ, R

⁵⁶⁷ gazve-i:vaḳ'a-i AE

⁵⁶⁸ vaḳāy-i'inden:şevvālinde AE

⁵⁶⁹ 20b İÜ

⁵⁷⁰ her biri bir:- AE

⁵⁷¹ şeh-r-i:- AE

⁵⁷² elli:- AE

⁵⁷³ bir:- AE

⁵⁷⁴ 6b AE

⁵⁷⁵ olursa daḳı:olursa da AE, R

⁵⁷⁶ fermān-ı:emr-i AE

⁵⁷⁷ "Allah ondan razı olsun." (Bu dua cümlesi İÜ nüshasında bulunmamaktadır.)

⁵⁷⁸ Ebī:- R

⁵⁷⁹ "Allah ondan razı olsun." (Bu dua cümlesi İÜ nüshasında bulunmamaktadır.)

⁵⁸⁰ reh-nūmā-yı rāh-ı:reh-vār-ı rāhdār-ı AE

⁵⁸¹ 21a İÜ ("Ebū Sa'īd" ismi mükerrer yazılmıştır.)

⁵⁸² ki:- İÜ, R

Ebî Talha idiler⁵⁸³, ân-ı vâhidde tîr-bârân-ı kader-endâzân-ı meydân-ı cihâd ile girân-h'âb-ı bi'se'l-mihâd oldılar. Ba'dehu mevâlî-i Benî 'Abdu'd-dâr'dan "Şavâb" nâm gulâm, ref'-i livâ-yı müşrikîn itdükde anı dahı sehm-i şâ'ib-fermân-ı münâfîk rû-be-râh-ı şavb-ı siccîn eyledi. Ba'dehu nerre-şîrân-ı ehl-i îmân, kaṭî'-ı müşrikîne her taraftan rîzân olup;

Mışrâ⁵⁸⁴

Beñzedi yañlış yazılmış satra şaff-ı düşmenân

ma'nâsı nümâyân olduḡda dâ'ıye-i ru'b⁵⁸⁵ ü hirâs-ı kayd-ı mâl ü 'ıyâl 'inân-gîr olmaḡa mâni' olup kehfü'l-emân min-necâdan gayrı me'men ü mültecâ olmamaḡla metâ' u eşkâl-i ehl-i dâlal, 'urza-i yağmâ olmış idi. 'Asker-i İslâm taraf-ı düşmeden bi'l-küllıye me'münü'l-gâ'ile olmaḡla nehb ü gârete meşḡul oldukların⁵⁸⁶ muhâfaza hîdmetiyle me'mür olan tîr-endâzân müşâhede itdüklerinde mâ-beynlerine ihtilâf düşüp "Ekser-i düşmen maḡlûb u maḡhûr oldu. Min-ba'd vehm idicek hâl yokdur." diyüp taraf-ı gânimete tevcîh-i 'inân-ı 'azîmet itdiler. Serdârları 'Abdu'llâh bin Cübeyr'ün şadef-i⁵⁸⁷ güşin pür kılan mürvârîd-i naşâyih-i muntazam, rişte-i cânı olmaḡla kayd-ı bend-i hayâtdan⁵⁸⁸ kaṭ'-ı peyvend itmeyince 'uḡde-i peymânına inhilâl gelmeyüp rumâtdan⁵⁸⁹ me'mür olduḡı maḡalden yek kademe tecâvüz itmemiş idi.⁵⁹⁰ Kâ'id-i cenâheyn-i⁵⁹¹ 'asker-i müşrikîn Hâlid bin el-Velîd ve 'İkrime bin Ebî Cehl, kuvvet-i tâmi'a-i gâretgerân, pence-tâb-ı hâzım ü ihtiyâṭ olup bünyân-ı merşûş-ı⁵⁹² şufûf-ı İslâm'ın pâyendesı olan rumâta raḡne-i külliye târî⁵⁹³ olduḡın müşâhede itmekle yek-bâr hamle idüp ol gürûh-ı enbûha muḡâvemetde şâbit-kadem olmaḡ hâric-i dâ'ire-i miknet olmaḡla tebsîr-i⁵⁹⁴ kalâ'idü'l-'ıkyân-ı naşâyih-i Resûlu'llâh'ı vişâḡu's-şadr-ı cenân iden 'aded-i yesîr ile hîrâmân-ı dârü'l-emân-ı cinân oldılar. Zenân-ı ehl-i şirkden 'Amra binti 'Alkâmetü'l-hârişıyye 'arşa-i cengi hâlî gördükde aşhâbı maḡtûl olmaḡla müstaḡarr-ı hażîz-i hîzlân⁵⁹⁵ olan⁵⁹⁶ livâ-yı nekbet-iltivâyı ref' idüp şî'ârları üzere şayḡa-zen olduḡda şerârevâr perîşân olan⁵⁹⁷ eşrâr, müctemi' olup ricâl-i nehb ü gâret maḡâmlarına 'avdet murâd eyledüklerinde⁵⁹⁸ Hâlid ve 'İkrime cem'-i keşîr ile eṭrâfdan hücum itmekle ber-hem-zede-i hayret ve güm-kerde-i râh-ı selâmet olmışlardı. Esnâ-yı dâr ü gîrde İbn Kamî'e-ı⁵⁹⁹ la'în, hâmil-i livâ-yı muḡaccirîn Muş'ab bin 'Umeyr'i⁶⁰⁰ رضی الله تعالى عنه⁶⁰⁰ şehîd idüp لا ان محمدا عليه الصلوة والسلام قد قتل⁶⁰¹ nidâsıyla ref'-i⁶⁰² enker-i eşvât itmekle cumû'-ı⁶⁰³ sipâh-ı İslâm müteferriḡ olup ol gencîne-i eşrâr-ı melekût muhâfazasında ancaḡ on dört kimesne kâ'im idi ki Hâzret-i Şiddîḡ-ı Ekber ve Fârûḡ-ı A'zam ve Cenâb-ı Velâyet-me'âb-ı Murtażâvî ve Sa'd bin Ebî Vaḡḡâş ve Talḡa bin 'Ubeydu'llâh ve Ebü 'Ubeyde bin el-Cerrâḡ ve 'Abdu'r-raḡman bin 'Avf ve dil-âverân-ı enşârdan Habbâb bin⁶⁰⁴ el-Münzir ve 'Aşım bin Sâbit ve Hâriş bin es-Şamme ve Ebü Dücâne'den 'ibâretdür. رضوان الله تعالى عليهم اجمعين⁶⁰⁵ Eşkıyâ-yı müşrikînden 'Utbe bin Ebî Vaḡḡâş ve 'Abdu'llâh bin Kamî'e ve 'Abdu'llâh bin Şihâb⁶⁰⁶ ve Übeyy bin Halef, Hâzret-i Sultân-ı Enbiyâ⁶⁰⁷ عليه الصلوة والسلام⁶⁰⁸ ḡaşdına te'âkud itmişler idi. 'Utbe bin Ebî Vaḡḡâş, cânib-i şerîflerine bir ḡaç def'a seng pertâb idüp ḡonce-i pür-şebnem-i fem-i mükerremlerine râst geldükde⁶⁰⁹ dürer-i muntazam-ı dendânlarından rübâ'ıyye-i yümânâ-yı zîrînlerin şikest itmiş idi. İbn Kamî'e, pîrâye-i ḡülşen-i aḡsen-i taḡvîm⁶¹⁰ olan⁶¹¹ verd-i muṭarrâ-yı vech-i besîmlerin mecrûḡ idüp iki dâne ḡalka-i miḡfer, tîr-i cân-güzârî gibi⁶¹² 'arîz-ı ḡül-günlarına ḡâlîde ve İbn Şihâb cebîn-i mübînlerin idmâ idüp hûn-ı zaḡm maḡâsin-i celîlelerine çekîde olduḡda dest-i kerem-peyvestleri ile meşḡ idüp هو يدعوهم الى الله⁶¹⁴ و هو يدعوهم بالدم⁶¹⁴ خضبوا وجه نبيهم بالدم⁶¹³ كيف يفلح قوم⁶¹⁵ buyururlar idi. La'în-i nâ-ḡalef, Übeyy bin Halef⁶¹⁶ ol ḡâfile-sâlar-ı hidâyeti aşhâbdan;

Şi'i⁶¹⁷

⁵⁸³ idiler:- İÜ, R

⁵⁸⁴ Mışrâ:- İÜ

⁵⁸⁵ ru'b:reheb AE

⁵⁸⁶ 90b R

⁵⁸⁷ şadef-i:taraf-ı AE

⁵⁸⁸ 21b İÜ

⁵⁸⁹ rumâtdan:rumâtdan şîḡḡati AE

⁵⁹⁰ itmemiş idi:itmemişdür AE

⁵⁹¹ cenâheyn-i:cenâhı R

⁵⁹² 7a AE

⁵⁹³ târî:- AE

⁵⁹⁴ tebsîr-i:İbn Cübeyr'e AE

⁵⁹⁵ müstaḡarr-ı/hîzlân:maḡarr-ı evc İÜ, R

⁵⁹⁶ olan:- AE

⁵⁹⁷ olan:- AE

⁵⁹⁸ Eyledüklerinde:itdüklerinde İÜ, R

⁵⁹⁹ Bu isim İÜ, R ve AE nüshalarında "ḡamiyye" şeklinde yazılmıştır. Fakat İslam tarihi kaynaklarında bu şahıs "İbn Kamî'e" biçiminde yer aldığı için bu şekilde okundu (bk. Muhammed Hamîdullâh ve Casim Avcı (2012), "Uhud Gazvesi", *DA*, Ankara, C. 42, s. 56).

⁶⁰⁰ "Allah ondan razı olsun." (Bu dua cümlesi İÜ nüshasında bulunmamaktadır.)

⁶⁰¹ "Dikkat edin, şüphesiz ki Hz. Muhammed (s.a.v.) öldü." (Bu Arapça cümle İÜ ve R nüshalarında "Şüphesiz ki ben Muhammed'i öldürdüm." şeklindedir.)

⁶⁰² 22a İÜ ("ref" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

⁶⁰³ cumû'-ı:mecmû'-ı İÜ

⁶⁰⁴ bin:İbn İÜ; - R

⁶⁰⁵ "Yüce Allah onların hepsinden razı olsun." (Bu dua cümlesi İÜ nüshasında bulunmamaktadır.)

⁶⁰⁶ Şihâb:Eşhâb AE

⁶⁰⁷ Enbiyâ:Kevneyn AE; - R

⁶⁰⁸ "Salât ve selâm onun üzerine olsun." (Bu dua cümlesi İÜ nüshasında bulunmamaktadır.)

⁶⁰⁹ geldükde:gelüp AE

⁶¹⁰ Tin Sûresi'nin 4. âyetine telmih yapılmıştır.

⁶¹¹ olan:ve İÜ, R

⁶¹² tîr-i/gibi:hâr-ı cân-güzâr İÜ, R

⁶¹³ 7b AE

⁶¹⁴ 22b İÜ

⁶¹⁵ "Onlar için Allah'a dua eden peygamberlerinin yüzünü kana bulayan bir kavim nasıl kurtuluşa erer?"

⁶¹⁶ Übeyy bin Halef:- İÜ, R

⁶¹⁷ Şi'r:- AE, İÜ

[Vak'a-i Benî Kaynuka⁶⁵²]⁶⁵³

Me'aricü'n-nübüvve'de nakl-i Mu'in-i Miskîn⁶⁵⁴ üzere ferâ'id-i mürsel-e-i vaqâyi'-i sâl-i düvümündendir ki evzâ'-ı bed-evzâ'-ı Yehüd-i inkâşî'l-'uhüddan Benî Kaynuka' dinilmekle ma'rûf u ma'hüd olan fi'e-i⁶⁵⁵ fitne-nihâd, dâ'iyeye-i hâbs-i mevrûş ve fesâd-ı mâder-zâde ile bîtağa-i 'ahd ü mîşâk-ı pîşini ber-tâk ve sell-i seyf-i gâdr ü şîkâk itdükleri ittîfâk-ı muhakkâk u muqarrer oldukda şehensâh-ı serîr-i Kâbe Kavseyn,⁶⁵⁶ Ahmed-i Mürsel عليه صلوات الله الملك الاجل⁶⁵⁷ ber-mücib-i fermân-ı Hudâ, techîz-i ceys-i manşûr-ı'l-livâ idüp şâhib-kırân-ı 'âlem, 'amm-ı pâkize-şiyem, Hamza-i müselleml-'l-himem cenâbların manşib-ı 'âlemdârî ile i'zâz ü ser-efrâz ve Taybe-i melâ'ik-maţâfda Beşîr bin 'Abdu'l-münzir'i 'izz-i istihlâf ile mahsûd u mümtâz itdükden sonra bedreka-i tevfiğ u ikbâl ile ol gürûh-ı mekrûh-ı bağı vü dalâl kam' u istişâline 'alem-efrâz-ı 'azîmet ve maţiyeye-süvâr-ı himmet oldılar. Çend rûz ol melâ'in-i hizlân-endüza muhâşara-i⁶⁵⁸ şedidü'l-baş ile Rüstemâne müzâyağa-bahş olduklarında فانما نكت من نكت⁶⁵⁹ ma'nâsı ruhsârenümâ olup satvet-i hücum-ı lüyûs-i gâbe-i tâbe-i müstetâbeye ol üstür-dilân-ı rübâh-nihâduh tâkat ü tâbe iktidârları olmayunca taşaşşun itdükleri hişâr-ı saht-esâsda teşebbüt ü qarârda mecâl ü mesâsları kalmayup bîm ü hirâs-ı helâk ü ik'âş⁶⁶⁰ ve hayâl-i muhâl-i necât ü halâş ile himâr-ı müstenfire-i güsiste-mehâr gibi meslûbu'l-ihtiyâr ve yedi yüz miqdârı nefer-i المفرة⁶⁶¹ nevha-künân [ve] dest-gezân, eşk-rîz-i reh-gerâ-yı girive-i gürüz olduklarında bi-esrihim esîr ü giriftâr ve beste-i fitrâk-i gülû-feşâr oldılar. Peymân-şiken-i herâyine-gerd ü şikeste-hâl, ...⁶⁶² zahru'l-hakk-ı sâbitü'l-erkân, şâ'idü'n-necm-i 'âliyyü'l-bunyân, ve hüve li'r-re'yü zü'n-neks ve'l-bağı ehlü'd-dalâl ve'l-'işyân, pes ol mahâzil-i pür-mekr ü hayf اخبرهم ليهن الصيف سيف⁶⁶³ kılınmağ-ıçün Münzir bin Kudâme'ye emr-i hümayûn şâdir oldı.

'Abdu'llâh bin Übeyy bin Selûl عليه من الرحمن ما يستحقه⁶⁶⁴ bu naqş-ı garîb-i nâ-me'mül, hilâf-ı resm-i muşavvere-i nâ-kabûl üzere nümâyân olıcağ ya'nî⁶⁶⁵ kâıbe-i hîşâvend ü tebârî, giriftâr-ı gîll ü bend-i hasâr ü demâr olup lemhatü'l-başarda böyle bir kabîle-i benâm, def'aten tu'me-i neheng-i şamşâm-intikâm-ı düzağ-iltikâm olacağını bilince bî-sabr u qarâr olup nâ-çâr ihtiyâr-ı duhûl-i nâr-ı 'âr ve şî'âr-ı senâr-ı nifâkî-disâr, ya'nî merkûz-ı zamîr-i kîr-endüdını izhâr idüp رسول الله مامول⁶⁶⁶ medlül-i mağûl-i mağbûl üzere müteşebbiş-i dâmân-ı isti'ân ü isti'fâ ve çehre-sâ-yı hâk-i recâ-yı nâ-ber-câ oldı. Çend nevbet-rânde-i dürbâş-ı hîrmân u haybet oldukça fütâde-i hâk-i râh-ı minnet olup 'âkıbetü'l-'âkıbe sîli-i zecr ü men' ile kabîl-i red' u def' olmayunca ol maşhar-ı 'izz-i nidâ-yı قما ايها المزمل قما⁶⁶⁷ يا ايها المزمل قما⁶⁶⁸ عليه صلوات الله تعالى⁶⁶⁹ الله و لعنه⁶⁷⁰ سارت الانجم خلوهم لعنهم عد رمال عالج و قم ما دارت الافلاك و سارت الافلاك و سارت الانجم خلوهم لعنهم⁶⁷¹ kelâm-ı gayz-nişân ile terk ü ıtlâklarına fermân idüp evfân-ı me'lûfe ve dîrîne-menâzil-i me'ufelerinden ıtrâd u iclâlarıyla iktifâ buyuruldu ve 'Ubâde bin es-Şâmit رضى الله تعالى عنه⁶⁷² hizmetlerin ol kavm-i müstahikku'l-levm-i lâzimu'l-izâle üstüne taslîf u havâle idüp emr ü fermân-ı cihân-muţâ' üzere üç günde ol bîkâ' u aşkâ'-ı erâzil, Benî Kaynuka'-ı bed-aşl⁶⁷¹ u tîbâ'dan tahtîr ü tanzîf olunup bi-ecmâ'ihim Şâm-ı şerîf havâlisine nefy ü tard olındılar. Ve cemî'an erzâk u emvâlleri dest-bâzide-i kümât-ı guzât-ı ferruh-fâl-i hüş-hâl oldı. والحمد لله المنعم المتعال⁶⁷²

[Gazve-i Sevîk]⁶⁷³

Hilâl-i sâl-i ferruh-fâl-i sâbıku'l-beyânda verâ-yı serâ-perde-i tağdırden zâhir ü nümâyân olan cümle-i bedâyi'-i vaqâyi'-i leyâlî vü eyyâmdandur ki kâr-zâr-ı kâşimetü'l-fekâr-ı Bedr'de Ebû Süfyân, rüyîn-pençe-i gülû-feşâr-ı büzât-ı guzât-ı düşmen-şikârdan egerçi pâymerdi-i kavâdim ü havâfi-i gürüz ü firâr ile tahtîş-i güncişk-i pençe-i cân-ı bî-qarâr itmiş idi. Lâkin meyâne-i hîşâvend ü tebârda hemvâre nâr-ı 'âr-ı firâr ile harîku'l-cenân ü 'adîmü'l-iştîbâr olduğu cihetden hamîyyet ü gayrete düşüp ve bir kaç püsîde-mağz ü hâm-heves dahı başına üşüp tekâzâ-yı endîşe-i hâm-ı intikâm ve ümîd-i teskîn-i zîrâm-ı derûn-ı kânûn-ı ihtidâm ile Ümmü'l-kurâ'dan iki yüz miqdârı merd-i neberd-i cürd [ü] süvâr-ı benâm yanına alup bir kaç nevbet irtikâb-ı külfet-i 'azîmet ü nehzat itmiş iken رجعتا مثل مارحنا و لم نربح سوى التعب⁶⁷⁴ mazmûn-ı münticü'n-naşbı üzere bir alay cüst ü cü ve bî-hüde tek⁶⁷⁵ ü pûdan sonra hiclân ü şermnâk, tehî-dest ü tehî-fitrâk rücû' u 'avdet itdükce evvelkiden bed-ter ü ziyâde nişâne-i neşşâbe-i nedâmet ü melâmet olmuş idi. Meyâne-i kabâ'ilde suhre-i ricâl ü nisâ ve uğhûke-i eţfâl-i şehîr ü kurâ olduğu belâ-yı küh-fersâsı hemîşe hâr-ı pister-i sâman u ârâmı keyk-i selvâr-ı şabr u qarârı olmağla ne hâl ise bir nevbet dahı şad-güne hayret ü haclet ile şedd-i zeber-teng-i teveccüh ü harekete gayret idüp nice eyyâm ü leyâlî düzdâne herze-kerde-i kıfâr-ı berâriden sonra havâlî-i Medîne-i Münevvere-i bi-emri'l-ma'âlîde 'Urayz nâm mağall-i me'nûsda enşâr-ı mahmûdu'l-âşârdan Zeyd bin 'Amr ancağ bir ecîr-i fakîr ile meşğûl-i zirâ'at

⁶⁵² Bu vak'a hicri 2. sene yaşanan hadiselerdendir.

⁶⁵³ Bu noktadan sonra gelen kısım sadece İÜ nüshasında yer almakta olup ilgili nüshanın 24b varğından itibaren başlamaktadır. Diğer nüshalarda olmayan bu bölümü, ilgili yazmada metnin devamı olarak bulunması, Veysi'nin siyerlerine yazılan diğer zeyillerde yer almaması ve Atâyi'nin üslûbunu andırması gibi nedenlerle metne dâhil ettik.

⁶⁵⁴ Söz konusu eserin tam adı *Me'aricü'n-nübüvve fi Medarici'l-fütüvve* olup müellifi Mu'inüddin el-Miskîn Muhammed Emin b. Şerefiddin el Hâc Muhammed el-Ferâhî el-Herevî'dir (bk. Abdülkâdir Şenel (2006), "Mu'in el-Miskîn", *DİA*, Ankara, C. 31, s. 88).

⁶⁵⁵ fi'e-i:fitne-i AE

⁶⁵⁶ Burada Necm Süresi, 9. âyete telmih yapılmıştır.

⁶⁵⁷ "Pek celâl sâhibi ve hükümdar olan Allah'ın salâtı onun üzerine olsun."

⁶⁵⁸ 25a İÜ ("muhâşara-i" ifadesi mükerrer yazılmıştır.)

⁶⁵⁹ "Kim ki anlaşılmayı açıkça bozarsa..."

⁶⁶⁰ Bu kelime nadir kullanılan ve günümüz Osmanlıca ve Arapça sözlüklerde bulunmayan türden bir sözcüktür. Söz konusu kelime ile ilgili bilgi için bk. Abdülkâdir bin Ömer el-Bağdâdî (1997), *Hizânetü'l-edeb ve Lübbü Lübbâ Lisâni'l-Arab*, Mektebetü'l-hâncî, Kahire, s. 191.

⁶⁶¹ "Kaçacak yer neresi?" (Kıyamet Süresi'nin 10. âyetine telmih vardır.)

⁶⁶² Tek nüsha olan İÜ yazmasında burası boş bırakılmıştır.

⁶⁶³ "En sonuncularının arkasından gözyaşı dökmek için kılıç misafir olacaktır."

⁶⁶⁴ "Neye layıkça Allah'ından onu bulsun."

⁶⁶⁵ 25b İÜ

⁶⁶⁶ "Affetmek Hz. Peygamber'in katında makbul bir (fiildir.)"

⁶⁶⁷ *Kur'ân-ı Kerîm, Müzemmil Süresi, 73/ 01-02*, "Ey örtünüp bürünen, kalk!"

⁶⁶⁸ "Yüce Allah'ın salâtı onun üzerine olsun."

⁶⁶⁹ "Çok sayıdaki düşmanı ebediyen temizle. Bu sorunu çöz. Onları (Allahın laneti onların ve onlarla beraber olanların üzerine olsun.) buralardan uzaklaştır."

⁶⁷⁰ "Yüce Allah ondan râzî olsun"

⁶⁷¹ 26a İÜ ("bed-aşl" ifadesi mükerrer yazılmıştır.)

⁶⁷² "Nimet veren, yüce Allah'a hamd olsun."

⁶⁷³ Bu gazve hicri 2. sene yaşanan hadiselerdendir.

⁶⁷⁴ "Gittiğimiz gibi döndük. Elimize geçen sadece yorgunluktur."

⁶⁷⁵ 26b İÜ

ü kişkâr iken kaža vü taqdîr ile râst geldükde ‘alâ hîni gâfleti min-ehlîhâ ol iki miskînün dâs-ı ğayz ü kîn ile sâk-ı sünbüle-i ser-i sa’îdleri olan hablü’l-verîd-i cîd-i sefidlerin büride ve hüşe-i ser-i devletmendlerin dest-i ecel ile çide idüp berây-ı tahlilletü’l-kasem çend dirâht-ı hüşk ü püsîde hürmâya âteş-endâz olduktan sonra فر اخزاء الله⁶⁷⁶ mefhümüyla dem-sâz olarak ‘inân-rîz-i gürîz olduğı haber-i ğayret-engîzi vâşıl-ı sâmi’-a-i müşğ-bîz-i ‘anber-rîz-i Hazret-i Şefî’-i Rûz-ı Rüstâhîz olunca⁶⁷⁷ عليه صلوات الله الملك العزيز⁶⁷⁸ der-hâl Ebü Übâbe İbn ‘Abdü’l-münzir’i رضى الله تعالى عنه⁶⁷⁹ Medîne-i behîşt-evşâfda nişânde-i ser-mesned-i istihlâf idüp huzûzâr-ı ebâl-ı muhâcirîn ve enşâr-ı Rüstem-maşâfdan iki yüz ser-bâz-ı kâfir-endâz-ı ‘adü-gîr ile Süfyâniyân’ı ta’kîbde bilâ-tesvîf ü te’hîr çerme-süvâr-ı ikdâm ve şukka-güşâ-yı ihtimâm olup Karġaratü’l-küdr nâm maħalle varunca tevaġġuf u ârâm itmediler.

Nihâyetü’l-emr haber-i ma’hûd u mezkûr, resîde-i sâha-i ‘izz-i huzûr-ı fâ’izü’n-nûr olup sâde guzât bi-emri’s-sa’âde, ħasbü’l-âde mu’add u âmâde olunca gürîhtegân-ı sebük-rikâb-ı berġ-ınân bir ħayli meydân alup maţâyâ-yı seyl-ħurâm-ı bād-tek dağı bundan ziyâde ħareket itmek ve ol bî-ser ü sâmnlara irişüp yitmek ħayyız-ı imtinâ’ u istiĥâlede olduğı zâhir ü beyyin olmağla ezimme-i maţâyâ-yı bād-pâ, nâ-ĉâr şavb-ı Medîne-i pür-envâra imâle olındı. Süfyâniyân-ı güm-kerde-tâb li-eclî’l-iktiyât istişhâb itdükleri sevîki mülâhaza-yı taġff-i bâr ve ġalebe-i bîm-i demâr ile esnâ-yı firârda zürûf-ı maġşûşa-i ma’hüdesiyle güzergâhlarda tarġ u ilġâ itdükleri ma’nâdan bu vaġ’a-i bedîhe Ġazvetü’s-sevîġ ile müsemmâ olmuştur.⁶⁸⁰

[Ġazve-i Karġaratü’l-küdr]⁶⁸¹

Egerĉi bu ħareket-i bereket-ġarîn ve nehzat-ı nuşret-rehîn dîbâce-i nüşha-i bedâyi’-i vaġâyi’-i sâl-i süvümîn olmağ üzere ba’z-ı mu’teberât-ı siyerde taşġîh u ta’yîn olmuştur; lâkin imâm-ı maġbûlu’t-tavr, memdûhu’z-zî, ellezî hüve ġudvet-i meşâyîġ-i fennü’s-siyer ve’l-maġâzî, eş-Şeyġ ‘Abdu’r-raġmân İbn el-Cevzî, *Dürerü’l-eser*⁶⁸² nâm mü’ellef-i mu’teberinde bu ‘azm-i enîġi Ġazvetü’s-sevîġ’dan muġaddem îrâd idüp vaġ’a-i Bedr’den yedi gün sonra olmağ üzere taşġîh u taġġîġ itmişdir. ‘Alâ külli ħâl, müfâd-ı yerâ’a-i Mu’in-i Miskîn-i pâkize-maġâl üzere Benî Süleym ve Ġaġafâniyân’dan bir enbüh-ı müstaġġġu’l-ġizlân ġasd u irâde-i îzrâr-ı ehl-i imân ile Karġaratü’l-küdr nâm maġâmda ki ġurb-ı Medîne-i Münevvere-i benâmda bir mâ’-i ma’in-i memdûhu’l-enâmüñ ismidür, ġarb-ı ħiyâm-ı iġtişâm u ictimâ’ itdükleri ħaberi sedene-i südde-i Süreyyâ-irtifâ’ ve ħademe-i bârgâh-ı dürriyü’l-iltimâ’-ı nübüvvet-penâhiye ismâ’ olunduğda der-hâl şukka-güşâ-yı râyet-i isti’câl olup üsûd-i ġâbât-ı rimâġ olan muhâcir ü enşâr-ı şâki’s-silâġdan⁶⁸³ عليه رضوان الله في كل غداة و رواح⁶⁸⁴ iki yüz ser-bâz-ı mümtâz ile ‘ale’s-şabâġ maħall-i ma’hüda mânen-i berġ-ı ħâġîf vürüd itdüklerinde ol cem’-i pür-sitîz, ‘inân-rîz-i şebdîz-i gürîz olmuş bulnup çendân ki ol zâvâġî vü nevâġî-i şâsi’atü’l-eġrâf fersûde-i senâbikü’l-ġayl-i tecessüs ü istikşâf kılındı. Bir ferdden nâm u nişân bulmağa dermân ü imkân olmadı. Ancağ ġilâl-i cüst ü cü ve esnâ-yı tek ü püda bir ġaç sârbân ve beş yüz miġdârî üstür-i rehvar bir vâdide sevm ü çerâ üzere iken müşâdif ü düġâr olduklarında bî-ĉün ü ĉirâ cümlesini meġâr-ı iġtiyâr ile keşide-i ġaġâr-ı iġtinâm ü iġrâz itdiler ve üç gün miġdârî ol eġrâf u aġġârda ârâm u ġarârdan sonra مسيرك محمود و عودك احمد⁶⁸⁵ delâlet-i bedraġa-i iġtiyât ü ħazm ile Medîne-i Münevvere’ye ‘azm olunup ba’de iġrâci’l-ġams ġanâ’im-i sevâ’im meyâne-i guzât-ı mes’ûdu’l-ġarekâtda bî-kem ü kâst tevzî’ u taġsîm olındı. Her merd-i Rüstem-neberd-i ġâzî iġişer sûtür-i kef-endâz-ı mümtâz-iġrâz ile behremend ü ser-efrâz buyuruldu.⁶⁸⁶

[Ġazve-i Zü’l-emer]⁶⁸⁷

Menâzil-i senceden beyne’l-cumhûr Zü’l-emer dimekle ma’rûf u meşhûr olan câygâhda Benî Sa’leb ve Muġarîb’ün şüc’ân-ı şîr-şavlet ve muġarîbleri irâde-i îrâ-yı zinâd-ı ġadr u fesâd ile ictimâ’ u iġtişâdları ma’lûm u müstefâd olduğda ol ser-ġayl-i enbiyâ [ve] keġibe-keş-i aşfiyâ, عليه و عليهم صلوات الله ترى⁶⁸⁸ ‘Osmân bin ‘Affân مثنوا بالرضوان⁶⁸⁹ cenâblarını Œaybe-i Œayyibe-i firdevs-nişânda ser-mesned-i ġilâfete naş u nişânde idüp be-nîküterîn-i sâ’at, ân kâm-yâb, be-devlet-i dürr-âverd, pâ-der-rikâb, dört yüz miġdârî süvâr-ı bâhirü’n-necde-i üli’l-mecd ile der-hâl ‘âzim-ı şavb-ı Necd oldılar. Esnâ-yı tarîġda pâymerd-i tevfiġ ile müfred-süvârân-ı Ġaġafâniyân’dan Ebü Ĥibbân üftâde-i dâm-ı aġz u şayd ve giriftâr-ı ġibâle-i bend ü ġayd olup aġvâl-i muġâlîfin ü ġişâmıdan tefâġġuş u isti’lâmdan sonra ‘arż-ı İslâm olunduğda bî-tevaġġuf u terdâd [ve] raġbet-i temâm ü ġulûş-ı fu’âd ile muġî’ u münġâd olup yümm-i ġabûl-i İslâm ile şeref-yâb-ı duġul-i kalâ’idü’l-ıġyân-ı aşġâb-ı kirâm oldı. Ez-în cânib, cemretü’l-ġarb-i cünüd-ı müşrikîn-i rehînü’l-ġumûd, nehzat-ı mes’ûd-ı seyl-i vürüd-ı ma’hüddan ħaberdar olduklarında tûġ-ı ġavf u bîm ile⁶⁹⁰ dü-nîm ve zimâm-ı teşebbüt ü ġarârları keff-i iġtidâr u iġtiyârlarından sâġġî olup maġdem-i hümâyün-ı zafer-tev’emden muġaddem, hemdem-i nedem ü sedem şevâġîġ-ı cibâl-i şa’bu’l-meşâ’ide irtikâ ve maġârât-ı düşvâr-duġul ve şikâf-ı ba’z-ı dâġiye-i⁶⁹¹ müstaġġilü’l-vuşûlde iġtifâ idüp dîde-be-râġ iken şehensâġ-ı melâ’ik-sipâġ و سلام الله و صلوات الله⁶⁹² mevkib-i seyyâre-ġaşem-i mansûr ile mânen-i bedr-i temâm-ı pür-nûr, tûlû’ u zuhûr idüp mecma’-ı ded ü dâm-ı gürîhtegân-ı güsiste-zimâm olan câygâha seccâde-endâz-ı ilmâm ü ârâm oldı. İttifâġ ol rûz-ı dil-efrûz-ı ġuceste-âşârda şavb-ı semâ’im-i yesârdan taġaġĉe-i şehâb-ı midrâr ile berây-ı tehniyetü’l-ġudûm-ı le’âlî-i şâġvâr-ı ġays u bârân ba’z-ı mertebe nişâr olınmağla ol ‘illet-i ġâ’iye-i icâd-ı ġâk ü eflâġ, maġzar-ı ‘izz-i ġiġâb-ı “levlâke levlâk”⁶⁹³ عليه صلوات الله و صلوات الاملاك⁶⁹⁴ ġazretlerinüñ dağı câme-i pür-kerâme ve ‘imâme-i ‘anberîn-şemâme-i pâkleri ba’z-ı mertebe mübettef u nemnâk olmağla tek ü tenhâ bir kûġ-ı ser-der-hevâ dâmeninde ġulle-i girâmî-i nazîf ve destâr-ı şeriflerin ĉıġarup berây-ı taġff, bir dirâht-ı hüş-nümâ üzerine vaz’ u ilġâ idüp ol dirâht-ı şâġ-der-şâġuñ zîr-i zıll-ı ferâġında bir laġza ‘izz ü sa’âdet

⁶⁷⁶ “O (Allah onu rezil etsin.) kaçıp gitti.”

⁶⁷⁷ 27a İÜ (“olma” kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

⁶⁷⁸ “Hüküm sahibi, yüce Allah’ın salâtı onun üzerine olsun.”

⁶⁷⁹ “Allah ondan râzî olsun.”

⁶⁸⁰ 27b İÜ

⁶⁸¹ Bu gazve hicrî 3. sene yaşanan hadiselerdendir.

⁶⁸² Söz konusu eser için bk. Yusuf Şevki Yavuz ve Casim Avcı (1999), “İbnü’l-cevzî, Ebü’l-ferec”, *DİA*, Ankara, C. 20, s. 545.

⁶⁸³ 28a İÜ (“is-silâġdan” ifadesi mükerrer yazılmıştır.)

⁶⁸⁴ “Yaptıkları her şeyde Allah onlardan râzî olsun.”

⁶⁸⁵ “Gidişin övgüye layıktır. Dönüşün daha övgüye layıktır.”

⁶⁸⁶ 28b İÜ

⁶⁸⁷ Bu gazve hicrî 3. sene yaşanan hadiselerdendir.

⁶⁸⁸ “Sonsuz salât ve selâm onun ve diğere peygamberlerin üzerine olsun”

⁶⁸⁹ “Allah onun meskenini hoşnutluk ile sarıp sarmalasin.”

⁶⁹⁰ 29a İÜ (“ile” kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

⁶⁹¹ Bu kelime nüshada “dâġve” şeklinde yazılmıştır. Anlam gereği bu kelime “dâġiye” biçiminde metne alındı.

⁶⁹² “Allah’ın salâtı onun üzerine olsun. Selâm ancak onadır.”

⁶⁹³ Burada “Ey Muhammed, sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.” şeklindeki makbul olmayan meşhur hadisine telmih vardır. İlgili hadis için bk. Selman Başaran ve M. Ali Sönmez (2001), *Hadis Usûlü ve Tarihi*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, s. 107.

⁶⁹⁴ “Allah’ın ve tüm yaratılmışların salâtı onun üzerine olsun.”

ile⁶⁹⁵ ittikâ ve baş-ı raht-ı âsâyiş ü istirâhat itmişler idi. Aşhâb-ı bâhirü's-şeref dağı taraf taraf inâha-i ma'âyâ-yı ilmâm ve çarb-ı hıyâm-ı ârâm idüp cüdâgâne her biri bir kâra meşgûl ve muktezâ-yı beşeriyet üzere âsüde-i nemedzîn-i guful iken girihtegân ü pinhân-ı ma'hûduñ derûn-ı mağârât ve verâ-yı şuhûrdan bu hâlet meşhûdları olduğda hengâm-ı intihâz-ı furşatdur, diyü meyânelerinden Du'sûr nâm bir merd-i cesûr, hayâl-i hâ'il-i bî-tâ'il ve endîşe-i bâtil ile kemîn-i ğadr ü kinden ser-i bâlîn-i küh-ı temkîn-i Hâzret-i Seyyidü'l-mürselîn'e صلوات الله عليه في كل وقت و حين⁶⁹⁶ şemşîr-i meslûl ile baġteten nüzûl idüp şaded-i kaşd u hücumda iken peyk-i Hâzret-i Melik-i Kayyûm, ya'nî Cibril-i emîn على عدد النجوم⁶⁹⁷ der-hâl irişüp Du'sûr'a bir muşt-ı dürüş-ti maġz-pâş-ı şu'ur urup elinden tîġ-ı bürrân-ı 'uryâmî düşünce ol âftâb-ı raşşân-ı âsmân-ı risâlet ve bedr-i kebedü's-semâ-i besâlet dağı şehâb-ı h'âbdân tulû' ve ref'-i cilbâb-ı hücü' idüp cüst ü çâlâk ol bürehne-şemşîr-i ser-fîzi bî-bâk hâkden kapup ser-i Du'sûr'a havâle idince şecere-i tayyibe-i sâbitü'l-aşl-ı îmâna ilticâdan özge menâş⁶⁹⁸ ve câ-yı necât ü halâş olmaduġını vuzûh u zuhûrından kaţ'-ı nazar bu mu'cize-i bâhire-i kâhireye vukûf u 'uşûr, bâ'is-i intihâz u ihtidâ-yı Du'sûr olup raġbeten ve rehbeten der-hâl 'an-şamîmi'l-bâl, kelime-i kerîme-i şehâdet dâmân-ı emân-baġsına teşebbûsle necâbet-yâb ve munzamm-ı silk-i Süreyyâ-intizâm-ı aşhâb olduġı müfâd-ı tercemân-ı hâme-i ba'z-ı naġale-i dürüst-maġâl-i üli'l-elbâbdur.

[Zeyd İbn Hârise'nün Karedi Seriyyesi]⁶⁹⁹

Şadme-i ser-şiken-i Bedr-i kübrânın şoñra 'âmme-i müşrikîn-i eţraf u enhâ, bîm ü hirâs-ı şafâ'ih-i kâhî'atü'l-eşbâh ve rimâh-ı kâbîzatü'l-ervâh-ı muhbeze-i müslimîn-i şedidü'l-kifâhdan mânen-d-i şa'alîb-i dendân-rîhte-i şikeste-pâ ve 'aceze-i 'avâ'iz-i güm-kerde-'aşâ, hazîde-i sūrâh-ı ihtifâ ve güşe-güzîn-i inzivâ olup sübûl-i âmed-şüd-i tüccâr-ı aġtâr-ı Hicâz bi'l-külliyeye mesdûd ve revâhil-i sūdâgerân-ı Kureys ta'riye olunup ma'aġıl u ma'aġın-ı 'aâletde meşdûd olmuş idi. Lâkin ehâl-i 'avâlî vü sevâfile, be-taġşîş kuţtân-ı Ümmü'l-kurâ'ya ticârât-ı Şâmiyye'siz ta'ayyûş ü zindegânî emr-i düşvâr ü 'asîr olduġı muhâf-ı⁷⁰⁰ dâniş-i şaġîr ü kebîr ve ma'lûm-ı bernâ vü pîr olmaġın nâ-çâr bir gün bir kâfile-i pür-tumturâk techîz ü tertîb idüp tarîk-ı 'Irâk'dan cânib-i Şâm'a rû-be-râh itdükleri haberi vâşıl-ı pîşgâh-ı Hâzret-i Nübüvvet-penâh عليه صلوات الله⁷⁰¹ olduğda Zeyd bin Hârise cenâbların yüz süvâr-ı şarşar-şitâb ile bilâ-imhâl ol cânibe irsâl buyurdılar. Karedi nâm maġall-i me'mûlde ol kârbân-ı girân-bâra irişüp vusûl bulduklarında henüz ceng ü peygâra ser-âğâz olınmadın serân-ı aşhâb-ı kâfile-i Hicâz من نجى برأسه⁷⁰² mefhûmiyla dem-sâz olmaġla ol şîrzime-i eşerr, ke-cerâd-ı münteşir müteferriġ u perîşân ve recâ-yı taġlîş-i girîbân baş u cân ile pey-siper-i beyâbân oldılar. Ğuzât-ı ġuceste-fâl bî-ceng ü cidâl, belki bî-kîl ü kâl ol kâfile-i mâl-â-mâl-i sehlû'l-menâli yek-kaleme mânen-d-i reme, bendergâh-ı riġâl-i 'izz ü ikbâl olan ġuzûr-ı hümâyûn-ı gerdûn-cenâb-ı ġürşîd-celâl şavbına sevġ u tîşâl itdiler. İhrâc-ı ġums-ı ma'rûf-ı mu'tâddan şoñra ġasbû'l-murâd nefâ'is-i ġanâ'im 'ale's-seviyye meyâne-i aşhâb-ı seriyyede tevzî' u taġsîm olındı.⁷⁰³

[Muġammed İbn Mesleme'nün Ka'b İbn Eşref Seriyyesi]⁷⁰⁴

Rü'esâ-yı kavm-i müstaġikku't-telef-i rehînü'l-eslâfdan meyâne-i kabâ'il-i 'Arab'da Ka'b bin el-Eşref didükleri kelb-i 'aġûr-ı cife-ġ'ây hemvâre bîhüde nibâh-ı bî-cây ile sâmi'a-âzâr-ı şîrân-ı künâm-ı İslâm ve daġdaġa-resân-ı ser-vaġt-ı ecille-i aşhâb-ı kirâm olmaġı muktezâ-yı cibillet-i tâ'ife-i tâġiyye-i ma'hüde üzere der-'uhde vü iltizâm idüp oturuġı yirde dâ'imâ bulduġı herzeyi yirdi ve herġâh bîhüde bir alay türrehât ü mühmelât söyledi. Kârzâr-ı Bedr'de nekbâ-yı nekbet ve şarşar-ı kâhr, şell-i 'urûş-ı fi'e-i baġy ü ġadr idüp rû'us-ı maġzâl-i küffârûñ kimi ferise-i enyâb-ı şîr-i şemşîr ve kimi esîr-i zencîr-i züll ü taġşîr olduġları ihbârî taġarrur u tevâtürinde ġürâz-ı zaġm-resîde ve mâr-ı ser-bürîde gibi meslûb-ı'l-ġarâr ve cân-ı ġabîşinden bî-zâr olup nice eyyâm ü leyâlî, 'ale't-tevâlî bâlü'a-i çeşm-i nâ-pâkinden isâle vü icrâ-yı eşk-i ġîr-âb-ı eşk-i pür-ġûn ile germiyyet-i şâ'ire-i fecâyi' u mesâ'ib ba'z-ı meretebe ġuşûl-i sükûndan şoñra mel'ûn-ı maġbûn-ı tîre-derûn, vücûd-ı bed-bûd-ı vârunında taġrîk-i dest ü pâya mîknet ü ġudret ve imkân-ı nühûz u ġareket ġiss itdükde edâ-yı ġîdmet-i ta'ziye⁷⁰⁵ vü tesliye-i Kureys için ne ġâl ise ber-hem-zede vü münġazzû'l-'ayş türe-i meşhûre-i ehâlî-i câhiliyyet üzere hem-reng-i derûn-ı dūd-âlûdî olan câme-i ġidâd ü silâb-ı ġîr-endüdüm mânen-d-i ġurâb-ı ġâlîk der-ber ve 'imâmme-i kebûd-ı zift-nümüdüm bâz-ġüne ber-ser idüp nâ-süste-rüy u jülîde-müy dîvânevâr bir ġar-ı pûst-rîş-i maġtû'u'z-zenebe süvâr olup şad-ġüne meşâġk u meġâ'ib ile tayy-ı berârî ve kaţ'-ı sebâsib iderek bu hey'et-i ġarîb-i hâ'il ile cem'îyyetġâh-ı baġiyyetü's-süyûf-ı müşrikîne dâġîl ü vâşıl olduğda bir müddet na'tîk-ı müġiş-i münker ve şehîġ-ı müdhîş-i ġayr-ı mükerrer ile kâriz-ı çeşm-i ġimîz-âlûdesinden isâle vü icrâ-yı eşk-i ġîr-âb-ı eşk-i pür-ġûn ile endümenġâh-ı Kureys'i meslaġ u mezbâh-ı Yehûd'a döñdürüp şakk-i vech ü netf-i rîş ve şecc-i re's ü şaġk-ı ceyb emsâli evzâ'-ı câhîlâne-i İblîs-pesend-i vâziġu'l-'ayb ile ol ġar-ı ġurfe-liġâ-yı bed-şadâ, edâ-yı ġîdmet-i merâsim-i sevġ ü 'azâ eyledi. Zu'mınca şâġib-ı nişâb-ı selîka-i ġarż-ı şî'r dağı olmaġla şîme-i vesîme ve türe-i zemîme-i ebnâ-yı 'Arab üzere endiye-i red'te-i ma'dümü'l-edeblerinde eşnâ-yı hengâm-ı iġâmîde rûz u şeb ol muşbet-zedegân-ı maġfûfu'l-ġadr ile tenâşüd-ı⁷⁰⁶ merâşî-i ġutelâ-yı Bedr idüp ümîd-i ba'tîd-i intikâm ile tekrâr ihtîşâd ü ictimâ'-ı ceyş ve istinhâz-ı nuġabâ-yı Kureys ġuşuşında mîkrâ'a-i teşnî' u ta'rîk ile sefhâne teşcî' ü taġrîk-i dūr u nezdîkde bezli dest-mâye-i ġimmet ve şarf-ı ceġd ü ġudretten şoñra 'aġan-ı vaġân-ı ma'hûdına 'inân-pîç-ı rüçü' u ġufûl ve maġarr-ı saġar-manzarına ba'de'l-vuşûl ke'l-evvel herze-ġ'ârî ve yâve-derâyîye meşġûl u meşġûl olup mânen-d-i 'alaġ imşâs-ı dîmâ'-ı Müslimîne inġimâk, ya'nî iġtiyâb-ı aşhâb-ı beriyyü's-sâġa-i naġiyyü'l-cenâb olduġı ihbârûñ şüyü' u intîşârî bâ'is-i heyecân ü iztîrâb ve 'ubâb-ı ġayz u ġazâb-ı Hâzret-i Risâlet-me'âb عليه صلوات⁷⁰⁷ olduğda "Tarîka-i mişliden imâta-i ezâ idüp ol püsîde-cîfe-i ġendîde-i nâ-pâki ġankı dilîr-i çâbük ü çâlâkdür ki endâġte-i meġâk-i türenâk-i ġâk-i helâk itmek ġimmet ü ġîdmetiyle dñnyâda mümtâz ü kâm-yâb ve 'uġbâda şad-behr-i ecr ü şevâb-ı bî-ġisâb olmaġ ister?" [diyü] sorduġlarında meyâne-i şâġâbe-i ġimem-ġüsterden Muġammed bin Mesleme bu ġîdmeti der-'uhde ġabûl eyledi. Lâkin bu kâr-ı düşvâr-ġuşûl temşiyet ü itmâmî ġuşuşında⁷⁰⁸ Ebû Nâ'ile ve 'Abbâd bin Beşîr ve Hâris bin Evs ve Ebû 'Abs bin Cübeyr cenâblarından رضى الله عنهم⁷⁰⁹ isti'ânet ü istîzhâr itmekle ittifâġ ol peñç-yâr-ı nâmdâr berây-ı emr-i mezkûr-ı sâbîġ,

⁶⁹⁵ 29b İÜ

⁶⁹⁶ "Allah'ın salâtı daima onun üzerine olsun."

⁶⁹⁷ "Yüce Allah'ın yıldızların sayısınca salâtı onun üzerine olsun."

⁶⁹⁸ 30a İÜ ("menâş" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

⁶⁹⁹ Bu seriyye hicrî 3. sene yaşanan hadiselerdendir.

⁷⁰⁰ 30b İÜ

⁷⁰¹ "Allah'ın salâtı onun üzerine olsun."

⁷⁰² "Kim ki kellesini kurtarırsa..."

⁷⁰³ 31a İÜ

⁷⁰⁴ Bu seriyye hicrî 3. sene yaşanan hadiselerdendir.

⁷⁰⁵ 31b İÜ

⁷⁰⁶ 32a İÜ ("tenâşüd" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

⁷⁰⁷ "Her türlü eksiklikten münezzeħ olan Allah'ın salâtı uzun zamanlar boyunca onun üzerine olsun."

⁷⁰⁸ 32b İÜ

⁷⁰⁹ "Allah onlardan râzî olsun."

mafiyye-süvâr-ı ihtimâm-ı şâdık olup cânib-i hısn-ı Ka'b-ı bed-gümâna müteveccih-i dervâne oldılar. Esnâ-yı tarîkda bu kâr-ı düşvâr-huşûle vech-i dest-res ü vuşûle ihtidâ için inâne-i meş'ale-i istişâre ve bād-pâ-yı sebük-hırâm-ı efkârı nişib ü ferâza [ve] yemîn ü yesâra icale vü idâre itdiler. Ka'b-ı mezkûr ile Ebû Nâ'ile meyanında rezâ'an uhuvvet ve 'alâka-i karâbet olmağla bahâne-i ziyâret ile Ebû Nâ'ile tek ü tenhâ revâne olup İbn Mesleme ve sâ'ir rûfekâ-yı mes'ûdu'l-liķâ ile bir maħall-i münâsibde mütevârî-i zerîbe-i ihtifâ oldılar. Kudûm-ı Ebû Nâ'ile'den Ka'b-ı müdevverü'l-ka'b-ı bâḡla mezîd-i meserret ü ferhat hâşıla olup tarafeynden pürsîş-i çi-günegî-i hâḡır u hâl ile tecdîd-i merâsim-i ḡubb u vilâ-yı çendîn-sâleden soñra neşr-i müzeyyel-i maħabbet ve temhîd-i gerd-i h'ân-ı 'işret idüp bir müddet münâdeme vü muşâhabet ve idâre-i kü'üs-i tenâşüd ü muḡâveret ile tetmîm-i istînâs ü ülfet hilâlinde Ka'b-ı sa'bu't-tebâh-ı bî-intibâh, bâ'is-î âmed ü teşrîf-i nâ-gâhdan mütefaḡḡîş⁷¹⁰ u pürsân olduķda Ebû Nâ'ile, berây-ı maşlaḡat-ı mülâzîmân 'atebe-i felek-menzilet-i risâletden izhâr-ı şikâyet ve 'arz-ı 'acz ü ḡacet eyleyüp "İrtikâb-ı külf-e-i mecî" ve ilmâm-ı bî-hengâma mücib ü sebeb, kefâf-ı ehl ü 'yâl olcaķ ḡürdenî vü zâd-ı çend-rûze tedârik ü taḡşîlini talebdür. Rihân-ı ḡâliyetü'l-esmân ile ḡasbü'l-îmkân cins-i ḡinta vü temrden 'alâ sebîli'l-ķarż, ba'z-ı mertebe imdâda luḡfuñuz olursa ilâ intihâ'î beķâ'î's-semâ ve'l-arż mücib-i imtinân-ı bî-pâyân olur." didükde Ka'b-ı bü'l-heves, ķabûl-i mültemes idüp şeb-i âḡide ihzâr ü teslîm-i rihân-ı ma'hûda ķarâr-dâde-i tarafeyn olup bu ma'nâ ḡiç kimseye ifşâ olunmayup mâ-beynde ḡas-puş-ı kitmân olmaķ mevâşîķ u 'uhûdî der-meyân olduķdan soñra resm-i ma'hûd-ı emr-i teşyî' temâmında Ebû Nâ'ile, Ka'b-ı ḡâfile tevdi' idüp kemîn-nişîn-i intizâr olan yârân-ı düşmen-şikârî mâcerâden âḡâh u ḡaberdâr idüp müserra'an yine Medîne-i Münevvere-i firdevs-cenâba 'atf-ı zimâm-ı zâmîle-i rücû' u iyâb itdiler. Ol ḡün ḡasbü'l-irâde müheyyâ vü âmâde olup Cemşîd-i ḡürşîd-i felek-cenâb, meyl-i câme-ḡ'âb-ı türâb idüp Hindü-yı 'anberîn-ḡîsü-yı⁷¹¹ şeb-i siyeh-puş, şu'le-i zer-kûb-ı mâh-tâbî ber-duş itdükde tekrâr ol peñç-yâr-ı ḡuceste-fercâm, şedd-i zeber-teng-i maḡiyye-i ihtimâm ve irtikâb-ı meşâķķ-ı ḡayy-ı sehl ü şa'b idüp nîm-şeb vâşıl-ı ḡavâli-i ḡısn-ı Ka'b olduķlarında rıfķa-i ma'hûde-i dürrüst-peymân, ķurb-ı ḡişârda bir maħall-i münâsibde pinhân olduķdan soñra i'lâm-ı kudûm u vuşûl için Ebû Nâ'ile pâyîn-i ḡişârda âvâz-ı rıķķat-zâ ile "Yâ Ka'b!" diyü nidâ itdükde ol seg-i bed-liķâ bîdâr ve câme-ḡ'âbından ber-pâ olup adḡâş [ü] aḡlâm-ı hevâ-yı aḡz u ķabz-ı rihân-ı girân-bahâ ile firâz-ı bâmdan bî-pervâ nüzûl ve der-i ḡişârı bilâ-tereddüd ü tereḡḡüb bâz idüp ba'de't-telâķî ve't-terahḡhab Ebû Nâ'ile ile ḡavâli-i ḡişârda bî-teḡâşî muşâhabet ü temâşî iderek mekmen-i ma'hûda geldüklerinde Ebû Nâ'ile dest-i düşmen-rübâ ile ol seg-i herze-ḡü-yı bed-ḡüyyı felteten ser-i ḡîsûsından ķapup naķş-ı zemîn idince şîrân-ı künâm-ı kemîn olan yârân-ı dîn daḡı baḡteten cevânib-i erba'adan ol ḡük-i pür-teba'anuñ başına üşüp ve şîrâne üstine düşüp lemḡatü'l-başarda ḡurâb-ı cân-ı ḡabîşini lâne-i cüsmân-ı nâ-pâkinden uçurup ser-i püsîde-maḡz-ı pür-hevâsım âvîḡte-i fitrâķ itdiler. Esnâ-yı aḡz ü ķatîde ol bâḡil-ı⁷¹² bî-'aķl, ḡar-ı ḡüm-kerde-mâdeveş bîḡüde na'tķ-ı münker ü müḡîb ile bîdâr-sâz-ı ba'îd ü ķarîb olmaḡla ehâl-i ḡavâli vü etrâf, ol şavt-ı hâ'îl ve şurâḡ-ı bî-ḡâh-ı bî-tâ'îl bâ'is ü mücibinden âḡâh olmaḡ-ıçün derûn-ı ḡuşûndan bölük bölük dökülüp reme-i ḡükân-ı rimm-ḡürdeveş cevânib ü etrâfa ḡücüm itdükleri muķarrer ü ma'lûm olmaḡla üsüd-i bîşe-i İslâm olan şaḡâbe-i kirâm, ḡasb-ı iķtizâ'ü'l-vaķt, ol ḡanâzîr-i merdüm-âzârûñ nâ-çâr ser-i râḡlarından bir miķdâr şavılup Ka'b-ı bî-ḡired-i ded-ķâlbüdün ser-i bed-nümâyişin alup semt-i âḡardan manşür u mużaffer, rû-be-râḡ-ı şavb-ı ḡâķ-ı pây-ı Seyyidü's-südde-i 'âlem صلى الله عليه وسلم⁷¹³ oldılar.

سپناه سحر چون علم بر کشید
حبهان حرف شب را رقم در کشید⁷¹⁴

ya'nî ḡulû'-ı fecr ile ķarînû'n-naşr, der-i dârü'l-'izz-i Medîne-i Münevvere-i bâhirü's-su'ûda ḡasbu'l-maķşûd, vürüd u vufüd idüp itmâm-ı ḡidmet-i ma'hûd itdüklerin ma'rûz-ı sâḡa-i melâ'ik-hadem ķılduķlarında meşķuru'l-himem ve maḡzar-ı teşrîf-i du'â-yı el-ḡayr etemm oldılar.

['Abdu'llâh İbn 'Atîķ'ın Ebû Râfi' Seriyesi]⁷¹⁵

İḡrâz-ı ķaşabu's-sabķ-ı rîzâ-yı sa'âdet-iķtizâ-yı ḡazret-i⁷¹⁶ Seyyidü'l-enâm و السلام⁷¹⁷ Evs-i benâm ve ḡazrec-i 'âlî-maķâm, 'ale'd-devâm çerme-süvâr-ı iķtîḡâm ve muḡlaķu'l-'inân-ı ihtimâm olup herḡâh bu ḡuşûşda teşâdüm-i fuḡûl ve tenâḡuḡ-ı kibâş-ı saḡt-ḡücüm maķûlinden mâ-beynleri ḡâlî degül idi. Her bâr ki Evsiyân-ı pâkize-himmet, bir ḡidmet-i şâyeste-i ümmet-pesend taķrîbiyle taķarrüb-i sâḡa-i nübüvvet sa'âdetinden behremend olsalar lâ-cerem ḡazreciyân-ı vâlâ-nehmet mınḡaķa-bend-i ḡayret ve dâmen-der-meyân-ı ḡamiyyet olup ol kâr-ı maķbûle mu'âdil ü müdânî bir ḡidmet-i ḡavâḡır-pesend-i ķâşî vü dâni vücûda ḡetürmeyünce ḡunûde-i cilbâb-ı ḡ'âb-ı âsâyiş ü ârâm olmaķ yanlarında maķûle-i veyl ü ḡarâm idi. Kezâlik ḡazreciyân-ı celfilü's-şân عليهم الرضوان و عليهم الرضوان⁷¹⁸ bir ḡalbe-i dest-bürd ü ser-bâzîde mücellî olsalar Evsiyân-ı şedîdü'l-'inân lâ-büdd muşallî yâ müsellî olmayunca mütesellî olmaızlar idi. Benâ-ber-în, serâḡîn-i dîn, ya'nî Evsiyân-ı sûtüde-âyiñ, Ka'b bin Eşref itdükleri ḡayvân-ı ḡuş-'alefi muķaddemâ firye-i enyâb-ı zübâb-ı tîḡ-ı pür-âb-ı âteş-tâb-ı telef itdüklerinde ḡâ'iz-i otâķa-i taḡsîn ü âferîn ve fâ'iz-i teşrîf-i nevâziş ü şâbâş-ı ḡazret-i Seyyidü'l-mürselîn⁷¹⁹ فى كل أن و حين عليه صلوات⁷²⁰ olduķları meşḡud u manzûr-ı nehengân-ı ḡazreciyân [olduķda] şiryân-ı reşķ ü ḡıbtaları nâbîz olup "İḡvân-ı sa'âdetmend böyle bir ḡidmet-i ümmet-pesend ile mümtâz ü ser-bülend olup biz sâḡil-nişîn-i teḡâfûl ü tesâmüḡ olmaķ muḡâlîf-i da'vâ-yı besâlet ve münâfi-i maķâm-ı ḡayret ü 'ulüvv-himmetdür. Muķteżâ-yı ḡamiyyet ü nehmet budur ki biz daḡı kemer-bend-i ḡidmet olup İbn Eşref didükleri kelb-i bed-sirete müdânî vü hem-pâ bir ḡük-i nâ-ḡuş-sülûk-i ḡük-sîmânun lâşe-i cüsmân-ı saḡt-cânyıla bir kaç eyyâm ziyâfet-i ded ü dâm ve işbâ'-ı ciyâ'-ı ḡaşerât ü hevâmm itmeķ emrinde deşt-peymâ-yı iķdâm ve râh-fersâ-yı teymâ-yı ihtimâm olavüz. Lâkin eşiddâ-yı eşîrâ-yı müşriķinden ķanķı la'tîn-ı⁷²¹ vârun-baḡt-ı bî-dînün izâle-i vücûd-ı le'îmi taķdîmine bezl-i dest-mâye-i sa'y ü ḡuşîş elzem ü evfaķ ve ehemm ü elyaķdur?" diyü münâza'a vü muḡâvere ve muķâra'a vü müşâvereden soñra zümre-i Yehüd-ı 'anüd-i ḡayber'den Râfi' bin Selâm didükleri ḡızn-ı tîre-zâmîr-i benâm, farḡ-ı yesâr ü mâl-i bî-şümâr şâḡibi olmaḡla hemvâre meded-resân-ı müşriķîn ve mu'tîn ü

⁷¹⁰ 33a İÜ ("mütefaḡḡîş" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

⁷¹¹ 33b İÜ

⁷¹² 34a İÜ ("bâḡil" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

⁷¹³ "Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun."

⁷¹⁴ "Seher askerleri sancak kaldırdılar. Bunun üzerine cihan, akşam harfine rakam çekti."

⁷¹⁵ Bu seriyye hicri 5. senede yaşanan hadiselerdendir.

⁷¹⁶ 34b İÜ

⁷¹⁷ "Salât ve selâmların en faziletlisi onun üzerine olsun."

⁷¹⁸ "Rahman olan Allah'ın rızası, memnuniyeti onların üzerine olsun."

⁷¹⁹ 35a İÜ ("الله" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

⁷²⁰ "Her zaman ve her anda Allah'ın salâtı onun üzerine olsun."

⁷²¹ Nüşhada "ta'un (iftiralar)" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereḡi "la'tîn" olarak okundu.

- ÇORAK, Reyhan (2010). *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si: Cilt 2-3 (İnceleme-Metin)*, Dr. Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1999). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- DONUK, Suat (2015). *Nev'î-zâde Atâyî - Hadâ'îku'l-hakâ'ik fî Tekmileti's-şakâ'ik (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, s. 1689.
- DURMUŞ, İsmail (2013). "Zeyil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 44, s. 340.
- ERDEM, Mehmet (2000). *Seyyid İbrahim Hasîb Uşşâkizâde'nin Siyerü'n-nebi'si*, YL Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- ERKAN, Mustafa (1994). "Dürretü't-tâc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 10, s. 33.
- ERKOÇ, Ethem (2006). "Çorum Hasanpaşa Kütüphanesi'ndeki Siyerle İlgili Bazı Yazmalar ve Enverî Erzincanî'nin "Mevlûd-i Şerif" Adlı Manzumesi Üzerine Bir Değerlendirme", *İslâmî İlimler Dergisi*, C. I, S. 1, s. 251-258.
- ERŞAHİN, Seyfettin (2003). "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyalar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", *Diyanet-İlmi Dergi*, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) -Özel Sayı-, 2. Baskı, Ankara, s. 198.
- ESER, Mithat (2009). "Eseri Günümüze Ulaşan İlk Siyer Müellifi İbn İshâk'ın Güvenirliliği", *İSTEM: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, C. VII, S. 13, s. 261-280.
- ESKİN, Şerif (2010). "Klasik, Modern ve Postmodern Alıntılar Arasında Siyer." *Siyer edebiyat ilişkisi: Siyer Atölyesi 2010, tebliğler kitabı*, (haz.) Şerif Eskin, İstanbul: Meridyen Destek Kitaplığı.
- EŞ-ŞAMAN, Mass'ad Süveylim Ali (1982). *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*. Dr. Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- FAYDA, Mustafa (1985). "Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları", *Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereler*, 16-18 Eylül, İzmir 1985, s. 357-368.
- FAYDA, Mustafa (1999). "İbn Hişam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 20, s. 71-72.
- FAYDA, Mustafa (1999). "İbn İshak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 20, s. 95.
- FAYDA, Mustafa (2009). "Siyer ve Megâzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 37, s. 319.
- FAYDA, Mustafa (2012). "Siyer ve Türkiye'de Siyer Yazıcılığı Meselesi", *Siret Sempozyumu I: Türkiye'de Siret Yazıcılığı*, s. 23-33.
- GÖLCÜK, Şerafettin ve BEBEK, Adil (1995). "el-Fikhu'l-ekber" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 12, s. 546.
- GÜRTUNCA, M. Faruk (1977). *Erzurumlu Mustafa Darir. Kitabü Siyeri'n-Nebi: Peygamber Efendimizin Hayatı*, İstanbul: Sağlam Yayınevi.
- HACIİSMAİLOĞLU, M. İhsan (2007). "Osmanlıca Bir Siyer: "Mahmûdü's-Siyer" Kitabı Üzerine", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, 20-22 Nisan 2007 [İslami İlimler Dergisi Yayınları], s. 229-236.
- HACIİSMAİLOĞLU, M. İhsan (2008). *Eyüp Sabri Paşa'nın Mahmûdü's-Siyer'i*, YL Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- HAGEN, Gottfried (2010). " 'Kumandan' Olarak Peygamber [Hz.] Muhammed: Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlılarda Siyer Yazıcılığı", (çev) Gülgün Uyar, *İSTEM: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, C. VIII, S. 15, s. 321-343.
- HİZMETLİ, Sabri (1989). "Siyer ve İslam Tarihçiliği Üzerine", *Diyanet-İlmi Dergi*, C. XXV, S. 4, s. 311-362.
- KAPLAN, Yıldray (2006). *Erzurumlu Kadı Mustafa Darir'in Kitâb-ı Siyer-i Nebî'si*, YL Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî*, (haz.) Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C. 5, s. 1634.
- MENGİ, Mine (1999). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 179.
- Muallim Nâci (1308). *Esâmî*, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, s. 410.
- Muhammed Hamîdullâh ve AVCI, Casim (2012). "Uhud Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 42, s. 56
- MUTÇALLI, Serdar (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları, s. 423.
- Nazmî-zâde Hüseyin Murtaza, *Zeyl-i Siyer-i Veysi*, Ankara-Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nr. 06 Mil. Yz. A. 7030.
- Nev'î-zâde Atâyî, *Zeyl-i Siyer-i Veysi*, İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları Bölümü, nr. 2528.
- ÖZ, Şaban (2006). *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, Dr. Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim (1994). "Diyarbakır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 9, s. 472.
- ÖZCAN, Nurgül (2011). "Seyyid İbrahim Hanîf'in 'Siyer-i Nebî'si' ", *Süleyman Demirel Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sos. Bil. Dergisi*, S. 23, s. 171-186.
- ÖZDEMİR, Mehmed Nadir (2014). "Siyer-i Nebî Tarih'ten Farklı mı Okunmalı? -Fil Olayı Bağlamında Bir Değerlendirme-", *EKEV Akademi Dergisi -Sos. Bil.-*, C. 18, S. 59, s. 247-264.
- ÖZDEMİR, Mehmet (2007). "Siyer Yazıcılığı Üzerine", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C. IV, S. 3, s. 129-162.
- ÖZDEMİR, Mehmet (2007). "Siyer Yazıcılığında Değişim Üzerine", *Kutlu Doğum 2002: Çağımızda Sosyal Değişme ve İslâm*, s. 200-208.
- ÖZKAT, Mustafa (2011). *Münîrî'nin Siyer-i Nebî'si IV ve V. ciltler: inceleme-metin*. Dr. Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- ÖZMEN, Makbule (2012). *Zaifî'nin Manzum Siyer-i Nebî'sinin Transkripsiyonlu Çevirisi ve İncelenmesi*, YL Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi.
- ÖZTOPRAK, Nihat (2010). "Türk Edebiyatında Manzum Siyerler", *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, 2010, s. 51-70.
- ÖZTÜRK, Ali (2007). "Türk Edebiyatında Manzum Siyerler", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, 20-22 Nisan 2007 [İslami İlimler Dergisi Yayınları], s. 213-216.
- ÖZTÜRK, Erdem Can (2015). *Lâmî'f Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi (İnceleme-Tenkitledi Metin-Dizin)*, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- ÖZTÜRK, Hakan (2013). "Rüya Motifi'nin Siyer Yazıcılığında Yeri: Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin Doğumundan Önce Müjdelmesi Örneği", *Fırat Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2013, C. 18, S. 1, s. 133-155.
- ÖZTÜRK, Nuran (1997). *Siyer Türü ve Siyer-i Veysi: Dürretü't-tâc fî Şreti Sâhibi'l-mi'râc*, Dr. Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C. 3, s. 16.
- POLAT, Salahattin (2012). "Siyer'in Neliği Bağlamında Siyer Yazıcılığının Sorunları", *Siret Sempozyumu I: Türkiye'de Siret Yazıcılığı*, s. 257-270.
- Shadi al-İsmail (2014). *Lugat-i Siyer-i Veysî: İnceleme-çevriyazılı metin*, YL Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- ŞAHİN UTKU, Nihal (2013). "Biyografik Tarih Yazımı İçinde Siyer", *Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2013/1, S. 44, s. 263-290.
- ŞENEL, Abdülkâdir (2006). "Muîn el-Miskîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 31, s. 88.
- ŞENTÜRK, A. Atilla ve KARTAL, Ahmet (2011). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergah Yayınları, s. 216
- ŞULUL, Kasım (2008). "Siyer Literatüründe Kullanılan Terimler ve Özel İsimler Sözlüğüne Dair", *Harran Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. 13, S. 19, s. 33-53.
- ŞULUL, Kasım (2012). "Siyer Yazıcılığında Kronoloji Meselesi", *Siret Sempozyumu I: Türkiye'de Siret Yazıcılığı*, s. 663-703.
- TERGİP, Ayhan (2010). "Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlmine Katkıları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2010, C. III, S. 15, s. 221-232.
- TOP, Yılmaz (2011). *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (6-7. cilt): inceleme-metin*. Dr. Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- UMERUDDİN, Tufeyl (1995). "Siyer-i Nebiye Yeni Bir Bakış", *Sünnetin Dindeki Yeri*, s. 499-516.

- UZAN, Mustafa (2009) "Türkçe Siyer Kitapları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 37, s. 324-325.
- ÜNER, Büşra (2011). *Manzum Siyer: inceleme-metin*, YL Tezi. İstanbul: Fatih Üniversitesi.
- ÜNVER, İsmail (2008). "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall, s. 1-46.
- YARDIM, Ali (1989). "Hz. Peygamber'i Anlatan İlim Dalları ve Şemâil Nev'i", *Diyanet Dergisi*, Peygamberimiz (s.a.v.) Özel Sayısı, Ankara, s. 215.
- YAVUZ, Kemâl (1984). "Erzurumlu Mustafa Darir: Hayatı-Eserleri ve Siyerindeki Manzûmelerin Muhtevası." *Millî Kültür*, S. 46, s. 37-40.
- YAVUZ, Yusuf Şevki (1994). "Delâilü'n-nübüvve" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 9, s. 115-117.
- YAVUZ, Yusuf Şevki ve AVCI, Casim (1999). "İbnü'l-cevzi, Ebü'l-ferec", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 1999, C. 20, s. 545.
- YILDIZ, Sümeyye (2011). "Seyyid İbrahim Hanif'in Siyer-i Mekki'sinin ve Veysi'nin Siyer'inin Mevlid Bölümlerinin Karşılaştırılması", *Süleyman Demirel Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sos. Bil. Dergisi*, S. 24, s. 113-127.
- YILDIZ, Sümeyye (2011). *İbrahim Hanif'in Siyer-i Mekki'si (Varak:1-62): inceleme-tenkitli metin-tıpkıbasım*, YL Tezi. İstanbul: Fatih Üniversitesi.
- YILMAZ, Nuran (1999). "Veysi'nin Dürretü't-Tâc Adlı Siyeri ve Nüşhalarının Tanıtımı", *Erciyes Üniv. Sos. Bil. Enst. Dergisi*, S. 8, s. 35-43.
- YILMAZ, Nuran (2003) "Siyer-i Veysi'deki "Hikâye-i Latife" Çerçevesinde Hoşgörü ve Hoşgörüsüzlük Kavramlarının Değerlendirilmesi", *Çukurova Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. III, S. 2, s. 139-152.
- YILMAZ, Yasin (2013). "Bir Siyer Müellifi Olan İbn İshak'taki Bazı Hâdiseler Örneğinde Siyer-Tefsir İlişkisi", *Sütçü İmam Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. XI, S. 22, s. 100-127.
- Yusuf Nâbi Efendi, *Zeyl-i Siyer-i Nebevî*, Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları nr. 675.
- Yusuf Nâbi Efendi, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları nr. 377, s. 179.